IMM SUCEAVA

GRIGORE BOSTAN – 20 DE ANI DE LA TRECEREA ÎN ETERNITATE

Materialele Colocviului internațional „Probleme actuale de filologie română” (Cernăuți, 15 noiembrie 2024)

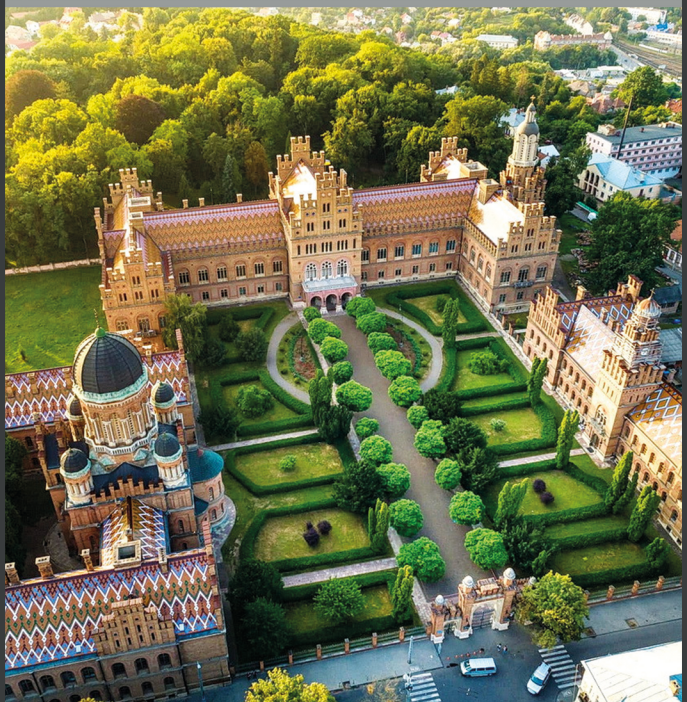

Ministerul Învăţământului şi Ştiinţei din Ucraina
Universitatea Naţională „Yurii Fedkovici” din Cernăuţi
Catedra de Filologie Română şi Clasică
Centrul de Filologie Română Comparată „Grigore Bostan”

GRIGORE BOSTAN – 20 DE ANI DE LA TRECEREA ÎN ETERNITATE

Materialele Colocviului internaţional
„Probleme actuale de filologie română”
(Cernăuţi, 15 noiembrie 2024)

Editura Universităţii Naţionale „Yurii Fedkovici”
Cernăuţi
2025

УДК 821.135.1.0(092)
Б 855

Proiect finanţat de IMM Suceava

Б 855 Grigore Bostan – 20 de ani de la trecerea în eternitate: materialele Colocviului internaţional „Probleme actuale de filologie română”/ coord. Cristinia Paladian. Cernăuţi: Universitatea Naţională „Yurii Fedkovici” din Cernăuţi, 2025. 204 p.

ISBN 978-966-423-985-8

Volumul reunește materialele prezentate în cadrul Colocviului internațional „Probleme actuale de filologie română”, eveniment dedicat memoriei profesorului Grigore Bostan, personalitate de seamă a filologiei române. La împlinirea a 20 de ani de la trecerea sa în nefiinţă, acest colocviu i-a adus un pios omagiu, evidenţiind contribuţiile sale remarcabile la dezvoltarea culturii şi literaturii române în regiunea Cernăuţi.

УДК 821.135.1.0(092)

ISBN 978-966-423-985-8 © Universitatea Naţională „Yurii Fedekovici” din Cernăuţi, 2025
© Paladian Cristinia, coordonator, 2025

CUPRINS

I. MATERIALELE COLOCVIULUI INTERNAȚIONAL „PROBLEME ACTUALE DE FILOLOGIE ROMÂNĂ” 5

ARDELEANU Sanda-Maria
Modele teoretice revizitate şi interacţiuni discursive 7

APETRI Dumitru
Opera poetică a lui Grigore Vieru în circuit valoric ucrainean 14

CARAMAN Vlad
Un promotor al creaţiei eminesciene – filologul Dumitru Apetri 25

CHIBAC Diana
Grigore Bostan – poetul 35

COSTIN Claudia
Mihail Sadoveanu – între canon literar şi compromis ideologic 40

GROSU Liliana
Folclorul – pilon al rezistenţei generaţiei
‘60 a literaturii române postbelice din Basarabia 55

HEDEŞAN Otilia
Tradiţii bucovinene şi construirea modelului naţional.
Contribuţii la studiul operei lui S. Fl. Marian 64

ICHIM Ofelia
Câteva pagini de memorialistică şi contururi ale unor
personalităţi evocate în revista „Glasul Bucovinei” 75

LUCHKANYN Serhii
Zece traduceri ale poeziei La steaua de Mihai Eminescu în limba
ucraineană : istoria apariţiei şi persoanele traducătorilor 82

NAGY Rodica
Două personalităţi uitate : P. M. Câmpeanu şi C. Merişca 90

PALADIAN Cristinia
Contribuțiile lui Grigore Bostan la cercetarea comparatistă a folclorului bucovinean 104

PRISACARU Ana-Maria
Toponimia din Bucovina habsburgică din perspectiva bilingvismului instituționalizat 112

SUCEVEANU Arcadie
Catedra, agora şi biblioteca 123

VRÂNCEANU Felicia
Limbaj şi identitate în proza lui Grigore Bostan 132

II. PERSONALITATEA LUI GRIGORE BOSTAN ÎN CERCETĂRILE SALE FILOLOGICE 139

BOSTAN Grigore
O zonă cu străvechi tradiţii populare 141

BOSTAN Grigore, BOSTAN Lora
Un component indisolubil al patrimoniului cultural-literar românesc 174

III. DISTINCȚIILE ACORDATE PROFESORULUI GROGORE BOSTAN 195

Ordinul naţional Serviciul Credincios în grad de Comandor 197

Medalia comemorativă „150 de ani de la naşterea lui Mihai Eminescu" 200

Medalia „Mihai Eminescu 202

MATERIALELE COLOCVIULUI INTERNAȚIONAL „PROBLEME ACTUALE DE FILOLOGIE ROMÂNĂ”

MODELE TEORETICE REVIZITATE ŞI INTERACŢIUNI DISCURSIVE

Sanda-Maria ARDELEANU
Universitatea „Ştefan cel Mare" din Suceava

Rezumat: *Având ca sursă de inspiraţie lucrările profesorului Grigore Bostan despre folclor, în general, despre folclorul românesc, în special, articolul readuce în atenţie un act filologic productiv: naşterea unei metode de cercetare pornind de la contestarea unui model anterior. Un astfel de model teoretic rezultă din interacţiunile discursive ale lui Claude-Lévi Strauss şi Vladimir Propp. Conform acestui model, miturile şi poveştile, ca moduri ale limbajului, beneficiază de un uz hiper-structural al limbajului, formând un metalimbaj în care structura operează la toate nivelele.*

Cuvinte-cheie: *folclor, mit, poveste, interacţiune discursivă, metode de cercetare*.

Abstract: *Inspired by the works of Professor Grigore Bostan on folklore in general and Romanian folklore in particular, the article draws attention to a productive philological act: the birth of a research method that emerges from the challenge posed by a previous model. This theoretical model results from the discursive interactions between Claude Lévi-Strauss and Vladimir Propp. According to this model, myths and stories, as modes of language, benefit from a hyper-structural use of language, forming a metalanguage in which structure operates at all levels.*

Key-words: *folklore, myth, story, discursive interaction, research methods*.

I. Remember

Vă rog să îmi permiteţi să mulţumesc doamnei Cristinia Paladian şi întregului Colectiv de organizare a acestui, deja, tradiţional Colocviu Internaţional pe tema Problemelor actuale în aria filologiei române, deschis, din câte ştim noi, de regretatul academician Grigore Bostan, de la a cărui plecare subită de printre noi se împlinesc 20 de ani. L-a urmat, căutându-l şi bucurându-se de regăsire, distinsa, frumoasa şi buna sa soţie, Lora, conferenţiar universitar, doctor, colega şi marea prietenă, împreună cu care am petrecut atâtea şi atâtea momente de neuitat, când la Cernăuţi când la Suceava sau în alte centre universitare româneşti.

Pregătindu-mă pentru întâlnirea noastră de astăzi şi pentru evocarea Profesorului, fost şef al Catedrei de Filologie Română şi Clasică, de la Universitatea-soră „Yurii Fedkovici", am căutat cu înfrigurare urmele participării „poetului academician sau academicianului poet, dublat de istoricul literar şi pasionatul folclorist" (Catinca Agache, 2007), Grigore Bostan, la lucrările Colocviului Internaţional de Ştiinţe ale Limbajului (CISL), la Suceava. La cea de-a VII-a ediţie a manifestării noastre transfrontaliere, închinată savantului Eugeniu Coşeriu, alături de academicianul Anatol Ciobanu de la Chişinău, profesorul Gheorghe Jernovei, de la Cernăuţi, profesorul Paul Miclău de la Bucureşti sau Gheorghe Moldoveanu de la Suceava, academicianul Grigore Bostan, împreună cu Cristinia Paladian, foarte tânără cercetătoare la acea dată, ne-a vorbit despre „Circulaţia baladei populare româneşti în nordul Bucovinei (relaţii româno-ucrainene)".

Am căutat apoi, în fondul Bibliotecii noastre, cărţile lui Grigore Bostan şi am găsit un volum intitulat *Probleme actuale de filologie română*, închinat academicianului Bostan la împlinirea vârstei de 75 de ani (2015, editura Misto), câteva volume de versuri (*A treia chemare*, 2007, *Dincolo de vârstă*, 1996), câteva volume despre literatura şi cultura română (*Pagini de literatură română în Bucovina*, 1775-2000, apărut în colaborare cu Lora Bostan, *Patrimoniul cultural-literar românesc* (actuala regiune Cernăuţi), 2011, tot în colaborare cu Lora Bostan.

Vorbind despre poezia academicianului Grigore Bostan, Adrian Dinu Rachieru spunea că este un adevărat „scenariu liric" (2007), „cu nuanțe postmoderniste", iar Eugen Simion aprecia în prefață la *Dincolo de vârstă*, că opera sa este „un ciudat amestec de lirism tradițional (în sensul bun, plin, al termenului) și de neliniște modernă".

Câteva autografe și dedicații pe volumele din Biblioteca USV semnate Grigore și Lora Bostan sunt astăzi ecouri neprețuite ale vocilor înscrise în timp și istorie.

Dumnezeu să-i odihnească în pace!

II. Un model teoretic „revizitat" și interacțiunile discursive: Claude-Lévi Strauss vs Vladimir Propp

Antropologul și etnologul francez Claude-Lévi Strauss (1908-2009), cel care a creat o bază teoretică de referință, pornind de la analiza funcțională spre analiza paradigmatică, este cunoscut și pentru polemica sa acerbă împotriva lui Vladimir Propp, părintele hermeneuticii basmului. În articolul întitulat *La structure et la forme. Réflexions sur un ouvrage* de Vladimir Propp, apărut în „Cahier de l'Institut de science économique appliquée", nr. 9, martie 1960, Série M, nr. 7, ISEA, Paris, p. 3–36 și, simultan cu titlul de *L'Analyse morphologique des contes russes*, în „International Journal of Slavic linguistics and Poetics", 3, 1960, reluat în cunoscuta *Anthropologie structurale deux*, Paris, Plon, 1973, p.139–173, etnologul îi reproșează folcloristului importanța exagerată acordată relațiilor sintagmatice în detrimentul relațiilor paradigmatice.

Spre deosebire de Propp, la Claude-Lévi Strauss ordinea de succesiune cronologică se restrânge mereu într-o structură matricială temporală, importanța acordată relațiilor paradigmatice explicând atenția redusă acordată structurilor textuale narative.

Lévi Strauss, în analiza sa asupra principiilor lui Propp, pornește de la distincția între *formalism* și *structuralism*. Structuralismul se deosebește de doctrina formalistă prin refuzul de a opune *concretul abstractului*, acestuia din urmă

recunoscându-i-se o valoare privilegiată: *structura* nu are un anumit conţinut precis, ea este însuşi conţinutul, extras dintr-o organizare logică echivalentă cu proprietatea realităţii.

Fără a nega sau diminua imensele merite ale lui Propp, Claude-Lévi Strauss se întreabă care au fost raţiunile pentru care Propp a ales poveştile populare sau o anumită categorie de poveşti pentru a-şi testa metoda şi de ce nu a recurs la mit căruia Propp îi recunoaşte valoarea privilegiată. Lévi Strauss e de acord cu Propp când acesta spune: „Du point de vue historique, le conte merveilleux, dans sa base morphologique, est un mythe" [8, p. 100]. Deci nu ar exista nicio raţiune pentru a izola povestea de mit, deşi, din punct de vedere subiectiv, o diferenţă între ele există la nivelul percepţiilor din societate, dar această diferenţă se exprimă obiectiv cu ajutorul termenilor specializaţi ce ajută în stabilirea diferenţelor. Astfel, *povestirea* este când *poveste* când *mit*, în funcţie de comunitatea care operează cu aceleaşi povestiri, aceleaşi motive şi personaje întâlnite atât în *poveştile* cât şi în *miturile* diverselor populaţii.

Propp a sesizat circulaţia temelor de la *poveste* spre *mit*, spunând în capitolul consacrat „Poveştii ca totalitate" : „A vrai dire, les contes des recueils russes qui se décomposent facilement sont très nombreux. Mais les choses se compliquent du fait que la netteté, dans la structure des contes, n'est propre qu'à la paysannerie, et encore à une paysannerie peu touchée par la civilisation. Des influences étrangères de toutes sortes modifient, parfois même désagrègent le conte. Dès que nous franchissons les limites du conte absolument authentique, les complications commencent." [8, p. 122–123]

Claude-Lévi Strauss este convins că Propp, conştient de faptul că *povestea populară* se pretează mai puţin analizei structurale, a ales *povestea* pentru a-şi testa metoda. Nefiind etnolog, Propp nu dispune de un material mitologic (corpus constituit de el sau de alte populaţii) şi nu cunoaşte adevăratele relaţii dintre *mit* şi *poveste*.

„Les recherches morphologiques doivent s'adjoindre dans ce domaine une étude historique, [...] les contes méritent le nom

ancien, maintenant abandonné, de contes mythiques ; […] Une culture meurt, une religion meurt, et leur contenu se transforme en conte" [8, p. 122–131].

Lévi Strauss arată, dimpotrivă, că în prezent *miturile* şi *poveştile* coexistă: „Un genre ne peut donc pas être tenu pour une survivance de l'autre, à moins que l'on ne postule que les contes présentent le souvenir d'anciens mythes, eux-mêmes tombés eu désuétude" [10, p.156].

Pentru Lévi Strauss, poveştile sunt „mituri în miniatură" şi nu se pune problema alegerii între poveste şi mit.

Pendulând mereu între viziunea sa formalistă şi obsesia explicaţiilor istorice, Propp, după părerea lui Lévi Strauss, este victima unei iluzii subiective: „Mais, en réalité, Propp n'est pas partagé, comme il croit, entre les exigences de la synchronie et de la dicahronie, car „ce n'est pas le passé qui lui manque, c'est le contexte" [10, p. 157].

Într-o perspectivă reducţionistă asupra *funcţiilor* în cadrul *poveştii fundamentale*, care inserează orice sau toate poveştile, Propp distinge doua *secvenţe*, cu funcţii recurente: o *primă secvenţă* care include *lupta*, *absenţa*, *victoria*, *repararea*, *întoarcerea*, *urmărirea*, *ajutorul* şi o a *doua secvenţă*, formată din: *sosirea incognito*, *cererile mincinoase*, *sarcina dificilă*, *sarcina îndeplinită*, *recunoştinţa*, *descoperirea*, *transfigurarea*. Lévi Strauss consideră această organizare a funcţiilor doar ca pe două variante posibile, respingând conceptul de *poveste fundamentală*, înlocuit de multitudinea de *poveşti particulare* (specifice).

În ceea ce priveşte tema *permutabilităţii funcţiilor indiferent de conţinutul lor*, prezentată de Propp în „Appendice II. Autres formes d'analyse", Claude-Lévi Strauss nu aderă la ideea conform căreia există elemente substituabile unilateral sau bilateral, conform exemplului relaţiei dintre „prima funcţie a donatorului" şi „acceptarea, primirea obiectului magic".

Cât despre analiza legăturilor posibile între diferitele forme de „punere la încercare" („mise à l'épreuve") a eroului de către donator (a se vedea Capitolul consacrat *funcţiilor personajelor*

„Fonctions des personages”), Lévi Strauss revine la chestiunea *formalismului*: „L'erreur du formalisme est double. En s'attachant exclusivement aux règles qui président à l'agencement des propositions, il perd de vue qu'il n'existe pas de langue dont on puisse déduire le vocabulaire à partir de la syntaxe. L'étude d'un système linguistique quelconque requiert le concours du grammairien et du philologue, ce qui revient à dire qu'en matière de tradition orale, la morphologie est stérile à moins que l'observation ethnographique, directe ou indirecte, ne vienne la féconder.” [10, p. 168–169]

În loc de concluzii

Miezul comunicării noastre îşi are sursa de inspiraţie în lucrările academicianului profesor Grigore C. Bostan despre folclor, în general, despre folclorul românesc, în special. Modelul şi metoda de analiză ale lui Claude-Lévi Strauss revin în actualitate (dacă vreodată, au fost ignorate). Demonstraţia noastră se opreşte asupra interacţiunilor discursive la nivelul textelor a doi monştri sacri în semiologie: Lévi Strauss şi Vladimir Propp. Naşterea unei metode de cercetare pornind de la contestarea unui model anterior se înscrie, de multă vreme, în actele filologice productive.

Aceasta înseamnă să recunoaştem că *miturile* şi *poveştile*, ca moduri ale limbajului, beneficiază de un uz hiper-structural al limbajului, formând un metalimbaj în care structura operează la toate nivelele. Ca tipuri de discurs, *povestea* şi *mitul* sau *mitul şi povestea* (pentru a nu supăra pe nimeni) folosesc reguli gramaticale şi cuvinte ale vocabularului ce servesc la construirea imaginilor şi acţiunilor, „semnificanţi” normali în raport cu semnificaţiile discursului şi elemente de semnificare în raport cu un alt sistem semnificativ, situat pe un alt plan (de ex.: *rege* înseamnă *bărbat*, *păstoriţă* înseamnă *femeie*, din perspectiva *naturii*, iar din perspectiva *culturii*, *rege* înseamnă *sus*, iar *păstoriţă* înseamnă *jos*).

Bibliografie

1. Bostan G. Folclor din Ţara Fagilor. Chişinău: Hyperion, 1993. 560 p.
2. Bostan G. Dincolo de vârstă. Timişoara: Augusta, 1996. 95 p.
3. Bostan G. Poezia populară românească în spaţiul carpato-nistrean. Istoriografie, studiu comparativ, texte. Iaşi: Cantes, 1998. 280 p.
4. Bostan G., Bostan L. Pagini de literatură română. Bucovina, regiunea Cernăuţi, 1775-2000 (compendiu şi antologie). Cernăuţi: Alexandru cel Bun, 2000. 638 p.
5. Bostan G., Paladian C. Circulaţia baladei populare româneşti în nordul Bucovinei (relaţii româno-ucrainene). *Limbaje şi Comunicare (VII).* Suceava: Editura Universităţii „Ştefan cel Mare", 2005. P. 47–54.
6. Bostan G. A treia chemare (Poeme). Cernăuţi: Ruta, 2005. 308 p.
7. Bostan G., Bostan L. Patrimoniu cultural-literar românesc (actuala regiune Cernăuţi). Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană, 2011. 271 p.
8. Propp V. Morphologie du conte. Paris: Seuil, 1973. 254 p.
9. Simpozionul Internaţional „Grigore Bostan – 75. Probleme actuale de filologie română". Cernăuţi: Misto, 2015. 576 p.
10. Lévi-Strauss C. Anthropologie structurale deux. Paris: Plon. 1973. 450 p.

OPERA POETICĂ A LUI GRIGORE VIERU ÎN CIRCUIT VALORIC UCRAINEAN*

Dumitru APETRI
Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Haşdeu" al Universităţii de Stat din Moldova

Rezumat: *Articolul de faţă abordează procesul de receptare a operelor poetice ale lui Grigore Vieru care se produce în arealul cultural-literar al Ucrainei. Se constată că, începând cu 1969, fenomenul se desfăşoară, în linii mari, pe două căi. Prima cale – editarea unui anumit număr de creaţii în formă de plachete pentru preşcolari şi şcolari şi de volume pentru adulţi; a doua – includerea unor opere vierene, de regulă, în formă de cicluri, în culegeri care conţin scrieri selectate din literatura română, uneori şi din alte literaturi.*

Luând în discuţie conţinutul plachetelor şi al volumelor, autorul conchide că editurile ucrainene au efectuat o selecţie reuşită a operelor de tradus şi că personalitatea poetului este prezentată după merit, adică, în tonalităţi înalte, fie în adnotări, prefeţe, postfeţe sau schiţe de portret. O contribuţie considerabilă în promovarea tezaurului poetic vierean au adus şi culegerile colective, care au inserat în paginile lor unele opere, conferindu-le astfel priză la diverse categorii de cititori.

Cuvinte-cheie: *opere poetice, traducere, receptare, interpretare critică, circuit valoric.*

Abstract: *In this article is shown the process of reception of Grigore Vieru's poetic works that is produced in the cultural-literary*

* Articol elaborat în cadrul subprogramului de cercetare 010301 „Perspective interdisciplinare asupra fenomenelor de confluenţă şi de confruntare în domeniile lingvistic, literar şi folcloric în spaţiul basarabean ca limes civilizaţional şi frontieră geopolitică", Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Haşdeu" al USM. Articol publicat în revista „Philologia" nr. 2 din 2024.

area of Ukraine. It can be seen that, starting from 1969, the phenomenon unfolds in two ways. The first way – publishing a certain number of creations in the form of lyrics cards for preschoolers and schoolchildren and volumes for adults; the second – the inclusion of certain Vieru's works, as a rule, in the form of cycles, in collections containing selected writings from Romanian literature, sometimes from other literatures as well.

Considering the contents of the lyric cards and volumes, the author concludes that the Ukrainian publishing houses have made a successful selection of the works to be translated and that the personality of the poet is presented according to merit, that is, in high tones, whether in annotations, prefaces, afterwords or portrait sketches. Collective collections, which included certain works in their pages, made a considerable contribution to the promotion of Vieru's poetic treasure, giving them access to various categories of readers.

Keywords: *poetic works, translation, reception, critical interpretation, value circuit*.

O privire fugitivă asupra procesului de receptare a poeziei româneşti în Ucraina scoate în evidenţă următoarele fapte: cei mai promovaţi poeţi în Patria lui Taras Şevcenko sunt Mihai Eminescu şi Grigore Vieru. Tezaurul poetic vierean a început să pătrundă în arealul cultural al Ucrainei pe la finele anilor ’60 ai secolului trecut, procesul desfăşurându-se, în linii mari, pe două căi: editarea unor plachete de autor ca modalitate primordială de diseminare şi includere a unor creaţii ale eminentului poet basarabean în culegeri colective, în paralel cu scrieri semnate de autori români, în unele cazuri şi străini. Ambele tipuri de prezenţă sunt binevenite şi eficiente, însă, în rândurile ce urmează, atenţia principală vom acorda-o plachetelor de autor.

Placheta *Раўдуга – Curcubeul* [4] (aici şi în continuare traducerea ne aparţine – D.A.), care a apărut în 1969, la editura din Kiev „Веселка”, în paralel cu echivalentele ucrainene reuşite, dispune de un tiraj impresionant – 108 mii de exemplare. Fiind destinată preşcolarilor şi elevilor de vârstă mică şcolară, ediţia s-a bucurat de o perfectă

executare poligrafică şi a fost înzestrată cu ilustraţii ingenioase. Ea conţine 6 poezii, tălmăcite în limba ucraineană de cunoscutul poet şi traducător Andrii Miastkivski, e bogată în desene realizate iscusit de pictoriţa G. Sokirinska, modalitatea lirică, conform originalului, alternează cu cea umoristică.

Peste 4 ani, la aceeaşi editură, ce promovează literatura destinată micilor cititori, a fost elaborată placheta *Кольорова скакалочка – Coarda colorată* [5] (Kiev, 1973) – 27 de poezii, traduse de un colectiv de poeţi şi tălmăcitori ucraineni, ediţie ilustrată măiestrit de pictorul Iulii Kriga. Adnotarea îi informează pe micii cititorii că „poetul Grigore Vieru a consacrat copiilor multe poezii minunate, care au apărut în diverse limbi, că el cunoaşte natura şi caracterul copiilor în profunzime, că simte cu finețe muzica şi că poezia sa se distinge prin cantabilitate" [5, p. 4].

Lectura textelor lasă impresia că însuşirile menţionate ale poeziei vierene, precum şi nivelul artistic al tălmăcirilor, au determinat editura să elaboreze un număr impresionant de exemplare – 68 de mii. Celor doi tălmăcitori, I. Mazur şi V. Zencenko, cărora le aparţine majoritatea covârşitoare a transferurilor, le-a reuşit să reproducă specificul operelor, adică cele trei componente principale: mesajul, imaginile şi muzicalitatea. La acestea se adaugă ilustraţiile bine gândite, calitatea executării poligrafice şi tirajul numeros.

Presupunem că factorii nominalizaţi au determinat succesul plachetei în rândurile micilor destinatari, iar buna receptare a făcut-o pe aceeaşi editură să pună în circulaţie, peste 3 ani, o nouă plachetă de poezii selectate din comoara poetică a lui Grigore Vieru *Лічилочки – Numărătoarea* [6] (Kiev, 1976) – 30 de texte. În calitate de tălmăcitor s-a propus acum cunoscutul poet ucrainean Petro Zasenko, autor îndrăgit de copiii din Patria sa. Adnotarea le comunică micilor cititori următoarele informaţii: „Grigore Vieru, cunoscut poet moldovean, e autorul multor culegeri poetice pentru copii şi adulţi. *Numărătoarea* conţine versuri lirice vesele despre ploaie şi stele, iarnă şi primăvară, păsări şi animale, tătici şi mămici, despre fericire şi bucuria de a trăi în ţara noastră" [6, p. 4]. Placheta, ca şi premergătoarea, e înzestrată cu desene iscusite (autor –

Ruslan Saenko), executate, spre deosebire de precedenta plachetă, în alb-negru. Acum tirajul e cu mult mai numeros – 108 mii de exemplare. Sub aspectul calităţii, şi textele din această mini-plachetă creează o impresie favorabilă.

Actele editoriale prezentate mai sus, fiind destinate cititorilor de cea mai mică vârstă, au fost urmate de două culegeri solide, care întrunesc o parte din creaţia viereană consacrată adulţilor: în 1986, la editura „Радянський письменник" din Kiev, a apărut cartea intitulată *Mamepi – Mamei* [7] – 124 de poezii şi poeme, iar în 2020, editura „Princeps Multimedia" din Iaşi a scos de sub tipar culegerea bilingvă *În limba ta – Твоєю мовою* [8]– 61 de opere.

Adnotarea la volumul *Mamepi* anunţă că acesta întruneşte opere alese ale poetului moldovean, care e laureat al Premiului de Stat al Republicii Moldova, că el se impune ca unul dintre cei mai cunoscuţi scriitori din Moldova. Trei sunt compartimentele care inserează creaţia viereană: *Din izvoare* – poezii cu tematica păcii, a prieteniei dintre popoare şi meditaţii filosofice asupra problemelor contemporane; *Numele tău* – elogii impresionante şi măreţe femeii-mamă şi destinului feminin; *Balada pădurii verzi* – lirică intimă.

Dacă în cazul plachetelor destinate copiilor, editorii ucraineni s-au limitat la adnotări foarte succinte privind personalitatea lui Grigore Vieru, atunci volumul *Mamepi* dispune de un studiu introductiv de proporţii, consistent şi scris cu deosebită dragoste de eminentul poet ucrainean, Ivan Draci. Transcriem câteva fragmente: „A spune că distincta onoare a acestui poet a depăşit de mult hotarele Chişinăului – nimic nu înseamnă. Mai mult adevăr e în aceea că de mult timp numele lui Grigore Vieru a devenit un bun simbol al poeziei moldoveneşti contemporane, asociate cu mari posibilităţi şi succese neordinare. Într-adevăr, cum numai se aduce vorba despre poezia moldovenească, numele lui e pronunţat printre primii" [3, p. 5].

A dispune de o aşa recunoştinţă în literatura care e deosebit de puternică prin poezia ei, nu e un lucru simplu. E necesar ca şi vocea să aibă o putere corespunzătoare, şi reputaţia omenească să

fie menţinută la o înălţime valabilă. De toate acestea dispune persoana lui G. Vieru într-o asociere interesantă şi de neclintit. Şi poate, în primul rând, ceea ce apare în fiinţa ta, când îl priveşti şi îl asculţi, e anume asta: „Ce om minunat şi curat!" [3, p. 5].

Autorul studiului introductiv a apelat şi la opiniile unor traducători ucraineni, care au avut contacte nemijlocite cu materia vie a limbajului poetic vierean şi a constatat că dânşii, toţi ca unul, au remarcat următoarele virtuţi ale debutului său în poezie: „o limpezime uluitoare şi rară a materiei poetice – mărturie a unei dotaţii spirituale neordinare a posesorului" [3, p. 6].

Referindu-se la adoraţia manifestată de Grigore Vieru faţă de Eminescu şi la influenţa genialului poet asupra creaţiei vierene, Ivan Draci constată: „La Grigore Vieru devotamentul faţă de marele său înaintaş e impregnat în însăşi structura gândirii, în percepţia celor mai cardinale probleme ale vremii – dar nu în culmea valurilor de spumă, ci în ascunzişul de adânc al cugetării populare. […] Poezia pământeană a lui Grigore Vieru e încărcată cu materie solară ce pulsează şi cu chemarea azurie a cerului, întrunind în sine, pare-se, elemente imposibile, ea a devenit destinul fericit al muzei moldave, modelul ei clasic contemporan" [3, pp. 7, 9].

Lectura majorităţii covârşitoare a poeziilor şi poemelor lasă o impresie foarte bună sub aspectul calităţii tălmăcirilor, succes determinat de următorii factori: conştiinţa persoanelor antrenate în elaborarea volumului precum că opera lui Grigore Vieru e o valoare ce dispune de unicat, fapt promovat cu o iscusinţă deosebită de eminentul poet Ivan Draci în studiul introductiv. Anume această conştiinţă a determinat, la rândul ei, selecţia riguroasă a operelor înfăptuită de Boris Şlapak şi eforturile masive şi chinuitoare de recreare a originalelor în limba lui Taras Şevcenko, depuse de cei mai de seamă poeţi şi tălmăcitori ucraineni. Se cuvine a-i pomeni în acest context şi pe următorii oameni de cultură din Ucraina: V. O. Osadcii – redactorul culegerii, R. M. Perebiinis – recenzentul, R. Z. Masautov – pictorul artistic şi P. Z. Masautov – pictor şi V. A. Zelen'syka – corectoarea.

Contribuţia celor mai de seamă poeţi şi tălmăcitori ucraineni, în procesul anevoios de recreare, exprimată numeric, este următoarea: Ivan Draci, Andrii Miastkivski, Petro Zasenko şi Ivan Nemirovici au tradus câte 9 opere, Boris Şlapak – 8. De fapt, cele mai multe texte au fost încredinţate lui Oles' Lupii – 16. Situaţia nu-i întâmplătoare. Acesta s-a impus ca poet, prozator şi dramaturg. A semnat 11 volume de creaţie poetică pentru maturi, 2 pentru copii, totodată îi aparţin 7 romane, 4 cărţi de povestiri şi nuvele, 2 cărţulii de proză pentru copii, a creat scenarii de filme. E tradus în 7 limbi ale popoarelor sovietice, în 4 europene şi în 2 asiatice. Figurează, în calitate de tălmăcitori, şi poeţii de frunte Boris Oliinik şi Dmitro Pavlîc'ko. Dintre poetese, Sofia Maidan'ska şi Tamara Kolomieţi au contribuit substanţial la replăsmuirea poeziei vierene şi, respectiv, la includerea ei în circuitul valoric ucrainean.

În virtutea unor împrejurări, cu preponderenţă de ordin social, în ultimele trei decenii şi ceva nu s-au întreprins eforturi însemnate de includere a moştenirii poetice vierene în arealul cultural al Ucrainei. Această pauză a fost întreruptă în urmă cu 4 ani, când a apărut la Iaşi, la editura „Princeps Multimedia", culegerea bilingvă de poezii, *În limba ta – Твоєю мовою*, traducător – Vladimir Poiată – poet şi prozator, român de naţionalitate, autor de cărţi scrise şi editate în limbile ucraineană şi rusă. Actul editorial este însoţit de o notă introductivă semnată de filologul academician Mihai Cimpoi şi de o schiţă de portret, ce aparţine doctorului în filologie, profesorului ucrainean Serhii Luchkanyn, un actual promotor activ al literelor româneşti în patria sa.

Vladimir Poiată e considerat, de către domnul academician, personalitatea ce s-a impus ca poet şi traducător generos în limba ucraineană din autori români, ca fiinţă ce vibrează „la sensibilitatea lirică fină a lui G. Vieru" şi la tematica ce abordează „condiţia omului în împrejurările vitrege ale istoriei" [1, p. 6].

Schiţa de portret „Grigore Vieru", semnată de Serhii Luchkanyn, e multiaspectuală: abordează diversitatea de forme şi motive ale creaţiei vierene, scoate în evidenţă o anumită

comunitate a ei, cu poeţi români, clasici şi contemporani, şi cu creatori de poezie ucraineană, prin filiera traducerilor. Mai mult chiar, Serhii Luchkanyn a luat în dezbatere tematica foarte actuală şi ingenios realizată în poeziile *Formular, În limba ta, Cântare scrisului nostru,* pe aceasta comparând-o cu capodopera lui Mateevici, *Limba noastră*, s-a pronunţat favorabil asupra poemului vierean *Limpede ca lacrima*, a remarcat că operele poetului din Pererîta „se disting prin lirismul îmbinat cu dramatismul auctorial" şi că ele, ca şi nemuritoarele poeme eminesciene „strălucesc şi vor lumina mereu ca o stea matinală în literatura română şi mondială" [2, pp. 17-20].

Încheie volumul o bibliografie a poetului, traducătorului şi prozatorului Vladimir Poiată – personalitate cunoscută şi apreciată în Ucraina şi în spaţiul românesc din stânga şi din dreapta Prutului.

Transcriem în paralel doar poemul *În limba ta*, recreat actualmente în limba ucraineană de către conaţionalul nostru, poem care a dat şi denumirea recentului volum. În anii '70 ai secolului trecut, a apărut prima variantă ucraineană a acestui poem, semnată de Petro Bondarciuk, creator prolific de opere poetice şi prozastice pentru copii şi maturi (a se consulta volumul bilingv *Lire înfrăţite – Збратані ліри*. Selecţie şi postfaţă D. Apetri. Chişinău, „Literatura artistică", 1979). Apreciem eforturile de atunci ale primului tălmăcitor, dar actuala versiune o considerăm net superioară şi o propunem atenţiei cititorului de azi.

În limba ta	**Своєю мовою**
În aceeaşi limbă	Мовою одною
Toata lumea plânge,	Усі у світі плачуть
În aceeaşi limbă	І сміється нею
Râde un pământ,	Також вся земля.
Ci doar în limba ta	Лише своєю мовою
Durerea poţi s-o mângâi,	Біль ти утамуєш,
Iar bucuria	Із радості народиться
S-o preschimbi în cânt.	Мелодія твоя.

În limba ta	Лиш своєю мовою
Ţi-e dor de mama,	Сумуєш ти за мамою,
Şi vinul e mai vin,	Й вино нам з нею краще
Şi prânzul e mai prânz.	Й обідати смачніш,
Şi doar în limba ta	Своєю тільки мовою
Poţi râde singur,	Ти можеш наодинці
Şi doar în limba ta	Сміятися і позбутись
Te poţi opri din plâns.	Печалі й гірких сліз.
Iar când nu poţi	Коли ж не можеш
Nici plânge şi nici râde,	Ні плакать, ні сміятись,
Când nu poţi mângâia	І спокою немає,
Şi nici cânta,	І горю нема меж,
Cu-al tău pământ,	Із рідною землею,
Cu cerul tău în faţă,	Під рідним своїм небом,
Tu taci atunce	Тоді мовчиш ти
Tot în limba ta.	На мові своїй теж.

Ne referim în continuare la cea de-a doua cale de receptare a operei poetice vierene în Ucraina – receptarea prin intermediul unor grupaje de poezii şi poeme incluse în diverse culegeri, în paralel cu creaţiile unor scriitori, români sau de altă naţionalitate. În prima jumătate a anilor ’70, la Kiev au apărut 4 culegeri, unele de ordin antologic: *Cântecele Moldovei* [11] este o ediţie trilingvă, în ucraineană, română şi rusă, care include poemul lui Grigore Vieru *Plai moldovenesc*, tradus de Andrii Miastkivski; *Codri de primăvară. Poezia tânără a Moldovei* [9] este volumul antologic care inserează 10 poeme şi poezii, printre care cunoscutele opere *Formular*, *Moldova*, *Abecedar*, *Pădure, verde pădure*, *Legământ* ş.a.; *Сузір'я – Constelaţie* [13] e almanahul care include 7 opere vierene: *De la tine*, *Mama*, *Mai întâi* ş.a.; antologia *Poezia sovietică moldovenească* [12], ca şi *Codri de primăvară*, reprezintă acte editoriale antologice. Ultimul cuprinde 12 opere dintre cele mai cunoscute şi apreciate: *De la tine*, *Formular*, *Pasărea*, *Mâinile mamei*, *Bărbaţii Moldovei* ş.a.

Această a doua categorie de unităţi editoriale, care promovează originala creaţie viereană, o încheie culegerea *Doina* [10] – volum consacrat în întregime literaturii române din perioada premodernă, modernă şi contemporană, dar şi creaţiei folclorice româneşti. Au fost alese, în cazul dat, opere de autor şi mostre folclorice dedicate copiilor de vârstă preşcolară şi medie şcolară. Cât priveşte poezia românească de la est de Prut, în perioada postbelică, atenţia principală i-a fost acordată lui Grigore Vieru – 24 de texte: *Mama*, *Primăvara*, *Cântecul ploii*, *Mulţumim pentru pace* ş.a., toate replăsmuite în limba ucraineană de către distinsul poet ucrainean Petro Zasenko.

Contribuie la propagarea operei poetice a lui Grigore Vieru şi bogata presă periodică ucraineană, dar, spre regretul nostru, ea nu este acum accesibilă din cauza războiului declanşat în Ucraina de iresponsabilii dirijori din Kremlin. Printre cele mai active publicaţii s-au dovedit a fi „Барвінок” („Brebenelul”), „Літературна Україна” („Ucraina Liter ară”), „Дніпро” („Nipru”), „Веселка” („Curcubeul”) şi „Радянська Буковіна” („Bucovina Sovietică”).

Concluzii. Aplicând în procesul de cercetare metodele comparativă, tipologică şi cronologică, am ajuns la concluziile care urmează. Cele două modalităţi practicate de ucraineni pentru a propaga opera poetică viereană în patria lor (editarea de plachete, de volume şi includerea unor opere, de regulă, cicluri de poezii şi poeme în culegeri colective) s-au dovedit a fi eficiente. O bună parte din cele mai reuşite creaţii ale conaţionalului nostru circulă, din 1969 şi până în prezent, în spaţiul cultural-literar al republicii vecine, satisfăcând astfel necesităţile spirituale ale cititorilor ucraineni de diferite vârste. Succesul circulaţiei este determinat de următorii factori: traducerea inspirată, executarea poligrafică de calitate (în cazul ediţiilor pentru preşcolari şi vârsta medie şcolară, intervine ilustrarea iscusită), aprecierile critice competente ale vieţii şi activităţii lui Grigore Vieru şi, bineînţeles, numărul solid de exemplare oferit beneficiarilor.

Bibliografie

1. Cimpoi M. Notă introductivă. Grigore Vieru. *În limba ta – Твоєю мовою. Poezii – Поезії* / Traducere în limba ucraineană de Vladimir Poiată. Iaşi: Princeps Multimedia, 2020. P. 6.
2. Luchkanyn S. Grigore Vieru (Schiţă de portret). Grigore Vieru. *În limba ta – Твоєю мовою. Poezii – Поезії* / Traducere în limba ucraineană de Vladimir Poiată. Iaşi: Princeps Multimedia, 2020. P. 17–20.
3. Драч И. Душа поезії – в сльозі – Sufletul poeziei e în lacrimi. Вієру Грігоре. *Матері. Поезії* / Переклад з молдавської. Київ: Радянський письменник, 1986, P. 5–9.

Surse

Poezia lui Grigore Vieru în ediţii ucrainene

4. Вієру Г. Райдуга. Вірші / З молдавської переклав А. М'ястківський. Для дошкільного та молодшого шкільного віку. Київ: Веселка, 1969. 16 с. il.
5. Вієру Г. Кольорова скакалочка. Поезії – Coarda colorată. Poezii. Київ: Веселка, 1973. 88 p.
6. Вієру Г. Лічилочки. Вірші. Для молодшого шкільного віку / Переклад з молдавської Петра Засенка. Київ: Веселка, 1976. 32 p.
7. Вієру Г. Матері. Поезії / Переклад з молдавської. Київ: Радянський письменник, 1986. 160 p.
8. Vieru G. În limba ta – Твоєю мовою. Poezii – Поезії / Traducere în limba ucraineană de Vladimir Poiată. – Переклад українською Володимира Поята. Iaşi: Princeps Multimedia, 2020. 186 p.

Culegeri colective editate de ucraineni care conţin opere poetice vierene

9. Весняні кодри. Молода поезія Молдавії. Київ: Молодь, 1973. 256 с.
10. Дойна. Збірник поезій. Для молодшого і середнього шкільного віку. Переклад з молдавської. Київ: Веселка, 1985. 146 с.

11. Кынтечеле Молдовей – Пісні Молдавіі – Песни Молдавии. Київ: Музична Україна, 1972. 88 с.
12. Молдавська радянська поезія. Антологія. Київ: Дніпро, 1975. 328 с.
13. Сузір'я – Констелацие. Випуск 8-й. Київ: Дніпро, 1974. 288 с.

UN PROMOTOR AL CREAȚIEI EMINESCIENE – FILOLOGUL DUMITRU APETRI*

Vlad CARAMAN
Universitatea Pedagogică de Stat Ion Creangă din Chișinău

Rezumat: *Articolul dezvăluie contribuția savantului și scriitorului Dumitru Apetri la Eminesciană și Eminescologie – domenii magistrale ale filologiei române. Se constată că interesul său pentru opera poetului nepereche și pentru procesul de receptare a ei pe mai multe meridiane ale lumii e de lungă durată și e constant. Diverse sunt modalitățile de investigare practicate de cercetător: studii și articole, cronici literare, recenzii, comunicări la simpozioane și conferințe etc. Sunt de remarcat în mod deosebit următoarele fapte: participarea cu comunicări la toate cele 13 ediții ale Congresului Mondial al Eminescologilor, care s-au produs în ultimii ani, și, publicarea în 2020 a cărții „Eminescu sporind a lumii taină" consacrată în întregime operei și personalități marelui clasic român – ediție apreciată înalt de academicianul eminescolog Mihai Cimpoi și de doctorul în filologie Galina Aniței. Se distinge printr-un prinos considerabil la Eminesciană și Eminescologie și primul capitol din volumul recent apărut care e intitulat „Marii clasici ai literaturii române. Vocația universalității". Fie că se referă la spațiul cultural-literar est-slav, pe care autorul îl cunoaște în amănunte, fie că meditează asupra unor procese de receptare care se produc în vastul areal european, concluzia pasionatului și distinsului cercetător e următoarea: miracolul Eminescu certifică la etapa actuală o vocație a universalității și o posteritate de invidiat.*

* Articol elaborat în cadrul subprogramului de cercetare 010301 „Perspective interdisciplinare asupra fenomenelor de confluență și de confruntare în domeniile lingvistic, literar și folcloric în spațiul basarabean ca limes civilizațional și frontieră geopolitică", Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu" al USM.

Cuvinte-cheie: *Eminesciană, Eminescologie, traducere, interpretare critică, reflectare artistică, vocație, universalitate.*

Abstract: *The article reveals the contribution of the scholar and writer Dumitru Apetri to Eminesciana and Eminescology – masterful fields of Romanian philology. It can be seen that his interest in the work of the unique poet and in the process of its reception on several meridians of the world is long-lasting and constant. Various are the methods of investigation practiced by the researcher: studies and articles, literary chronicles, reviews, communications at symposia and conferences etc. The following facts are particularly noteworthy: participation with communications in all 13 editions of the World Congress of Eminescologists, which have taken place in recent years, and the publication in 2020 of the book "Eminescu increasing the secret world" devoted entirely to the work and personalities of the great Romanian classic – edition highly appreciated by academician eminescologist Mihai Cimpoi and doctor of philology Galina Anitoi. It is distinguished by a considerable contribution to Eminesciana and Eminescology and the first chapter of the recently published volume which is entitled "Great classics of Romanian literature. The vocation of universality". Whether it refers to the East-Slavic cultural-literary space, which the author knows in detail, or whether he meditates on some reception processes that occur in the vast European area, the conclusion of the passionate and distinguished researcher is the following: the Eminescu miracle certifies at the stage present a vocation of universality and an enviable posterity.*

Keywords: *Eminescian, Eminescu, translation, critical interpretation, artistic reflection, reception, vocation, universality.*

Un capitol aparte în activitatea filologului Dumitru Apetri, doctor în filologie, cercetător ştiinţific coordonator la Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu Haşdeu” al Universităţii de Stat din Moldova, îl constituie interesul vădit şi statornic pentru fenomenul Eminescu, îndeletnicire îndrăgită şi de durată cronologică.

Pe când îşi făcea studiile la Facultatea de Litere a Universităţii de Stat din Cernăuţi, în anii ’60, şi-a ales pentru teza de licenţă tema „Traducerile ruseşti şi ucrainene ale poeziei lirice eminesciene”. În cadrul procedurii de susţinere i s-a propus să-şi publice rezultatele în presa de limba rusă şi ucraineană, ceea ce a şi făcut fără întârziere.

În 1969 a publicat în numărul 7 al revistei „Kodrî” din Chişinău articolul *Poezia sunetelor şi traducerea*, iar în 1972 i-a apărut studiul *Iuri Kojevnikov – tălmăcitor al liricii lui Mihai Eminescu* în revista interuniversitară din Lvov „Voprosî russkoi literaturî”, ediţia 1(19). Tot de finele anilor ’60 ţin şi două recenzii ale domnului profesor şcolar pe atunci despre volumul *Mihai Eminescu în amintirile contemporanilor* (Chişinău, 1968), întocmit de eminescologul Constantin Popovici, una plasată în ziarul „Zorile Bucovinei” (14. III. 1969), alta în revista „Limba şi literatura moldovenească”, nr. 3 din acelaşi an.

În 1971, la îndemnul profesorilor săi universitari – Anatolii Volkov şi Vasile Leviţchi – îşi întrerupe serviciul de corespondent special al ziarului „Zorile Bucovinei” şi se înscrie la studii doctorale la Academia de Ştiinţe a Moldovei. La absolvire este angajat în calitate de cercetător ştiinţific la Institutul Limbă şi Literatură Moldovenească al A.Ş.M. (pe parcurs acesta şi-a schimbat de câteva ori denumirea), unde activează până în prezent, în ultimii 14 ani, în funcţia de cercetător ştiinţific coordonator la Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu Haşdeu” (din ianuarie 2023 – al Universităţii de Stat din Moldova). Deşi în toată această perioadă nu a avut ca sarcini speciale de investigare subiecte ce ţin de Eminesciană şi Eminescologie, interesul său pentru aceste domenii de importanţă majoră în filologia română a fost statornic şi s-a materializat într-un şir de materiale, diverse ca profil şi valoroase ca substanţă exegetică.

Direcţiile alese de colegul Apetri sunt următoarele: studii şi articole cu tematică eminesciană; articole şi cronici literare despre distinşi eminescologi; recenzii la cărţi cu tematică eminesciană; cronici literare despre evenimente eminesciene de

anvergură; comunicări prezentate la cele 13 ediţii ale Congresului Mondial al Eminescologilor.

Din aria tematicii eminesciene au fost alese pentru investigare câteva laitmotive: Cultul Patriei, al Mamei şi al Cărţii; Bucovina ca plai îndrăgit, dar cu destin dramatic; din Eminescologie – apariţiile editoriale de anvergură: *Dicţionarul enciclopedic Mihai Eminescu* de academicianul Mihai Cimpoi; *Eminescu universal* de Dumitru Copilu-Copillin; *Eminescu* de Tudor Nedelcea; *Eminescu. Viaţa şi opera* de C. Popovici ş.a. Eminesciana poetică e demonstrată prin mijlocirea unor contribuţii majore româneşti apărute în Ţară, în Basarabia şi în nordul Bucovinei şi prin câteva din spaţiul est-slav, în special din perimetrul ucrainean. Dintre evenimentele eminesciene de amploare au fost reflectate serialul de manifestări care s-au desfăşurat în arealul românesc din regiunea Cernăuţi şi Republica Moldova cu prilejul unui centenar de la trecerea în nemurire a ilustrului clasic român.

Cum e şi firesc, o bună parte din materiale au apărut, la început, în presa periodică de limba română, parţial, în ucraineană şi rusă. Un anumit număr dintre tipurile de materiale nominalizate au fost plasate în culegeri colective, apoi, supuse unor remanieri şi completări, şi-au aflat locul în cărţile sale. Între anii 2000-2015 a publicat următoarele cărţi: *Bucovina. Cultură, personalităţi, destine*; *Eseuri şi profiluri literare*; *Arta replăsmuirii artistice*; *Atitudini şi opinii*; *Cronici literare şi culturale.* Vreo 80 de pagini din conţinutul acestora sunt consacrate aspectelor ce ţin de domeniul Eminescianei şi al Eminescologiei.

Cunoscător al limbilor rusă şi ucraineană şi al situaţiei literare din Ucraina şi Rusia, cercetătorul s-a concentrat pe explorarea fenomenului receptării creaţiei eminesciene în contextele culturale respective şi, parţial, pe dăinuirea operei marelui clasic român în teritoriile româneşti înstrăinate. Cât priveşte zona culturală rusă atenţia principală i-a fost acordată savantului literat Iuri Kojevnikov – personalitate care şi-a consacrat viaţa promovării literaturii româneşti în patria sa prin intermediul tălmăcirilor, interpretărilor artistice şi coordonării

studiilor doctorale efectuate de tineri români. E firească şi totodată surprinzătoare pentru conaţionalii Poetului nepereche mărturisirea pe care a făcut-o acest cercetător şi scriitor: „Eminescu constituie destinul meu”.

Înainte de a lua în discuţie contribuţia editurilor moscovite în promovarea operei eminesciene, realizată între anii 1950–2020, cercetătorul a întreprins o privire retrospectivă care demonstrează că la cititorul rus ecoul lirei eminesciene a ajuns pentru prima dată în 1891, când în revista „Русская Мысль”, a apărut sonetul *Oricîte stele...* în tălmăcirea reuşită a lui Fiodor Korş – cunoscut filolog rus. Acest pocinog a fost urmat în anii `20 de ziarele de limba rusă din Basarabia „Новая жизнь”, „Бессарабское слово” şi de volumul *Антология румынской поэзии* întocmit de Vasilii Laşcov, scriitor basarabean de limba rusă, volum care, în paralel cu creaţiile unor poeţi români importanţi, conţine şase capodopere lirice eminesciene.

O veritabilă empatie manifestă faţă de Eminescu şi personalităţi eminente din Ucraina. Printre acestea se remarcă, în mod deosebit, Stanislav Semcinsky, recenzent şi prefaţator de cărţi ce întrunesc tălmăciri din literatura română, profesor de limba română în mediul ucrainean, traducător etc. Pe bună dreptate el este considerat un ambasador al literelor româneşti în anturajul lingvistic în care activează. Discutarea aportului ce aparţine ucrainenilor, care s-a produs în ultimele şapte decenii, de asemenea, este precedat de o preistorie a receptării creaţiei eminesciene. E vorba despre patru opere incluse în culegerea *Poezia secolului XX,* editată la Lvov în 1903, printre acestea figurând şi *Scrisoarea II*, au urmat şi alte opere lirice recreate în limba ucraineană de Olga Şevciukevici, Denis Onişciuk ş.a. S-a bucurat opera eminesciană şi de un şir de înalte aprecieri critice semnate de literatul şi filosoful Georg Adam, de criticul Nikolai Tkaciuk şi de alte personalităţi.

Printre cărţile cu tematică eminesciană recenzate de literatul D. Apetri se numără solidul volum antologic *Eminescu – pururi tânăr. Dedicaţii lirice*, antologare şi prefaţă de M. Cimpoi; *Dicţionarul enciclopedic Mihai Eminescu* de acelaşi autor;

Eminescu în perspectivă universală. Reconstituiri şi restituiri de D. Copilu-Copillin; *Peste secolele toate. Exegeze şi creaţii despre Eminescu* de Dumitru Pasat; *Cinstind pe Eminescu* de Sergiu Nucă; *За Емінеску… до себе (Співи – переспіви)* de poetul ucrainean Oleh Honcearenko ş.a.

Nu vom insista mai mult asupra contribuţiei cercetătorului ştiinţific şi scriitorului Dumitru Apetri la promovarea fenomenului Eminescu, prin mijlocirea unor compartimente din cărţile nominalizate, întrucât dumnealui a publicat odinioară o culegere de studii, articole, cronici şi recenzii *Eminescu sporind a lumii taină* (Chişinău, Editura Ştiinţa, 2020. 144 p.), care, precum glăsuieşte adnotarea, este consacrată în întregime operei şi personalităţii lui Mihai Eminescu.

Primul compartiment din volumul citat ne familiarizează cu câteva laitmotive tematice eminesciene, cu aportul scriitorilor basarabeni şi bucovineni la Eminesciană şi cu contribuţia distinşilor eminescologi Constantin Popovici şi Mihai Cimpoi. Urmează meditaţii asupra ecourilor eminesciene în spaţii alolingve, cu precădere europene, apoi este dezvăluit prinosul la Eminesciană şi Eminescologie a spaţiului literar est-slav, un paragraf aparte fiind consacrat versiunilor noi ruseşti şi ucrainene.

În paragrafele trei şi patru, intitulate *În ecou de liră nordică* şi *În freamăt duios de cobză*, e demonstrată contribuţia culturii ucrainene şi ruseşti în promovarea creaţiei eminesciene prin traduceri literare, interpretări critice şi reflectări artistice. Sunt scoase în evidenţă rezultatele celor mai de seamă traducători, preţuitori literari şi autori de dedicaţii poetice, printre aceştia prioritatea aparţinând lui Iuri Kojevnicov şi ucrainenilor Serhii Luchkanin şi Oleg Honcearenko. Se alătură acestora şi conaţionalul nostru Vladimir Poiată, scriitor de limba ucraineană, traducător iscusit de scrieri literare româneşti, în special de opere eminesciene.

Prezentând evoluţia proceselor de tălmăcire şi interpretare critică, autorul a marcat cu satisfacţie succesele evidente, a indicat momentele ordinare, s-a aplecat cu atenţie şi înţelegere asupra unor cazuri regretabile. Totodată, în eventualitatea reluării dialogurilor cercetate, Dumitru Apetri a indicat componente

importante ale operei eminesciene (publicistica, în primul rând, şi creaţia prozastică) care merită a fi luate în seamă în cazul dacă se va dori a obţine o imagine panoramică a fenomenului donator. Cât priveşte calitatea demersului exegetic din acest volum găsim de cuviinţă să-l citãm pe academicianul Mihai Cimpoi care, în prefaţa cărţii, făcea următoarea afirmaţie: „Dumitru Apetri se impune şi aici printr-o corectitudine documentară, printr-un mod de cercetare aplicat care îmbină disciplina factică, exactitatea judecăţii valoroase cu o vibraţie afectivă la vraja cuvântului eminescian pe care îl vrea transmis cu fidelitate cititorilor de pe alte meridiane" [2, p. 5], iar Galina Aniţoi, doctor în filologie, consideră acest volum *Pledoarie pentru neuitarea lui Eminescu* [1, p. 133–136].

E valoros ca substanţă hermeneutică şi capitolul II al volumului discutat, dar, fiind divers ca modalităţi de receptare şi promovare: cărţi de amintiri, dicţionare, simpozioane, culegeri de materiale privind Eminesciana plastică, cea muzicală etc., trecem la un volum recent al scriitorului intitulat *Marii clasici ai literaturii române. Vocaţia universalităţii* (Chişinău, CEP USM, 2023), în care primul capitol, cel mai bogat, circa o sută de pagini, este dedicat lui Eminescu.

Dacă în volumul consacrat pe deplin lui Eminescu, receptarea e demonstrată cu precădere în sfera literară est-slavă, atunci proaspăta apariţie editorială se distinge printr-o cuprindere mai largă a vastului areal european. Referindu-se la studiul eminescologului D. Copilul-Copillin *Eminescu în circuitul universal*, ediţia a III-a, revăzută şi adăugită, (Târgovişte, Editura Bibliotheca, 2015) se aduc informaţii impresionante precum că, până în anul 2015, opera eminesciană a fost recreată în 80 de limbi ale lumii, iar prin programe cu traducere automată în 56 de noi idiomuri, totalul fiind 135 de graiuri din peste 250 de ţări. În continuare D. Apetri constată cu satisfacţie că „acest număr solid de spaţii lingvistice adoptive sporeşte cu rapiditate" [3, p. 19].

Desfăşurarea subiectului începe cu spaţiul lingvistic britanic, cu contribuţia traducătoarei Sylvia Pankhust care a fost înalt apreciată de marele Bernard Shaw, laureat al Premiului Nobel, şi continuă cu aportul francezilor, în special al personalităţilor Alain

Guillermou, Alain Bosquet, Claude Sernet, Jean-Louis Courriol. Cu privire la patria lui Dante se spune: „Au pătruns profund în specificul operei eminesciene şi s-au exprimat fascinant despre ea şi unele somităţi ale spiritualităţii italiene – Rosa del Conte, Mario Ruffini, Giuseppe Petronio, Carlo Tagliavini, Gino Lupi şi Giuseppe Ungaretti" [3, p. 21].

Urmează dezvăluirea prinosului obţinut de cultura germană, apoi sunt nominalizaţi belgianul Karel Zonckheere, cehul Wilem Zavada, grecii Iannis Ritsos şi Antonis Mistakidis, spaniolii Rafael Alberti, Maria Teresa Leon şi George Uscătescu, se trece pe parcurs la zona slavă a Europei, apoi la cea est-slavă care e conturată amănunţit. Încheie lucrarea Bibliografia traducerilor ruseşti şi ucrainene din patrimoniul marilor clasici ai literaturii române, în prim-plan aflându-se operele receptate din nepreţuitul tezaur literar şi publicistic eminescian. Împărtăşim pe deplin ideea promovată de filologul Dumitru Apetri în lucrările sale: miracolul Eminescu certifică la etapa actuală o vocaţie a universalităţii de invidiat de oricine dintre creatorii de comori artistice verbale.

Am pomenit mai sus despre participarea dlui Apetri la lucrările Congresului Mondial al Eminescologilor. Ca aspecte dominante în comunicările prezentate la cele treisprezece ediţii ale Înaltului For (2012–2024) se impun procesele de receptare a operei poetului din Ipoteşti în arealul est-slav prin intermediul traducerilor, interpretărilor critice şi reflectărilor artistice, ultima modalitate se produce, cu preponderenţă, în mediul ucrainean. Menţionăm şi următoarele momente din prelegerile ce au luat în discuţie arsenalul de traduceri şi interpretări critice: evidenţierea unor date semnificative din cadrul raporturilor cultural-literare româno – est-slave de până la editarea volumelor de creaţie eminesciană, cum ar fi apariţia primei variante ruse a *Luceafărului* eminescian realizată de poeta basarabeană Olga Vrabie.

În paralel cu prezentarea volumelor de tălmăciri ucrainene şi ruseşti, cercetătorul a abordat şi alte aspecte de dăinuire a operei eminesciene. De exemplu, contribuţia scriitorilor basarabeni şi nord-bucovineni la Eminesciana poetică, aceasta fiind calificată ca

elogiu şi autoidentificare; aportul nemijlocit al volumului *Cea mai curată lacrimă a noastră* (Cernăuţi, Editura Misto, 2009, 248 pagini) – dialoguri cu admiratorii lui Eminescu, întocmit de publicistul şi prozatorul din nordul Bucovinei Grigore Crigan. Tot în cadrul Prestigiosului For, D. Apetri a prezentat şi următoarele subiecte eminesciene: *Bucovina în publicistica marelui clasic român;* pledoarie pentru valorile spirituale şi arta ca liant al trăirilor umane.

Prin urmare, în centrul discursurilor s-au aflat cele cinci ediţii ruseşti apărute la editurile din Moscova între anii 1950–2000 şi cele nouă ediţii ucrainene de poezie şi proză eminesciană elaborate la Kiev, Bucureşti, Chişinău şi Cernăuţi în ultimele şapte decenii. Referindu-se la fiecare dintre acestea, cercetătorul a scos în evidenţă succesele obţinute de tălmăcitori, a indicat concomitent scăpările comise, a căutat să nominalizeze unele dintre cauzele ce au dus la eşec, şi, totodată, a venit cu propuneri concrete în ce priveşte lărgirea diapazonului de opere eminesciene ce merită a fi traduse şi supuse interpretărilor critice. Atitudine critică, dar şi bunăvoinţă a demonstrat cercetătorul faţă de interpretările critice plasate în studii introductive, prefeţe, postfeţe sau comentarii asupra operelor.

Merită un cuvânt aparte elogiile pe care D. Apetri le aduce personalităţilor de etnie rusă şi ucraineană care manifestă o empatie aparte pentru literele româneşti, în special, pentru fenomenul Eminescu.

În final, îmi permit să citez două fragmente din volumul *Eminescu sporind a lumii taină*, care denotă impresia creată de primul contact al protagonistului cu poezia eminesciană şi înalta preţuire pe care o acordă dlui actualmente comorii artistice a neîntrecutului clasic român:

„În momentul când am văzut că paginile volumului se termină, am tresărit, m-a cuprins un adânc regret. Aş fi vrut ca lectura să continue la nesfârşit. Nu întâmplător se spune că poezia e o muzică a sufletului. Vrăjit de frumuseţea limbajului, mi-am zis: pesemne, româna a fost dăruită de Ceruri anume pentru Eminescu, sau, poate,

Eminescu a fost procreat anume pentru a spori farmecul limbii române" [2, p. 6].

„Adeseori, când dădeam peste o carte cu opere eminesciene sau despre Eminescu, căutam s-o citesc, uneori îmi spuneam opiniile în presa periodică. Meditând asupra miracolului Eminescu, am tras următoarea concluzie: creaţia eminesciană e o sinteză a multiple valori literare. Ea întruneşte universalitatea lui Shakespeare şi Goethe, avântul şi efuziunea romantică a lui Heine şi Byron, prestanţa civică a lui Mickiewicz şi Şevcenko, potenţialul, armonia intelectuală ale lui Shiller, Lermontov şi Tiutcev, duioşia lui Ovidiu, Fet şi Esenin" [3, p. 7].

Pornind de la titlul-apreciere din recenzia Galinei Aniţoi, putem spune, fără teamă de exagerare, că o bună parte, una esenţială şi de durată, din scrisul lui Dumitru Apetri reprezintă contribuţii însemnate la înveşnicirea memoriei Poetului român de pe Culme, iar textul nostru, sperăm, îl va convinge pe cititor că Eminesciana şi Eminescologia sunt pentru distinsul filolog domenii de durată cronologică şi de interes major.

Bibliografie

1. Aniţoi G. Pledoarie pentru neuitarea lui Eminescu*. Philologia.* 2022. Nr. 1 (316). P. 133–136.
2. Apetri D. Eminescu sporind a lumii taină*.* Chişinău: Ştiinţa, 2020. 144 p.
3. Apetri D. Marii clasici ai literaturii române*.* Vocaţia universalităţii*.* Chişinău, CEP USM, 2023. 166 p.

GRIGORE BOSTAN – POETUL*

Diana CHIBAC
Universitatea Naţională „Yurii Fedkovici" din Cernăuţi

***Rezumat**: Ziditorul poeziei, Grigore Bostan, îşi urmează idealul visat, fie prin vers clasic, fie prin vers liber ori popular, dăruindu-ne adevărate capodopere. Savantul şi poetul Grigore Bostan, ce şi-a trăit viaţa intens, asumându-şi în totalitate zbuciumul existenţial propriu şi al întregii omeniri sufocate azi de propriile mreje – ceea ce grăbeşte sfârşitul nostru pe pământ, sfârşit ce şi-l imaginează marele poet din Ţara Fagilor cu un posibil „crâmpei de timp întârziat".*

***Cuvinte-cheie**: poet, poezie, poezie populară, vers clasic, valori, Grigore Bostan.*

***Abstract:** The scholar and poet Grigore Bostan, who lived his life intensely, fully assuming his own existential turmoil and that of the entire humanity, suffocated today by its own nets, which hastens our end on earth, an end that the great poet from the Country imagines Beech trees with a possible "delayed time cramp" and a "longing powder".*

***Keywords:** poet, poetry, popular poetry, classic verse, values, Grigore Bostan.*

Grigore Bostan aparţine acelei categorii de creatori pentru care poezia este „o sărbătoare a intelectului" [4, p. 3]. Exponent al literaturii române din Bucovina, poetul cultivă o poezie de o sobrietate şi frumuseţe neobişnuită, o poezie cu rosturi adânci care nu se descoperă la o simplă lectură. Poet şi eseist, om hiperactiv şi extrem de modest, care a încercat prin erudiţia sa, să

* Articol publicat în „Glasul Bucovinei", 2024. Nr.1-2 (119–120). P. 125–127.

promoveze adevărul ştiinţific despre limba română, istoria, tradiţiile şi obiceiurile strămoşeşti, să popularizeze nemuritoarea creaţie folclorică a românilor în comparaţie cu alte popoare, sintetizând în opera sa (cărţi şi sute de articole) valorile culturale româneşti din Bucovina, opera sa se integrează în tezaurul naţional românesc, drept o contribuţie de seamă, ce-l înscrie pe cărturarul român alături de marii săi înaintaşi Aron Pumnul, Ion G. Sbiera, Sextil Puşcariu, Simion Florea Marian, Leca Morariu, Dimitrie Onciul, etc.

Romanistul nepereche al universităţii „Yurii Fedkovici" din Cernăuţi, om de ştiinţă şi istoric literar, în toiul activităţii sale prodigioase a cultivat predilect poezia, pe care o considera parte componentă a sufletului său, un mod de exprimare peste veacuri şi o adevărată cunună a mileniului ce ne răsfaţă cu mesaje „eterne", asemenea veşnicului freamăt de codru: „La creştet de mileniu, sub ora cea târzie/ Îşi freamătă un codru eterna elegie"(*Moment poetic,* 1999). Poezia este o artă a cuvintelor, „o corolă de minuni a lumii", iar „aceste cuvinte readuc pietrele albastre din piscuri", unde în stema ţării cântă „luceafărul domn peste codri" şi proslăveşte „lacrima sfântă" a neamului românesc, ca arc peste timp, „departe de veac", peste mări şi ţări. Delicateţea şi subtilitatea poetică a lui Grigore Bostan se desfăşoară în spirit tradiţional bun şi modern, cu tonul său melancolic, specific sufletului său neliniştit, în căutare de nou, luptând continuu cu sinele şi cu toate din jur. Academicianul şi criticul literar, Eugen Simion, aprecia cu satisfacţie că „domnul Grigore Bostan […] coboară din acea legendară Ţară a Fagilor care a dat deja mulţi poeţi. Semn că izvoarele n-au secat şi imaginaţia românească n-a obosit. Semn bun!" [3, p. 3].

Despre evoluţia sa ca poet, Grigore Bostan recunoştea că a început să scrie din 1954, dându-şi seama că şi-a ales drept „mână de ajutor", „poezia populară" şi pe marele Mihai Eminescu, cărora le datorează debutul său din anul 1960 cu poezia *Doiniţi, păduri*, după care au urmat poeziile *Drumeţi, drumeţi, Retrospectivă* (1963), *Miorița* (1965), ce se înscriu în valul poeziei adevărate a şaizeciştilor doritori să spargă „gheaţa tăcerii cuvântului

românesc în nordul înstrăinat al Bucovinei", invocând să doinească pădurile şi izvoarele: „Sfărâmaţi cu pieptul malurile gheţii/ să curgă iar al cântului şuvoi…" (*Doiniţi, păduri*).

Prin urmare zborul poetic e întrerupt deseori de obligaţii profesionale şi urmat de reveniri în volumele *Cântece de drum* (1982), *Revenire* (1990), *Cetatea de sus* (1994), *Dincolo de vârstă* (1996), *Poem bucovinean*(1998) şi *Cronograme în piatră* (2003), ce-au adus un suflet de vigoare aici în Ţara Fagilor, atât structural cât şi formal, cu versuri încântătoare ale unor capodopere greu de uitat.

Mare admirator al poeziei eminesciene, profund melancolic ca şi autorul *Odei (în metru antic)*, Grigore Bostan, străbate marele vârste ale poeziei, de la lirica tradiţională către cea modernă şi postmodernă, asumându-şi, ca toţi marii poeţi, drama existenţială a omenirii împinse astăzi la limitele tragismului insuportabil, în care omului, spre marea deziluzie, nu-i rămâne decât „o pulbere de dor" , ce ilustrează vârstele interioare ale poetului.

Criticul şi istoricul literar Mihai Cimpoi îl vede pe Grigore Bostan ca pe un „constructor al poeziei, un geometru" ce se împarte între tristeţea erudiţiei, a raţiunii, reuşind să concilieze raţiunea şi emoţia plasând în acelaşi timp poezia sa în spaţii mitopoetice, viziune ce se simbolizează, se expresionează, se românizează, aducând, bunăoară, imaginea călugărilor din Bucovina ce se vor încinge numai cu izvorul", apoi continuă criticul „Grigore Bostan schimbă mereu registrele, parcurgând traseul de umorist, apoi de liric tradiţionalist (profetic sau coşmaresc expresionist) şi în sfârşit acela de postmodernist, tentat de scenariile apocaliptice" [2, p. 175].

Volumul selectiv *A treia chemare* se deschide, nu întâmplător în stilul unei frumoase doine, cu monorimă *Zic un vers* (2004), aidoma poetului anonim ce cântă doina închis în casă, suferind de lipsa libertăţii. Exact aşa suferă poetul nostru din nordul Bucovinei în faţa căruia poezia era neputincioasă, ca şi poetul: „Zic un vers, ce mai pot face…". Cu tonul tânguitor al ciobănaşului mioritic poetul Grigore Bostan, regretă întârzierea sa pe drumul poeziei: „Mi-a-ncărunţit la tâmple/ un dor de poezie…/ la

jumătatea vieţii mocnite şi rebele (*La jumătatea vârstei*, 1975) şi deplânge soarta ciobănaşului român, ce ,,îngheaţă tremurând/ pe-un colţ de cer/ păstorul Mioriţei/ îşi paşte-n tihnă turma fluierând" (*Afară se mai tânguie o viţă*…, 1975). Aşadar, poezia primului volum e plină de neliniște, singurătate, căci pământul şi cerul sunt stranii: „Ce straniu urcă noaptea spre izvor/ ...Ce straniu doarme liniștea în stele" (*Ce straniu curg nisipurile-n cer*, 1975), pădurea e ,,…împietrită/ în doliu de cărbune (*Pe-o frunză tăinuită*, 1975), iar alaiul nunţii mioritice e şi el straniu: ,,Alaiul nunţii a pornit pe creste/ de gheaţă/ lunecate printre nori" (*Alaiul nunţii*, 1975). Meditaţiile cenuşii şi negre în vers alb trădează neliniştea şi groaza ,,cu umbre înalte şi rebele…./ copilul nenăscut şi-mbătrânit…" (*Interludiu*, 1977), dintr-o lume în care e imposibil să visezi: „Pădurea cea albă, pădure pustie/ cu umbrele ei părăsite în drum" (*Pădurea cea albă*, 2000) şi să exişti din cauza peisajului apocaliptic: ,,Anotimp cu păianjeni…/ aşchii de zile aruncate-n văpaie/ luna în ape-un măr putrezit,/ anotimp mocnit în vetre sub ruguri" (*Anotimp*, 2000). Toate acestea sunt din cauza omului, care a ajuns în subconştiinţa lui, cel mai mare duşman al propriei sale existenţe şi existenţei însăşi a Terrei în univers: ,,Copiii lui Cronos-nebunul/ ...se urcă pe vânturi zălude" (*Copiii lui Cronos*, 2001).

Începuturilor poetice dinaintea debutului şi chiar după acesta, corespundeau totuşi visările frumoase ,,cu miei de flori" şi „pasăre de aur" (*Evocare*, 1957) cu ,,stoluri de cuvinte" ce se prefăceau ,,în păsări de cer ciripitoare" (*Cuvinte*, 1961), şi se suprapuneau, încet, dar sincer, chemările străbune ale gliei, cu dor de rădăcini: ,,Mă voi întoarce apoi la temelii/ s-aud întâiul murmur de izvor/ să port pe braţe spice aurii, cum port, străin, pe-această glie-un dor" (*Apoi*, 1965). Sentimentul de înstrăinare devine atât de puternic şi obsedat încât nu are leac, cum mărturisește poetul peste trei decenii, ne-nţeles fiind în lumea oarbă în care ne e dat să trăim: ,,Cine oare/ din această lume oarbă/ ar putea să despice în două/ lacrima/ pe care o ţin ascunsă în cetina unei gene" (*Plai natal*, 1995). Versul alb al acestei neliniști existenţiale izvorăşte din lava suferinţei neamului românesc, despărţit de hotare

nedrepte, dar şi din asumarea neîmplinirilor şi dezastrelor umane, provocate de oamenii înşişi, depărtaţi de natură şi Dumnezeu de învăţătura strămoşilor.

În ciuda acestor fapte, Grigore Bostan, poet cu har, speră totuşi în şansa salvatoare a poeziei, a modelului eminescian, veşnic ca luceafărul de sus: „E stea?/ sau deşteptarea unui dor/ deschide-o zi, alunecând pe-o rază?/ sau poate-n cerul nostru, al tuturor, lacrima Poetului veghează?" (*Luceafărul*, 1979).

Ziditorul poeziei, Grigore Bostan, îşi urmează idealul visat, fie prin vers clasic, fie prin vers liber ori popular, dăruindu-ne adevărate capodopere. Savantul şi poetul Grigore Bostan, ce şi-a trăit viaţa intens, asumându-şi în totalitate zbuciumul existenţial propriu şi al întregii omeniri sufocate azi de propriile mreje – ceea ce grăbeşte sfârşitul nostru pe pământ, sfârşit ce şi-l imaginează marele poet din Ţara Fagilor cu un posibil „crâmpei de timp întârziat" şi o „pulbere de dor".

Bibliografie

1. Bostan G. A treia chemare. Cernăuţi: Ruta, 2005. 308 p.
2. Cimpoi M. Critice. Vol. II. Centrul şi marginea. Craiova: Scrisul Românesc, 2002. 175–177 p.
3. Simion E. Prefaţă. Grigore Bostan. *Dincolo de vârstă*. Timişoara: Augusta, 1996. 95 p.
4. Suceveanu A. POET înainte de toate. *Septentrion literar*. Nr. 10, 2004. P. 3.

MIHAIL SADOVEANU SAU DESPRE CONSTRUCŢIA ŞI DECONSTRUCŢIA UNUI MIT CULTURAL

Claudia COSTIN
Universitatea „Ştefan cel Mare" din Suceava

Rezumat: *Cel mai prolific scriitor român din secolul trecut, Mihail Sadoveanu, a devenit un mit cultural în secolul XX, datorită combinaţiei dintre impactul său literar uriaş, modul în care scrierile sale au captat esenţa identităţii româneşti şi asocierea sa cu regimul politic din perioada comunistă, care i-a amplificat statutul simbolic, valenţa de canon literar al epocii sale. Întrucât, la fel ca alţi scriitori semnificativi ai literaturii universale (Jean Paul Sartre, Pablo Neruda, Bertolt Brecht), Mihail Sadoveanu a inserat în creaţiile sale de după 1947 idei şi teme favorabile regimului politic al vremii, a generat în perioada postdecembristă, când critica literară a devenit mai complexă şi mai nuanţată, o atitudine de marginalizare a acestuia. Deşi apreciat pentru creaţiile sale literare autentice, continuă să fie privit cu scepticism pentru operele de propagandă şi colaborarea sa politică, ceea ce îi conferă o imagine ambivalentă, specifică literaturii şi culturii române postcomuniste. Lucrarea relevă această contrapondere a decanonizării, a deconstrucţiei unui mit cultural al veacului al XX-lea.*

Cuvinte cheie*: mituri, mit literar, mit cultural, identitate, compromis, perioada comunistă, reevaluare.*

Abstract: *The most prolific Romanian writer of the last century, Mihail Sadoveanu, became a cultural myth in the 20th century due to the combination of his immense literary impact, the way his writings captured the essence of Romanian identity, and his association with the political regime of the communist period, which amplified his symbolic status and solidified his place in the literary canon of his time. Just like other significant writers in world literature (such as Jean Paul Sartre, Pablo Neruda, Bertolt Brecht), Mihail Sadoveanu incorporated ideas and themes favorable to the*

political regime of his time in his works after 1947, leading to a marginalization of his figure in the post-December period when literary criticism became more complex and nuanced. Although he is appreciated for his authentic literary creations, he continues to be viewed with skepticism regarding his propagandistic works and political collaboration, which gives him an ambivalent image characteristic of post-communist Romanian literature and culture. This work highlights the counterbalance of decanonization and the deconstruction of a cultural myth of the 20th century.

***Keywords**: myths, literary myth, cultural myth, identity, compromise, the communist period, reevaluation.*

Comemorarea, în luna noiembrie 2024, a douăzeci de ani de la trecerea în nefiinţă a scriitorului, folcoristului, criticului literar şi profesorului universitar Grigore Bostan, membru fondator al Societăţii pentru Cultura Românească „Mihai Eminescu" din Cernăuţi, membru de onoare al Academiei Române, autor al lucrărilor *Cântece de drum* (1982), *M. Eminescu* (1989), *Literatura română din Bucovina* (1995, în colaborare cu Lora Bostan), *Poezia populară românească din spaţiul carpato-nistrean* (1998) ş.a., a generat într-un ungher al memoriei elective amintirea celebrării de până în 1990-1995, la început de noiembrie, a scriitorului Mihail Sadoveanu, care în prima jumătate a veacului trecut a fost cel mai prolific creator de literatură din spaţiul românesc. De atunci, prea puţin s-a scris despre Sadoveanu, care a trecut în conul de umbră, opera sa nemaifiind reeditată, iar publicul de cititori pare a-l fi uitat cu desăvârşire. Oare să fi devenit Sadoveanu, în ultimele mai bine de două decenii, cum se întreba Ion Simuţ, „un continent scufundat"?

Scurtă privire asupra mitului

Reîntoarcerea către mituri, izvoare primordiale ale culturii, înseamnă încercarea de a descoperi dimensiuni ale universului arhaic, în care sunt depozitate arhetipurile originare ale existenţei. Mitul poate fi considerat un mijloc de accedere către adevăr (Platon), o formă de artă, de exprimare a atitudinilor umane şi de explicare a unor întâmplări minunate (Aristotel).

Baudelaire vedea în mit „un arbore care creşte pretutindeni, în orice climat, sub orice soare, spontan şi fără butaşi". Din perspectiva filosofiei culturii, Lucian Blaga îl definea ca „metaforă revelatorie", ca primă mare manifestare a unei culturi, ce relevă un mod propriu, specific fiecărui popor, de a gândi şi de a crea. Din punctul de vedere al istoricului religiilor – Mircea Eliade (*Aspecte ale mitului*) – , el oferă omului o modalitate de a reintra în timpuri străvechi, „sacre", permiţând reconectarea la originile culturii şi la valorile ei fundamentale: „mitul povesteşte o istorie sacră; el relatează un eveniment care a avut loc în timpul primordial, timpul fabulos al începuturilor (...). Astfel, pentru cei care trăiesc mitul, tot ceea ce povesteşte el constituie adevărul absolut, căci el se referă la realităţi fundamentale". Constatăm că Eliade subliniază rolul mitului în cultură ca referinţă eternă şi ca bază a descoperirii originilor şi a valorilor unei comunităţi/societăţi. Ernst Cassirer consideră mitul un tip fundamental de gândire simbolică, care precede gândirea raţională şi oferă o bază intuitivă pentru înţelegerea lumii. Astfel, omul trăieşte nu doar în realitate, ci într-o lume simbolică. „Limbajul, mitul, arta şi religia sunt părţi ale acestui univers" [2, p. 43]. Mitul nu este doar o poveste, ci o viziune asupra lumii, o matrice prin care omul îşi articulează experienţa de-a lungul timpului. Cercetătorul mitologiei comparate, Joseph Campbell, îl consideră visul public al unei culturi, care oferă simboluri, narative şi figuri mitologice. Acestea ajută fiinţele umane să înţeleagă mai bine viaţa, să se conecteze la valori reale şi să îşi găsească propria cale.

Câteva aspecte privind mitul literar

Ca expresie a experienţei umane şi a unor deziderate colective, mitul a avut şi are un rol semnificativ în structurarea literaturii, a culturii, în general. De la basmele/ poveştile/ legendele originare până la scrierile postmoderne, miturile influenţează percepţia noastră asupra lumii şi deţin funcţia de transmiţător al valorilor. Evoluţia de la miturile arhaice, „teren" al credinţelor populare, al riturilor şi al religiilor, la literatură ar putea fi considerată drept orientarea de la dimensiunea sacră la

cea profană. Antropologul Claude Lévi-Strauss opinează că literarizarea mitului ar fi „ultima şoaptă a structurii în agonie", însă trebuie să avem în vedere că literatura, artele în general au favorizat păstrarea miturilor. Mai mult, mitul literar a conferit noi semnificaţii mitului arhaic/primitiv, iar prin intermediul literaturii s-au creat unele mituri, precum Faust, Don Juan, Tristan şi Isolda, mitul lui Arthur şi al cavalerilor mesei rotunde, mitul lui Don Quijote ş.a.

Scriitori reprezentativi ai secolului al XX-lea au valorificat şi au atribuit noi valenţe unor mituri clasice, pentru a evidenţia crizele ontologice ale societăţii moderne, dintre care pot fi amintiţi T. S. Eliot, James Joyce, Thomas Mann, Gabriel Garcia Marquez, Lucian Blaga, Mircea Eliade, Mihail Sadoveanu. De exemplu, T. S. Eliot, în poemul *Ţara pustie* (1922) prezintă în haină metaforică disoluţia spirituală a culturii din societatea occidentală. „Ţara pustie" nu este altceva decât un spaţiu al dezintegrării axiologice, în care fiinţele umane duc o existenţă falsă, angoasantă, respectând fără nicio ezitare, dar şi fără convingere, normele impuse de societate. Prin aluzii subtile la mituri ale Antichităţii – mituri biblice, sanscrite, greceşti – vocea auctorială relevă alienarea oamenilor, egocentrismul, credinţa în superstiţii, plictisul, prin acestea articulând sterilitatea vieţii din lumea contemporană sieşi. Aşa cum opinează Karen Armstrong, „poemul lui Eliot a fost profetic. Au existat scriitori şi artişti, mai degrabă decât conducători religioşi, care au păşit în acest vid şi au încercat să ne familiarizeze din nou cu înţelepciunea mitologică a trecutului" [1, p. 149]. Publicat în acelaşi an, 1922, şi romanul *Ulise* al lui James Joyce sublimează mituri străvechi, Inspirat de *Odiseea* lui Homer, Joyce reinterpretează evenimentele dintr-o zi obişnuită în viaţa lui Leopold Bloom, plasându-le în contextul mitologic al călătoriei lui Ulise. Prin această paralelă, autorul explorează teme universale precum identitatea, dorinţa, iubirea şi pierderea, dar şi natura umană în sine. Leopold Bloom, asemănător lui Ulise, este un om obişnuit, care se confruntă cu provocările vieţii de zi cu zi. Penelopa, soţia lui Bloom, devine o figură centrală, similară Penelopei din *Odiseea* lui Homer. Mitul este utilizat ca un cadru pentru a explora teme universale:

căutarea sensului vieţii, condiţia umană şi problematica relaţiilor interumane. Joyce reinterpretează mitul reflectând realităţile cotidiene, incluzând probleme sociale şi politice ale vremii sale. Această valorificare a mitului permite o introspecţie asupra naturii umane şi a experienţei umane universale. Romancierul Thomas Mann, în *Muntele vrăjit*, roman publicat tot în deceniul trei al veacului trecut, în 1924, introduce motivul mitic al iniţierii, eroul Hans Castorp fiind un fel de căutător al Sfântului Graal – simbol al înţelepciunii, al cunoaşterii – numai că, în comparaţie cu căutătorul tradiţional, el se angajează într-o căutare care se dovedeşte lipsită de sens. Sanatoriul unde stă şapte ani, devine un loc de introspecţie şi reflecţie, în care însă pacienţii formează un „cerc magic al izolării şi individualismului". Romanul valorifică mitul în analiza conflictului dintre diferitele ideologii şi idealuri, cum ar fi raţionalism vs. idealism, sănătate vs. boală, ordine vs. haos. Thomas Mann explorează conceptul de timp în roman, subliniind ritmul diferit al timpului petrecut în sanatoriu, comparativ cu cel al lumii exterioare. Timpul devine elastic şi subiectiv, iar personajele îşi rescriu propriile naraţiuni în acest spaţiu suspendat. Această dilatare a timpului poate fi asociată cu miturile antice care abordează percepţia timpului şi eternitatea. Muntele în sine devine o figură mitică, aşa cum îl întâlnim şi la Mihail Sadoveanu, simbolizând atât provocările, cât şi frumuseţea sublimă a naturii. Aceasta este o temă recurentă în literatura europeană, reflectând învăţăturile şi tradiţiile mitologice care subliniază legătura dintre om şi natură, pe care o nuanţează şi o articulează în mod deosebit Mihail Sadoveanu.

O privire sintetică asupra mitului literar în romanul sadovenian

Este cunoscut faptul că la fel ca mitologia „un roman important este transformativ" [1, p. 159]. Romanul îl proiectează pe cititorul iniţiat sau neofit într-un alt univers, paralel cu viaţa lui cotidiană, deosebită de aceasta. „Un roman puternic devine parte a decorului vieţii noastre (…)" [1, p. 159], desfiinţând barierele de spaţiu şi timp şi extinzând înţelegerea, astfel încât putem deveni capabili să ne identificăm cu alte existenţe umane, cu alte suferinţe

şi dorinţe. Este ceea ce face şi romanul sadovenian de mare forţă epică şi mitico-simbolică: *Creanga de aur*, *Baltagul*, *Fraţii Jderi*, *Nopţile de Sânziene*, *Divanul persian*, *Zodia cancerului sau Vremea Ducăi-Vodă*, *Paştele blajinilor*. În cea mai mare parte a sa, opera sadoveniană revelează modul în care spiritul românesc s-a păstrat, a rezistat în vremuri complicate. Scriitura acestui prolific romancier din veacul al XX-lea este o literatură a omului din societatea arhaică, a omului ancorat pe coordonata mitico-istorică, pe care îl întâlnim şi la scriitori bucovineni, precum Eusebiu Camilar, Iulian Vesper, Ion Ţugui, Ion Grămadă.

Opera lui Mihail Sadoveanu reprezintă una dintre cele mai complexe expresii ale spiritualităţii româneşti, fiind strâns legată de miturile fundamentale ale identităţii naţionale. De la mitul naturii la cel al călătoriei, al iniţierii şi până la mitul justiţiar şi al sacrificiului, Sadoveanu transfigurează realitatea într-un mod simbolic, evocând dimensiuni arhetipale. Natura nu este doar un decor, ci un spaţiu sacru, un loc al revelaţiei şi al comuniunii omului cu divinul, elementele cadrului natural primind atributele unor entităţi vii, purtătoare de semnificaţii profunde. Aşa este pădurea Borza din romanul *Nopţile de Sânziene* (1934), un spaţiu sacru, un labirint al iniţierii lui Lupu Mavrocosti. La fel ca în mituri, ca în basmele populare româneşti, pădurea este în roman un personaj emblematic, un topos centralizator, „un spaţiu tainic, apărător al cutumei şi al valorilor ei ancestrale” [4, p. 72], un spaţiu de trecere din lumea aceasta în „lumea cealaltă”. „În universul existenţial al actantului, Borza, un microcosmos în care se reflectă macrocosmosul, *are un drept*, mai mult decât oamenii. Creând o atmosferă mitică, Sadoveanu atribuie *dreptului* pădurii cu tot ceea ce cuprinde în ea o valenţă magică ce îi augmentează calitatea de agent aflat în ofensivă asupra factorului agresiv, perturbator al ordinii şi al unui străvechi ritm de viaţă” [4, p. 66]. Iubitor şi bun cunoscător al folclorului românesc, Sadoveanu preia din credinţele populare dimensiunea magică a sărbătorii Sânzienelor şi o augmentează. În roman, „evenimenţialul deschide şi închide în timp magic – Nopţile de Sânziene – orizonturile existenţiale a două lumi, una înrădăcinată în istorie, social, timp

fizic, realitate obiectivă, iar cealaltă în anistorie, în mister şi magie, în timp mitic, realitate subiectivă, în legătura infailibilă cu sacrul, cu natura, cu cosmicul, cu originea neamului românesc" [4, p. 58]. Tot pe un traseu antropologic străvechi ne trimite şi romanul *Creanga de aur* (1933), „cea mai livrescă scriere sadoveniană" [3, p. 257], în care autorul „vorbeşte ca un iniţiat" [3, p. 257]. Dintre toate scrierile sale, în aceasta se reflectă cel mai mult înclinaţia către ezoterism, lecturile din cărţi sacre şi unele dintre ideile, dintre principiile specifice Francmasoneriei, al cărei membru a fost, se pare, în perioada 1927–1947. În ceea ce priveşte influenţa pe care a avut-o ezoterismul asupra scriitorului atunci când a creat romanul *Creanga de aur*, o mărturisire a acestuia făcută într-un interviu din revista „Adevărul literar şi artistic", publicat în data de 16 iulie 1933, o considerăm edificatoare: „Ezoterismul e o taină, pentru că nu se învaţă direct, cu mijlocul operaţiilor mintale obişnuite; este conştiinţa adevărului prin pătrundere personală, meditând asupra simbolurilor; ea te duce la sensul profund al lucrurilor, cel care scapă comprehensiunii superficiale... În lumina acestor preocupări intime... am scris *Creanga de aur*" [5, p. 312]. Evenimenţialul este situat într-un cadru spaţio-temporal sugerând o lume arhaică, în care sacrul şi profanul se află în intimă coalescenţă. Ultimul Deceneu, Kesarion Breb, prelungea în munţi, neştiut de nimeni, ştiinţa veche sacră, care urmărea Totul, în antinomie cu ştiinţa modernă care ignoră adevărata Esenţă totalizatoare. „Aici Sadoveanu se întâlneşte – afirmă pertinent Cornel Ungureanu – cu cunoscătorii ştiinţelor tradiţionale, de la Vasile Lovinescu la alţi emuli din România ai lui Guénon, din anii treizeci – cei care încercau să demonstreze acelaşi lucru: «Acest mag, în epoca regilor daci, practica, după o rânduială antică de la Memfis, grafia sacră a cunoaşterilor spirituale. Hieroglifele, după cum ştiţi, cuprindeau un principiu de înţelegere universală a noţiunilor, înfrăţind pe iniţiaţi într-o limbă mută. Alfabetul dumneavoastră de astăzi, ca şi limba vulgară, stă mai mult în slujba instinctelor»" [5, p. 312-313]. Creanga de aur este în epicul sadovenian un simbol al cunoaşterii absolute, al conexiunii dintre mundan şi celest. Ea devine o metaforă pentru aspiraţia umană de

a transcende limita condiției sale materiale. Romanul oferă astfel o perspectivă mitică asupra destinului uman, evidențiind importanța inițierii și a revelației spirituale a celor aleși, care sunt niște rătăciți, niște alienați, într-un univers existențial aflat în procesul continuu al degradării. Pentru Kesarion Breb, „ceea ce este jos este ca ceea ce este sus, iar ceea ce este sus este ca ceea ce este jos, pentru a îndeplini miracolul unității", ideea sintetizând conexiunea profundă dintre macrocosmos și microcosmos. Personajele parcurg un drum al inițierii, între încercări și revelații, asemănător celor din mari epopei ale lumii. Lumea veche, păstrătoare a unui *modus vivendi* specific, circumscris filonului identitar, este în opoziție cu lumea modernă, subordonată nivelului civilizator, văzut ca distrugător.

De asemenea, Sadoveanu reinterpretează istoria națională și o transfigurează într-o mitologie eroică, *Fraţii Jderi* fiind un exemplu clar al acestei abordări. Aici, domnitorul Moldovei, Ștefan cel Mare, este portretizat nu doar ca un lider istoric, ci ca un simbol al spiritului național, căci „Domnul Moldovei nu este doar un om, ci întruchiparea spiritului acestui neam." Aceasta evidențiază dimensiunea mitică a personajului, într-un context în care istoria devine legendă. Actele de vitejie ale personajelor din roman sunt descrise cu o solemnitate care amintește de epopeile antice, încărcând narativul cu semnificație simbolică. Sadoveanu folosește elementele istorice nu doar pentru a relata fapte, ci pentru a crea o atmosferă mitică și pentru a reflecta asupra valorilor care definesc identitatea națională. Ca atare, romanul istoric, în accepțiunea lui Sadoveanu, nu este o simplă reconstituire a faptelor istorice. El devine mai degrabă un cadru pentru investigarea naturii umane, a identității naționale și a valorilor universale. De altfel, critica literară din a doua jumătate a secolului trecut subliniază că Sadoveanu nu este un istoric fidel, ci „un poet al istoriei", preocupat mai puțin de exactitatea cronologică și mai mult de spiritul vremurilor. Reușita romanului istoric sadovenian este rezultatul încercării scriitorului de a descoperi o „istorie" a Ființării unui neam, o istorie în felul ei misterioasă, purtătoare a unui „cod" ontologic și moral.

Publicată în 1928, *Hanu-Ancuței* este una dintre cele mai reprezentative opere ale lui Mihail Sadoveanu, exemplificând talentul său de a transforma viața cotidiană într-o poezie a sufletului românesc. Structurat ca o colecție de povestiri legate între ele printr-un cadru narativ unitar, volumul este un exemplu de literatură tradițională care combină atmosfera arhaică, înțelepciunea populară și valențele simbolice ale unei lumi apuse, ancorate în mit și legendă. Narativul se desfășoară la un han, un loc de popas și povestire, care funcționează ca un spațiu simbolic. Hanul este mai mult decât un simplu loc fizic; el devine un sanctuar al memoriei colective, unde oamenii își împărtășesc amintirile, poveștile și experiențele, un *axis mundi*, unde timpul pare să fie abolit, iar poveștile devin liant între trecut și prezent. Scriitorul relevă relația dintre om și destin, dintre tradiție și schimbare, oferind o frescă a unei lumi arhaice care supraviețuiește în memoria colectivă.

O imersiune în acel *de demult* și *de departe* specific sadovenian se sublimează și în *Anii de ucenicie* (1944), în care, așa cum opinează Constantin Ciopraga, „tehnica aceasta a comunicării cu *de demultul* și *departele*, modalitate devenită sistem, nu funcționează la Sadoveanu exclusiv ca necesitate gnoseologică, ci ca dezlănțuire a fanteziei, poate și ca impuls spre un anumit tip de stilizare. Un mecanism al *tainicului* ca la Eminescu și Blaga, porți ce se deschid și se închid, acționează în ipostaze nesfârșite în zeci de volume” [3, p. 12]. La fel ca în cele mai multe dintre operele sale, personajele sunt oameni cu rădăcini puternice în tradiție, într-o matrice spirituală, purtători ai științei sacre. Astfel, în *Anii de ucenicie*, bătrânul cu „suman roșcat, încins cu curmei de tei peste un cojoc unsuros”, om vrednic „de locurile și de timpurile pe care le evocau paserile migratorii dintru începutul lumii”, pătrunde cu gândul, în mod misterios, „ca într-o negură, în trecutul îndepărtat din care ieșise…”. Această ființă mitică, coborâtoare dintr-un Eden pierdut și regăsit, a fost – mărturisește naratorul – „unul din primii învățători” de la care a aflat „multe poveți”, obiceiuri și „numele sălbătăciunilor”. Prin acest personaj simbolic, care „venea de demult și de departe și căuta poate

cărarea ce ducea la Domnul Dumnezeu", trecutul devine o poartă deschisă către origini. De aceea, într-un cod de lectură modern, această scriere a lui Sadoveanu „este o confesiune pe care o putem citi cu convingerea că sinceritatea marelui prozator e deplină. Poate mai mult: e o confesiune cu sens iniţiatic, aparţinând nu doar literaturii, ci şi unui demers spiritual" [5, p. 313].

Nu întâmplător, prin romanele de forţă epică inconfundabilă şi prin volumele de povestiri, de nuvele, publicate până la pătrunderea comunismului în România, prin „caracterul vizionar al artei sale" (Tudor Vianu), Sadoveanu a devenit un simbol al autenticităţii culturale româneşti. Cu generozitate, dar pertinent, critica literară din perioada interbelică l-a elogiat pentru bogăţia stilistică, complexitatea personajelor, valenţele mitico-simbolice ale operei. Astfel, el a fost consacrat ca o figură canonică, ca un mit cultural fundamentat pe valoarea estetică indubitabilă a creaţiei sale.

Sadoveanu – un mit cultural

Mitul cultural reprezintă o formă de legitimare a valorilor, simbolurilor şi figurilor emblematice ale unei comunităţi. Spre deosebire de miturile tradiționale, care își au rădăcinile în imaginarul colectiv şi în narativul arhaic, miturile culturale sunt construite în mod deliberat şi au deseori o funcţie ideologică. În literatura română, Mihail Sadoveanu este un exemplu paradigmatic al unui scriitor care a fost transformat într-un mit cultural, însă acest proces a fost supus deconstrucţiei, în aceste decenii care urmează revoluţiei postdecembriste.

Pe parcursul carierei sale (din anul 1904, numit de N. Iorga „anul lui Sadoveanu" şi până în 1961, când se stinge din viaţă), Sadoveanu a oscilat între statutul de autor canonic, recunoscut pentru contribuțiile sale literare de excepţie, şi cel de promotor al ideologiei comuniste. Această complexă dinamică reflectă atât evoluţiile istorice şi politice ale României, cât şi tendinţele critice postcomuniste, care au reevaluat statutul său literar.

Recunoaşterea valorii scriitorului Mihail Sadoveanu s-a manifestat şi prin acordarea unor distincţii, precum decernarea diplomei de Doctor Honoris Causa, din partea Universităţii

Mihăilene din Iaşi, în anul 1939. Acest prilej a generat consacrarea întregului număr al revistei „Însemnări ieşene", din luna mai 1939, lui Sadoveanu, articolele fiind semnate de Ionel Teodoreanu, George Topîrceanu, Mihai Codreanu, Gr. T. Popa, George Lesnea ş.a. Mai înainte, în anul 1921, la propunerea lui Sextil Puşcariu, devine membru al Academiei Române, Secţia literară. În discursul de recepţie, din data de 9 iunie 1923, scriitorul face „mărturisirea de credinţă că poporul este părintele meu literar; că trecutul pulsează în mine ca un sânge al celor dispăruţi; că mă simt ca un stejar de la Orhei, cu mii şi mii de rădăcini înfipte în pământul neamului meu…". Răspunsul protocolar a fost prezentat de G. Bogdan-Duică, ale cărui cuvinte articulează importanţa scriitorului şi preţuirea de care s-a bucurat printre contemporani: „Primindu-te astăzi în mod sărbătoresc, în Academia Română, noi, colegii d-tale, îţi dăm un loc şi o recunoaştere pe care poporul român ţi-a dat-o deplină, călduroasă şi neşovăitoare încă de mult timp. Uşa ţi-a deschis-o acea neştirbită recunoaştere din partea naţiunii; noi am bătut doar din palme la intrarea, totuşi, foarte sfioasă, între noi, a d-tale…".

O activitate deloc neglijabilă a desfăşurat Sadoveanu ca jurnalist, care nu o dată i-a declanşat neajunsuri. În acest sens, menţionăm că în calitate de director al ziarelor „Adevărul" şi „Dimineaţa" şi-a atras antipatia presei profasciste, iar legionarii i-au ars cărţile în pieţe publice. Sadoveanu a fost parte a unei elite culturale care, în ansamblu, nu a susţinut Mişcarea Legionară. Această poziţionare l-a izolat şi mai mult de legionari, care căutau să atragă susţinerea intelectualilor, dar se loveau de rezistenţa acestora. Ziare şi reviste controlate de legionari au atacat uneori personalitatea şi scrierile lui Sadoveanu, considerându-l un intelectual „decadent" şi un susţinător al Francmasoneriei şi al curentelor „străine" tradiţiei ortodoxe.

După 1945, când contextul politic din România s-a schimbat dramatic odată cu instaurarea regimului comunist, Mihail Sadoveanu a adoptat o atitudine conciliantă faţă de noile autorităţi, devenind unul dintre intelectualii care au susţinut ideologia oficială. Această tranziţie a fost marcată de publicarea unor lucrări, precum *Mitrea Cocor* (1949). Romanul, care a

reprezentat pentru comuniști un „manual de reeducare” [8, p. 316], glorifică reforma agrară și luptele de clasă, construind un protagonist modelat după cerințele realismului socialist. Pentru mai mult de un deceniu, cartea a fost „cap de coloană în canonul prozei noi, terorizând câteva promoții de elevi cu personajele ei, prinse de astă dată în vârtejul luptei de clasă” [6, p. 179].

Acest tip de literatură a fost susținută de poziția oficială a lui Sadoveanu în instituțiile culturale. În calitate de președinte al Uniunii Scriitorilor și de membru al Marii Adunări Naționale, el a devenit o figură emblematică a regimului. A dobândit statutul de cel mai important scriitor al țării. Mitul său cultural a fost astfel preluat și adaptat pentru a corespunde noilor cerințe ideologice ale vremii, fiind transformat dintr-un simbol al identității naționale într-un promotor al ideologiei comuniste. Această schimbare a generat controverse încă din epocă, iar după 1989 a devenit un punct central al reevaluării operei și activității sale.

Deconstrucția unui mit cultural

După căderea regimului comunist, statutul lui Mihail Sadoveanu a fost supus unei analize critice aflate sub semnul dubitativului. Dacă în perioada comunistă figura sa era promovată drept un exemplu de loialitate față de stat și de angajament social, după 1990 accentul s-a pus pe compromisul său politic și pe declinul artistic al operei sale din ultima parte a carierei scriitoricești.

Criticii contemporani au evidențiat ruptura dintre operele sale de dinainte de 1945, considerate valoroase din punct de vedere literar, și cele scrise ulterior, care sunt văzute ca expresii literare ale propagandei comuniste. Astfel, mitul Sadoveanu a intrat într-un „con de umbră”, fiind reevaluat într-o cheie mai nuanțată. Pe de o parte, operele sale literare create până în 1945 rămân esențiale pentru patrimoniul cultural românesc; pe de altă parte, compromisurile politice au dus la erodarea prestigiului său. Mihail Sadoveanu ilustrează complexitatea relației dintre literatură, politică și ideologie.

În ciuda popularităţii sale oficiale, activitatea din perioada comunistă a generat şi critici exprimate tranşant după 1990. De exemplu, Nicolae Manolescu subliniază în *Istoria critică a literaturii române* că „puţinul publicat de Sadoveanu după al Doilea Război, cu excepţia parţială a romanului *Nicoară Potcoavă,* este lamentabil literar şi moral" [5, p.598]. Pe un ton mult mai vehement, Alex Ştefănescu remarcă schimbarea majoră a stilului sadovenian de după 1945. Astfel, romanul *Mitrea Cocor* (1949), „operă exemplară a realismului socialist autohton" [6, p. 179] „nu numai că este prost scris, într-un stil zgrunţuros, care nu mai aduce aminte aproape prin nimic de mătăsosul limbaj sadovenian, dar etalează o gândire rudimentară. (…) Acest roman – nu pur şi simplu lipsit de valoare, ci încărcat de urâţenie – a fost prezentat ani la rând ca model de «măiestrie artistică», atât la Şcoala de Literatură (printre ai cărei profesori s-a numărat, de altfel, şi Sadoveanu) cât şi în paginile revistelor literare, angajate în formarea scriitorilor comunişti" [6, p. 71]. Sadoveanu nu mai crea veritabilă literatură, dar numele său şi cărţile pe care le scria, devenite „manuale" de promovare a noii ideologii, erau importante pentru regimul totalitar care apela şi la manipularea prin literatură, pentru „educarea" maselor populare.

Judecata critică echilibrată se impune cu atât mai mult cu cât dimensiunea operei trebuie privită prin propriile-i valenţe estetice şi nu ideologice, pentru că romanele lui din primele patru decenii ale veacului trecut rămân, totuşi, valoroase artistic. De altfel, Sadoveanu nu este singurul caz de scriitor care a adoptat idei comuniste, pe care le-a inserat în unele texte literare (*Mitrea Cocor, Păuna mică, Fantezii răsăritene, Aventuri în Lunca Dunării, Nicoară Potcoavă*). În literatura universală, întâlnim exemple notabile. Pablo Neruda, laureat al Premiului Nobel, a fost un susţinător al comunismului şi a lăudat în unele din scrierile sale regimul sovietic. Jean-Paul Sartre a apărat acţiunile represive comuniste, inclusiv invazia Ungariei din 1956. Bertold Brecht a susţinut ideile comuniste şi a fost privit ca un oportunist din cauza modului în care şi-a adaptat opera la ideologia socialistă.

În ceea ce-l priveşte pe Sadoveanu, încă există necunoscute asupra atitudinii lui de după 1944, pentru că în 1945 a ţinut o conferinţă intitulată *Lumina vine de la Răsărit*, unii critici considerând că îşi exprima adeziunea fără echivoc pentru ideologia comunistă, iar alţi intelectuali au fost de părere că era vorba de o parolă masonică, scriitorul lansând un apel pentru unitatea membrilor Francmasoneriei din Europa de Est.

Să fi fost Sadoveanu un oportunist extraordinar? Sau oportunismul era generat de necesitatea salvării propriei opere, cu atât mai mult cu cât după instaurarea regimului comunist reprezentanţi ai Masoneriei, intelectuali şi scriitori aruncaţi în detenţie, pentru că dovedeau nonconformism, refuzând să accepte noua ideologie? Cert este că scriitorul din perioada comunistă, aflat la senectute, a fost „o umbră" a celui din epoca interbelică, spiritul lui creator fiind subordonat imperativelor ideologice ale vremii.

Concluzii

Construcţia şi deconstrucţia mitului cultural Mihail Sadoveanu reprezintă un studiu de caz relevant pentru înţelegerea modului în care figurile literare pot fi instrumentalizate în funcţie de contextul istoric şi politic. Din păcate, el este şi rămâne un caz clasic de compromis moral şi artistic sub presiunea unei politici totalitare. Deşi reevaluarea critică postcomunistă a fost necesară, ea trebuie să recunoască şi contribuţiile literare autentice ale lui Sadoveanu, menţinând un echilibru între analiza estetică şi contextualizarea istorică.

Bibliografie

1. Armstrong K. O scurtă istorie a mitului / Traducere de Mirella Acsente. Bucureşti: Leda, 2008. 112 p.
2. Cassirer E. Eseu despre om. O introducere în filozofia culturii umane / Traducere de Constantin Cosman, Bucureşti: Humanitas, 1994. 317 p.
3. Ciopraga C. Mihail Sadoveanu. Fascinaţia tiparelor originare. Bucureşti: Eminescu, 1981. 415 p.

4. Costin C. Nopţile de Sânziene: lectură din perspectivă mitico-simbolică. *Mihail Sadoveanu: 12 interpretări dinspre Iaşi* (coord. Constantin Dram). Bucureşti: Tritonic, 2015. p. 49–78.
5. Manolescu N. Istoria critică a literaturii române. 5 veacuri de literatură. Piteşti: Paralela 45, 2008. 1528 p.
6. Negrici E. Literatura română sub comunism. 1948–1964. Bucureşti: Cartea Românească, 2010. 336 p.
7. Ştefănescu A. Istoria literaturii române contemporane. 1941–2000. Bucureşti: Maşina de scris, 2005. 1178 p.
8. Ungureanu C. Istoria secretă a literaturii române. Braşov: AULA, 2007. 510 p.

FOLCLORUL – PILON AL REZISTENȚEI GENERAȚIEI '60 A LITERATURII ROMÂNE POSTBELICE DIN BASARABIA

Liliana GROSU
Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hașdeu" din Cahul

***Rezumat**: Generația '60 a literaturii române postbelice din Basarabia, reprezentată de Grigore Vieru, Dumitru Matcovschi, Victor Teleucă, Ion Vatamanu, Anatol Codru ș.a., explorează cu predilecție fondul folcloric național, iar poetul Gr. Vieru are și o explicație în acest sens: „...Într-un fel generația noastră este folclorică. Creația populară a exercitat o influență covârșitoare asupra noastră...". De aceeași părere este și critica literară – Mihai Cimpoi, Haralambie Corbu, Mihail Dolgan ș.a., susținând legătura de substanță, de esență, de profunzime cu folclorul.*

Într-o epocă de renaștere națională, sensibilă la neliniștile secolului, această generație, pe calea folclorului, a reușit să mențină legătura cu originile, cu tradiția, cu strămoșii, cu valorile general-umane și valorile-simbol ale neamului. Nu putem vorbi de o copiere mecanică a folclorului, ci mai mult de o apropiere de temelia începuturilor, dar pe care le valorizează în mod creator. Poeții au preluat aria motivelor și a temelor culturii populare, expresia stilistică a folclorului, tiparele și ritmurile folclorice ale doinelor, baladelor, cântecelor, horelor, până și limpedea oglindire a sufletului unui popor.

***Cuvinte-cheie**: generația '60, folclor, național, tradiție, valori.*

***Abstract:** The '60s generation of post-war Romanian literature from Bessarabia, represented by Grigore Vieru, Dumitru Matcovschi, Victor Teleucă, Ion Vatamanu, Anatol Codru, etc., focuses mainly on the national folkloric heritage. The poet Grigore Vieru provides an explanation in this regard: "Our generation is folkloric in a way. Popular creation exercised an overwhelming influence upon us...". Literary critics such as Mihai Cimpoi, Haralambie Corbu, and Mihail*

Dolgan share the same opinion, supporting a connection of substance, essence and depth with folklore.

In an era of national revival, sensitive to the anxieties of the century, this generation managed, through folklore, to maintain the link with the nation's origins, tradition, ancestors, general human values, and symbolic values. It is not a mechanical copying of folklore but rather an approach to the foundations of beginnings, which it enhances creatively. The poets took over the motifs and themes of popular culture, the stylistic expression of folklore, the folkloric patterns and rhythms of doinas, ballads, songs, hora dances, and even the clear reflection of a people's soul.

Keywords: *the '60s generation, folklore, national, tradition, values.*

Într-o retrospectivă istorică, urmărind linia de evoluţie a literaturii române postbelice din spaţiul basarabean, începând cu primul deceniu de după război, observăm două tendinţe dominante, pe de o parte, influenţa resorturilor politice şi sociale, care au avut un rol determinant în evoluţia acesteia, iar, pe de altă parte, suntem martorii unui proces continuu de eliberare de sub constrângerile rigorilor impuse de regimul de ocupare, o încercare perpetuă de rezistenţă la presiunile ideologico-totalitare şi, totodată, o revenire la valorile-simbol ale neamului, la tradiţiile folclorice.

Generaţia '60 a literaturii române postbelice din Basarabia reprezintă, din perspectiva criticii literare, o generaţie prin esenţă folclorică, deoarece folclorul a constituit elementul fundamental în formarea şi definirea personalităţii lor. Pe de altă parte, folclorul a reprezentat un izvor de regăsire a valorilor spirituale ale neamului, o cunoaştere temeinică a legăturii cu strămoşii, cu natura, cu universul baladesc, cu doine, mituri şi alte creaţii populare exprimate în cântece.

Urmărindu-se problema *tipologiei folclorismului* (a influenţei folclorului asupra literaturii, a relaţiei folclorico-literare), Eliza Botezatu scrie următoarele: „Forma cea mai uşor detectabilă este cea *extensivă* [*s. n.*], incluzând legăturile rudimentare ale

literaturii cu folclorul – împrumutul, copierea, imitaţia, stilizarea. Următoarei forme i-am zice *intensivă* [*s. n.*] – este un folclorism mai complex, subtil, susţinut de apropierea adâncă a autorului (autorilor) de substanţa folclorică" [4, p. 13].

Aceeaşi idee este relevată, doar cu alţi termeni, de către cercetătorul român A. Gh. Olteanu [13], care deosebeşte două tipuri de relaţii dintre folclor şi literatură: *de suprafaţă* şi *de adâncime*. Cea *de suprafaţă* vizează imitaţia, stilizarea, asimilarea primară a formelor folclorului, iar cea *de adâncime* presupune o asimilare creatoare a folclorului, mai complexă, mai profundă.

Cercetătoarea Mariana Cocieru, apelând la studiile realizate de E. Botezatu, explică modalităţile prin care se realizează relaţia folclor – literatură, care, convenţional, ar avea următoarele forme: *directă, prin joncţiune, indirectă* sau *mediată* şi *prin opoziţie*. În dependenţă de aceste forme, „E. Botezatu conchide că în literatura scrisă basarabeană a anilor 1930–1940 prevalau legăturile de subordonare, în cea a anilor 1940–1950 ieşea în prim plan interacţiunea, iar în ultimele decenii (1960–1980) se impun interacţiunea şi legăturile prin detaşare, îndepărtare de modelul folcloric" [9, p. 426].

Folclorul a constituit, pe bună dreptate, un pilon de rezistenţă în anii de restriște ideologică, constituind un mijloc de a se alimenta dintr-un izvor necontaminat de intemperiile vremii, de a pune în valoare specificul autohton, dar şi de a valorifica o gamă complexă de atitudini civice, trăiri, căutări, speranţe şi orientări tematice.

În acest sens, relevante sunt opiniile lui Mihail Dolgan expuse în studiul intitulat *Poezia contemporană, mod de existenţă în metaforă şi idee*: „Nu în zadar poeţii s-au inspirat şi se inspiră din creaţiile populare, folosirea intensă a tiparelor şi ritmurilor folclorice, proprii doinelor, baladelor, cântecelor, horelor, precum şi transfigurarea lirică în spirit folcloric, includerea unor crâmpeie folclorice în textele anumitor creaţii individuale sunt o dovadă elocventă a voinţei poeţilor de a-şi democratiza limbajul, de a-şi asigura un grad superior de accesibilitate şi eficacitate" [11, p. 48].

Prin folclor are loc reîntoarcerea în matricea stilistică a neamului, exprimându-ne blagian, astfel explorându-se tema

satului, a omului simplu de la țară, tema pământului, a grâului, a pâinii, a naturii ș.a. De asemenea, are loc fuziunea a două direcţii conturate în literatură, cea tradiţională şi cea modernă. Vorbind despre acest fenomen în poezia generaţiei '50-'60, cercetătoarea Tatiana Botnaru scrie următoarele: „În principiu, viziunea artistică a poeţilor moldoveni e determinată de două orientări ce coexistă simultan: tradiţionalistă şi modernistă" [5, p. 88]. Orientarea tradiţionalistă este asigurată de materialul de viaţă din care se creează poezia (detaliile rustice, teme şi motive autohtone), iar dimensiunea modernă este pusă în evidenţă prin înnoirile aduse expresiei poetice, formei grafice a poeziei, orientările de natură stilistică şi expresivă, explorarea figurilor de stil, a metaforei, a parabolei, a simbolului, hiperbolei etc.

Analizaţi în particular, reprezentanţii acestei generaţii (Grigore Vieru, Dumitru Matcovschi, Victor Teleucă, Ion Vatamanu, Anatol Codru ș.a.) şi-au găsit formula artistică proprie prin raportare la folclor. În rândurile ce urmează vom face referire la trei dintre reprezentanţii acestei generaţii, care au avut un rol determinant în evoluţia literaturii române postbelice şi au constituit un izvor de inspiraţie pentru generaţiile ulterioare.

Grigore Vieru şi-a însuşit filonul folcloric prin abordarea unor teme sociale, simple în aparenţa lor, dar profunde şi sensibile în adâncimea lor. Poetul însuşi declară că folclorul a reprezentat temelia începuturilor poeziei sale, dar şi a întregii generaţii. La întrebarea dintr-un interviu: „Ce cărţi preferaţi?", poetul răspunde în felul următor: „Prefer cărţile care sunt frumoase la orice pagină le-ai deschide: Biblia, Proverbele româneşti, Folclorul poetic românesc, Eminescu, Blaga, Bacovia, Goga, Arghezi, cărţile generaţiei Stănescu" [1, p. 21].

Importantă în acest sens este afirmaţia lui M. Cimpoi: „Lirica lui Grigore Vieru, organic legată de tradiţia eminesciană şi folclorică a literaturii noastre, dar nespus de sensibilă la neliniştile secolului, ne oferă generoasa posibilitate de a ne întoarce la izvoare şi totodată, de a ne croi o cale sigură de comunicare cu formulele de trăire şi gândire artistică ale poeziei universale, mai cu seamă în registrul tematic al iubirii, dragostei de mamă şi

maternităţii veghetoare, al valorilor copilăriei şi sentimentului Patriei" [7, p. 157].

În continuarea aceleiaşi idei e şi afirmaţia lui N. Manolescu care susţine că folclorul „e o prezenţă constantă la Vieru... poeziile lui sunt în fond nişte doine culte, superbe prin delicateţe şi de o puritate incomparabilă a imaginilor" [12].

E de remarcat aici şi observaţia lui Andrei Ţurcanu: „Într-un univers al utopiei ideologizante şi dedublării, poezia lui Grigore Vieru vine, pe urmele lui Nichita Stănescu, cu adevărul etosului naţional, probat de istorie, regăsit în folclor..." [14, p. 73].

Dumitru Matcovschi, un alt reprezentant proeminent al generaţiei '60, exprimă prin versurile sale aceeaşi legătură cu tradiţiile, cu folclorul. Relevante în acest sens sunt poeziile *Moştenire* şi *Moştenitorii*, în care poetul evocă trecutul glorios, dar şi de grea cumpănă al Moldovei, acele „albe secole de dor" şi „negre secole de vamă" în care singura speranţă a fost rugul din vatră, datinile, o mioară şi-un păstor, un meşter bun ce hram ridică şi „un poet, al tuturor/ de la opincă la vlădică".

Bunăoară criticul literar Haralambie Corbu, în *Scrisul ca ardere, dăruire şi blestem*, făcând referire la poetul Dumitru Matcovschi, scrie: „folclorul este unul din pilonii de bază care au alimentat întreg scrisul polivalent al acestui împătimit al cuvântului şi al zbuciumului creator" [10, p. 61].

Exegetul Mihai Cimpoi, în studiul amplu *O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia*, afirmă că: „La Dumitru Matcovschi legătura cu folclorul este una consangvină ca la cei mai reprezentativi poeţi basarabeni" [6, p. 205]. Eliza Botezatu e de părere că „...în folclor Dumitru Matcovschi vede un patrimoniu inestimabil de valori şi principii morale, un depozitar al memoriei evenimenţiale, o condensare de frumuseţi artistice" [3, p. 40], precizând în continuare că autorul nu încearcă să le copieze mecanic, ci să le transfigureze artistic şi creator.

Particularităţi specifice tradiţionale, pe linia folclorului, a legăturii cu spaţiul rustic, identificăm şi la Ion Vatamanu. Sugestivă în acest sens este remarca distinsului critic literar M. Cimpoi: „Ca orice poet basarabean-bucovinean, Ion Vatamanu

este modelat de matricea ştiinţifică a satului în care s-a născut − blagian − veşnicia. Sentimentul plaiului, care apare ca «o grădină aleasă», generează o sinteză a liricului şi epicului, baladescului şi imnicului, a reacţiei publicistice imediate şi a reflecţiei sentimentalo-esenţiale" [6, p. 200]. Cu toate acestea, acelaşi critic literar susţine că „poetul sfida canoanele încetăţenite de tradiţie, recurgând la versul liber" [8, p. 439], astfel modernizând structura versului, „deţinea un rol de frunte în procesul înnoirii de substanţă a poeticii" [8, p. 441].

Întreaga gamă de trăiri sufleteşti ale poetului, e gama de trăire a umanităţii, întrucât „condiţia poetului e condiţia generalizată a omului" [8, p. 439], a omului „atât de mult al pământului" care, în calitate de savant, a avut posibilitatea „să vadă substanţa pe dinăuntru", astfel poetul „aude cu acuitate ritmurile timpului, naturii, vieţii cotidiene, racordate cu cele ale mişcărilor sufleteşti, încât diferitele formule pe care le cultivă au o diferită structură ritmică" [8, p. 445].

Venind din spaţiul bucovinean, am căutat legătura cu compatriotul său Grigore Bostan şi am găsit unele amintiri ale martorilor care au participat alături de poet la unele evenimente organizate la Cernăuţi sau în preajma Cernăuţiului. Vom face referire doar la două dintre ele, printre care un scurt articol din „Libertatea cuvântului" din anul 2022, semnat abreviat de V.K., în care se aminteşte de un eveniment (important atât pentru Bucovina, cât şi pentru Republica Moldova), din ultima duminică a lunii mai a anului 1989, când în Sala de Marmură (Sinodală de cândva) a Universităţii Cernăuţene a fost pus oficial începutul renaşterii naţionale şi a românilor din regiunea Cernăuţi. La eveniment – înfiinţarea Societăţii pentru Cultura Românească „Mihai Eminescu", a fost prezent poetul Ion Vatamanu, alături de alţi oameni de cultură din Chişinău şi cu această ocazie autorul articolului scrie: „Atunci, «sus, la dulcea Bucovină», Ion Vatamanu i s-a adresat primului preşedinte al acestei societăţi, Grigore Bostan, că trebuie să fim luptători activi pentru drepturile poporului nostru. Timpurile ne cer să fim şi politicieni, şi activişti publici" [15]. Poetul, aşa cum va demonstra întreaga-i viaţa, a

manifestat constant spiritul civic şi şi-a asumat pe deplin rolul de promotor al valorilor naţionale.

Un alt moment, marcat de un fin umor, ni-l mărturiseşte Vladimir Beşleagă, în legătură cu o întâlnire cu elevii din şcolile din Bucovina la care au participat mai mulţi scriitori, iar moderator al evenimentului fusese un coleg ucrainean (dl F., nu dăm numele complet), cel care oferea cuvântul vorbitorilor. La un moment dat anunţă în limba ucraineană, desigur:

„– *A teper vâstupit moldavschii pismennâc Hrihorii BOstan*. (Acum are cuvântul scriitorul moldovean Grigorie BOstan, cu accentul pe O).

Vatamanu de colo:

– Nu: BOstan, ci BostAn!

Dl F. reia:

- *A teper vâstupit moldavschii pismennâc Hrihorii BOstan...*

Vatamanu iar:

– Ne BOstan, a BostAn!

– *A teper vâstupit*, zice iar dl F., şi-i dă tot cu BOstan, iar Vatamanu îl corectează, dar nu are pe... cine..." [2].

Dincolo de aceste scurte interferenţe, poetul Ion Vatamanu a reuşit să sensibilizeze prin versul său „energic, impetuos", pledând pentru limbă, adevăr istoric, credinţă şi demnitate, într-un stil original, încercând să vadă lucrurile cu inima.

Prin urmare, relaţia folclor – literatura generaţiei '60 reprezintă una dintre axele problemei destinului istoric al literaturii române postbelice. În linii mari, analizând legătura literaturii române postbelice (prin intermediul generaţiei de creaţie şaizeciste) cu folclorul, ne pătrundem de adevărul că folclorul a constituit un factor determinant în educarea estetică a scriitorilor, în conturarea trăsăturilor specifice ale creaţiilor acestora, în generarea unor teme, motive, imagini şi forme, marchează, de asemenea, drepturile şi obligaţiile scriitorilor faţă de trecut, dar şi asumarea ideii de promovare în rândul generaţiilor de condeieri, dar şi cititori ai valorilor cu adevărat autentice.

Bibliografie

1. Bantoş Al. „Fără limba română n-aş fi ajuns poet" interviu realizat cu poetul Grigore Vieru cu prilejul aniversării a '60. *Limba Română*. 1995. 1(19). P. 21.
2. Beşleagă Vl. Ion Vătămanu: câteva momente memorabile: https://moldova.europalibera.org/a/26634633.html [accesat 07.11.2024].
3. Botezatu E. Itinerar liric. Chişinău: Lumina, 2012.
4. Botezatu E. Poezia şi folclorul: Puncte de joncţiune. Chişinău: Ştiinţa, 1987.
5. Botnaru T. Poezia din anii 60–80: sub semnul regăsirii tradiţiilor naţionale. *Literatura română postbelică*. *Integrări, valorificări, reconsiderări* / Coord. M. Dolgan. Chişinău : Tipografia centrală, 1998.
6. Cimpoi M. O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia / Ediţia a II-a. Galaţi: Porto-Franco, 1997.
7. Cimpoi M. Gr. Vieru, poetul arhetipurilor. Chişinău: Prut Internaţional, 2005.
8. Cimpoi M. Refuzul frontierei: Ion Vatamanu. *Literatura română postbelică*. *Integrări, valorificări, reconsiderări* / Coord. M. Dolgan. Chişinău: Tipografia centrală, 1998.
9. Cocieru M. Tipologia interferenţelor dintre folclor şi literatura scrisă. *Perspectivele şi Problemele Integrării în Spaţiul European al Cercetării şi Educaţiei* : materialele Conferinţei ştiinţifice internaţionale (Cahul, 7 iunie 2016) Volumul II. Cahul, 2016.
10. Corbu H. Scrisul ca ardere şi dăruire. *Dumitru Matcovschi – Poet şi Om al Cetăţii* / Coordonator Mihai Cimpoi. Chişinău: Ştiinţa, 2009.
11. Dolgan M. Poezia contemporană – mod de existenţă în metaforă şi idee. Chişinău: Elan Poligraf, 2007.
12. Manolescu N. Mamă, tu eşti patria mea. *România literară*, 2 februarie 1989.

13. Olteanu A. Gh. Folclor şi literatura cultă. Braşov: Orientul latin, 1994.
14. Ţurcanu A. Poezia postbelică: de la dogmă la creativitate. *Literatura română postbelică*. *Integrări, valorificări, reconsiderări* / Coord. M. Dolgan. Chişinău: Tipografia centrală, 1998.
15. http://lyberti.com/ion-vatamanu-cel-care-stapaneste-lumea-prin-poezie/ [accesat 07.11.2024].

TRADIȚII BUCOVINENE ȘI CONSTRUIREA MODELULUI NAȚIONAL. CONTRIBUȚII LA STUDIUL OPEREI LUI SIMEON FLOREA MARIAN

Otilia HEDEȘAN
Universitatea de Vest din Timișoara

***Rezumat**: Simeon Florea Marian (1847–1907) este un reprezentant important al cercetărilor asupra culturii tradiționale românești care a studiat și publicat la finalul secolului al XIX-lea și începutul secolului douăzeci. Activitatea sa a fost analizată, de-a lungul timpului, în contexte culturale multiple, dintre care studiul de față menționează: contextul studiilor din Austro-Ungaria, contextul regional al Bucovinei acelei perioade, respectiv etnologia națională română. Lucrarea insistă asupra rolului aparte al monografiilor etnografice ale lui Simeon Florea Marian, subliniind două aspecte definitorii ale acestora: a. aceste monografii construiesc, din informații disparate, primite de la corespondenți din diferite regiuni locuite de români, un model general, național românesc, un model de tip cumulativ; b. modelul național construit pornește dinspre ceea ce îi era cunoscut autorului, adică modelul tradițiilor din Bucovina natală, integrând celelalte informații prin raport cu acest model.*

***Cuvinte cheie:** istoria etnologiei românești, etnologie națională, Simeon Florea Marian, Bucovina, monografii etnografice.*

***Abstract**: Simeon Florea Marian (1847–1907) is a well-known Romanian ethnographer who published a number of important ethnographic monographs in the late 19th and early 20th centuries. His activities were integrated and studied, over time, in various cultural contexts, among which the present study mentions: the Austro-Hungarian research context, the regional context of Bukovina at that time and Romanian national ethnology. This article focuses on the particular role of Simeon Florea Marian's*

ethnographic monographs, highlighting two main aspects: a. these monographs build, from disparate pieces of information received by correspondents from different regions inhabited by Romanians, a general Romanian national model, that is a cumulative one; b. the national model developed starts from what was known by the author, namely the model of traditions from his native region, Bukovina, integrating other information in relation to this model.

Key words: *Romanian ethnology, national ethnology, Simeon Florea Marian, Bukovina, ethnographic monograph*

Socotit, pe bună dreptate, un adevărat „ctitor al etnografiei române" [3, p. 7], model permanent de sârguinţă şi determinare, Simeon Florea Marian a creat, la cumpăna dintre secolele al XIX-lea şi cel de-al douăzecilea, „o operă impresionantă folclorică şi etnografică în care cultura populară este cercetată – monografic, analitic-descriptiv şi morfologic pentru prima dată în aproape toate compartimentele ei." [2, p. 592]

Descriindu-i amploarea muncii, Ovidiu Bîrlea notează, cu exigenţa sa mereu dezinteresată de contexte, care îi caracterizează întregul excurs asupra istoriei studiilor româneşti de etnografie şi folclor: „Activitatea concretizată în tomuri grele îl aşază pe Marian în rândul întâi al celor care s-au ocupat de cultura populară. Strânse la un loc, lucrările lui depăşesc ca valoare pe cele ale oricărui etnograf, iar masivitatea unora înspăimântă. De aceea, el a fost mai mult citat decât citit, uneori chiar de cei care au scris despre el. Volumele lui nu îmbie la lectură, fiind prezentări de materiale şi lipsa unei osaturi teoretice le face puţin îmbietoare pentru un nespecialist. Ele atestă însă o robusteţe de invidiat şi o putere de muncă rar întâlnită, iar onestitatea cu care au fost lucrate le conferă o durabilitate ce pare a creşte cu trecerea timpului." [1, p. 232]

De fapt, cultura noastră îi datorează lui Simeon Florea Marian o lungă serie de lucrări, „circa o sută cincizeci de lucrări şi un bogat tezaur de manuscrise" [8, p. 217], iar acestea operează, practic, în sisteme de referinţă diferite şi cată să fie interpretate în raport cu contexte socio-politice şi culturale de asemenea distincte. Este de

notat că, în ultimele decenii, mai cu seamă, exegeţii operei lui Simeon Florea Marian i-au descris activitatea fie în raport cu contextul multicultural al Bucovinei aflate în Imperiul Austro-Ungar în a doua jumătate a secolului al XIX-lea şi la începutul secolului XX, i-au subliniat relevanţa regională [9, p. 97-102], ori l-au privit în mod prioritar în contextul naşterii etnografiei româneşti. Evident, fiecare din aceste perspective are propria relevanţă şi trebuie să recurgă la propriile metodologii şi resurse bibliografice.

În primul sens, sunt extrem de utile notele lui Antonie Moisei care observă că „la sfârşitul sec. XIX – începutul sec. XX, cultura tradiţională a bucovinenilor devine obiectul atenţiei savanţilor, reprezentanţilor ai diferitor etnii conlocuitoare, austrieci, ucraineni, ruşi, polonezi: G. Kupceanko, L. A. Simiginowicz-Staufe, F. Wickenhauser, R. F. Kaindl, I. Golovatski, E. Iaroshynska, V. Kozaryshciuk, A. Manastyrski, E. Fischer, I. Polek, V. Şuhevici, D. Verenca, V. Mordvinov, J. Schneider, V. Budzynski, F. Vovk, P. Nesterovski, A. Kohanovska ş. a. Un loc remarcabil printre ei aparţine etnografilor români: S. F. Marian, I. G. Sbiera, D. Dan, E. Niculiţă-Voronca, L. Bodnărescu, A. Gorovei, T. Pamfile ş. a." [8, p. 217].

Urmărind mai îndeaproape conţinutul lucrărilor lui Simeon Florea Marian, acelaşi exeget contemporan apreciază şi că acestea se bazează „în cea mai mare parte pe material bucovinean. Un strat enorm de material informativ din Bucovina, o reţea bine ramificată de informatori bucovineni, paralelele comparative cu alte provincii ale României şi popoare indoeuropene, stilul caracteristic de clasificator au pus temelia viitoarelor cercetări. Prin activitatea rodnică de savant, S. F. Marian a influenţat o constelaţie întreagă de continuatori (din regiune – n.m., O.H.), Elena Niculiţă-Voronca, L. Bodnărescu, A. Gorovei, T. Pamfile ş. a." [8, p. 217].

Pe de altă parte, o serie întreagă de cercetători plasează lucrările lui Simeon Florea Marian în peisajul general al etnografiei şi folcloristicii româneşti. Ovidiu Bîrlea, bunăoară, introduce activitatea acestuia în partea a treia a lucrării sale de istorie a folcloristicii româneşti, dedicată „constituirii ştiinţei folclorului" [1, p. 167–272], în secţiunea referitoare la „Folcloriști

moldoveni până la 1888" [1, p. 214–247], din care mai fac parte Titu Maiorescu, Alexandru Lambrior, Mihai Eminescu, Ion Creangă, Simeon Florea Marian [1, p. 232–244], N. A. Caranfilu, Alexandru Philippide. O privire oricât de fugară asupra acestei liste este de natură să evidenţieze că vorbim, de fapt, despre o serie de personalităţi de prim rang ale culturii româneşti din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, astfel încât poziţia lui Simeon Florea Marian este, implicit, una extrem de prestigioasă. Pe de altă parte, însă, nu se poate ignora că activitatea lui Titu Maiorescu, Al. Lambrior, Eminescu, Creangă ori Alexandru Philippide este mai degrabă tangentă domeniului studiilor de etnografie şi folcloristică, astfel că, din seria de intelectuali moldoveni enumeraţi de Bîrlea, Simeon Florea Marian pare, de fapt, principalul (dacă nu chiar singurul) creator al interesului şi practicii ştiinţifice incipiente a etnologiei în regiune.

Descriind activitatea lui Simeon Florea Marian, Ovidiu Bîrlea decelează existenţa a două etape esenţiale, după mine, prin relaţionarea preocupărilor sale cu câţiva predecesori, unul mai prestigios şi mai important decât altul. Astfel: „Se pot distinge două perioade în activitatea lui Marian. În cea dintâi, el stă sub zodia lui Alecsandri şi adună poezii populare din Bucovina, alături de legende şi, mai puţin, basme. În a doua fază, el îl urmează pe Hasdeu şi năzuieşte să dea monografii etnografice de pe toată aria românească." [1, p. 232–233] Văzute în aceste descendenţe, deopotrivă munca şi publicaţiile lui Simeon Florea Marian se raportează, pe de o parte, la activitatea de recuperare a unor anumite categorii de texte regionale, pe de altă parte, la intenţia de construire a unor monografii reprezentative pentru toate comunităţile româneşti.

Dacă relaţionarea cu activitatea lui Vasile Alecsandri este, în linii generale, de la sine înţeleasă şi priveşte preocuparea lui Marian de a culege, sistematiza şi publica texte folclorice, relaţiile cu Hasdeu trebuie raportate la una din preocupările principale ale savantului în ceea ce priveşte activitatea folcloristică şi, poate şi mai pregnant, în ceea ce priveşte începuturile declarate, asumate, ale disciplinelor etnologice la noi. Evident, este vorba chiar despre

pasiunea lui Hasdeu pentru „conspectarea pluridisciplinară a realităţii, (care) oferea de la început vederi mai largi, care puteau duce la sinteze plauzibile, salvând folcloristica de la pura inventariere de fapte mărunte” [1, p. 171].

Aceste interese au condus, mai ales, la lansarea de către B. P. Hasdeu a unei serii de chestionare adresate intelectualilor satelor, în anii 1876, 1878 şi, apoi, în 1884. Ovidiu Bîrlea rezumă această activitate, subliniindu-i semnificaţiile: „Mai importantă este iniţiativa lui Hasdeu de a orienta culegerea de materiale pentru a cuprinde totalitatea culturii populare, mai ales (aspectele) rămase necercetate. Întâia intenţie de a solicita sprijinul cărturarilor sătești pentru adunarea folclorului se manifestă în 1876. (...) În anul următor, ministrul învăţământului, G. Chiţu, solicită lui Hasdeu difuzarea unui chestionar juridic şi unul linguistic mitologic pentru culegerea şi descrierea moravurilor, instituţiunelor şi datinelor juridice ale poporului român. Hasdeu întocmeşte chestionarul juridic, *Obiceiele juridice ale poporului român. Programa* (1878), difuzat prin grija ministerului învăţământului la cărturarii satelor.” [1, p. 189] Dacă succesul acestui chestionar a fost unul minim, răspunsurile venind doar din 37 de localităţi, câţiva ani mai târziu, în 1884, Hasdeu lansează un al treilea chestionar, un chestionar „linguistico-mitologic” care s-a bucurat de mult mai mare succes. Comentându-l, Ovidiu Bîrlea notează: „Răspunsurile la chestionarul din 1884 au împlinit aşteptările lui Hasdeu. Ele sunt de 20 de ori mai numeroase decât cele de la chestionarul juridic, provenind din aproximativ 701 localităţi, iar pe alocuri se văd chiar două sau chiar trei răspunsuri din acelaşi sat sau oraş.” [1, p. 191]

Dacă rezultatele imediate, cuantificate în răspunsuri redactate rapid, clar, cu detalii şi, apoi, retransmise eficient emitentului nu au fost în niciunul dintre cazuri pe măsura intenţiilor iniţiatorului şi nici pe măsura eforturilor administrative ale autorităţilor care au coordonat întreaga serie de activităţi, „chestionarele lui Hasdeu” trebuie să fi avut un efect indirect care stă la baza difuzării interesului pentru cultura populară în grupurile intelectualităţii româneşti din micile oraşe sau din satele mai mari. De asemenea,

oricât de superficial au putut face acest lucru, trebuie să presupunem că ele au propus, prin chiar seria întrebărilor formulate, un model-cadru al diferitelor practici tradiţionale româneşti. Misiunea de deschidere de drumuri a fost, astfel, una de modelare a cunoaşterii şi de orientare a atenţiei către anumite aspecte ale realităţii care pot deveni obiecte ale tezaurizării şi reflecţiei culturale.

Principalele monografii ale lui Simeon Florea Marian au fost pregătite şi au fost publicate în anii imediat ulteriori lansării şi distribuţiei acestor chestionare ale lui B. P. Hasdeu. *Nunta la români* (1890), *Naşterea la români* (1892), *Înmormântarea la români* (1892), *Sărbătorile la români* (1898, 1899, 1901) sunt cele mai importante lucrări care ambiţionează să descrie modele generale, cu informaţii provenind, aşa cum semnalează în clar titlurile, din totalitatea regiunilor locuite de români. Privite dinspre prezent, eforturile lui Simeon Florea Marian par ambiţioase, dar rezonabile. Pentru epoca scrierii acestor lucrări, modelul scontat şi încrederea că el poate fi pus în pagină sunt, însă, admirabile şi mai ales extrem de înnoitoare.

„Informaţia se reazemă pe datele oferite de publicaţii (...) apoi de corespondenţi. Cei mai mulţi sunt din Bucovina, foşti colegi sau elevi ai săi, pe când cei din celelalte provincii sunt foarte puţini în raport cu întinderea teritoriului." [1, p. 241] – rezumă alb, ca de obicei, Ovidiu Bîrlea. Ceea ce cred, însă, că trebuie observat este că materialul care provine de la corespondenţi este unul de calitate, plin de sens, ofertant pentru complinirea unui model care, în momentul când Marian începe să îşi construiască monografiile, încă nu este consemnat undeva în toată complexitatea şi bogăţia sa. „Deşi în subtitlu au indicaţia *studiu etnografic*, ele sunt, de fapt, monografii descriptive, cu înfăţişarea etapelor principale ale fiecărui obicei. Limpezimea caracteristică lui Marian l-a ajutat să întocmească o expunere lipsită de stufozităţi şi ocoluri, cum apar în atâtea descripţii etnografice, orânduind faptele în capitole organice, scoase din osatura obiceiului potrivit importanţei lor."– nota, în *Istoria folcloristicii româneşti*, Ovidiu Bîrlea [1, p. 241].

Corecte în esența lor, aceste constatări trec cu vederea contribuția esențială a lui Simeon Florea Marian la imaginarea modelului obiceiului, model pe care el caută să îl restituie din piesele de *puzzle* pe care le primește dintr-o regiune sau alta.

Mai întâi, trebuie să subliniez importanța ideii de modelare a culturii tradiționale românești, atunci când luăm în discuție lucrările lui Simeon Florea Marian. Comentatorii vorbesc despre calitățile etnografului de a descrie și de a clasifica informațiile, lăsând, însă, deoparte condițiile în care au fost produse monografiile etnografice despre sărbători sau despre marile treceri ale vieții omului, nașterea, nunta sau înmormântarea. Vorbim, practic, despre primele sinteze asupra acestor practici tradiționale, dar aceste prime sinteze au fost precedate de relativ puține scrieri anterioare, mai cu seamă de mici relatări care descriau practicile dintr-o localitate sau dintr-o regiune foarte restrânsă.

După părerea mea, marele merit al lui Simeon Florea Marian este acela de a fi construit cu asemenea piese disparate un model care este, de fapt, modelul național al sărbătorilor. Vorbim despre modele care marșează pe cumulare, pe adiționare, care și-ar dori să fie exhaustive, suprapunând componenta enciclopedică peste cea de construcție structurală. Este vorba, totodată, despre modele naționale care se alcătuiesc, pas cu pas, din alăturarea dar și din compatibilizarea unor informații adesea eterogene, care provin din regiuni diferite.

Evident că nu putem ignora efortul uriaș al autorului care a aranjat într-o structură de tip consecutiv informații atât de numeroase și provenind din regiuni (în cazul său, adică, din surse, inclusiv de la corespondenți) atât de diferite. Efectul este unul impresionant sub multiple aspecte: vorbim despre volume monumentale, documentate, pline de referințe și, adesea, de mulțumiri politicoase adresate colaboratorilor de la distanță, volume care dau efectul de convergență și care privilegiază imaginea generală în raport cu numeroasele sale surse și particularități.

Vreau să spun, astfel, că citite de la un capăt la celălalt, aceste volume sunt impunătoare, spectaculoase, copleșitoare chiar: modelul național, așa cum îl prezintă ele, este unul bogat, plin de

nuanţe şi, uneori, reliefat, mai cu seamă atunci când este bogat în similarităţi.

Marea chestiune care se deschide este aceea că, relevant la nivel general, acest model devine un simplu cadru pentru situaţiile regionale concrete. Construit (compilat) piesă cu piesă, fragment cu fragment, etapă ceremonială cu etapă ceremonială, modelul prinde realităţile locale uneori mai nuanţat, alteori fragmentar, alteori le ignoră (din cele mai varii motive: fie pentru că Simeon Florea Marian nu a avut corespondenţi în regiunile în discuţie, fie, pur şi simplu, fiindcă sunt regiuni unde anumite practici nu există, sau unde se petrec lucruri foarte diferite de cele care coagulează modelul). În acelaşi sens, trebuie observat şi caracterul său potenţial, imaginat, până la urmă, în sensul în care el este realizat pe baza aglutinării a numeroase modele concrete însă care caracterizează doar puncte geografice particulare, iar nu ansamblul teritorial la care modelul se referă.

Privilegiat, însă, în structura acestui model naţional este chiar modelul regional bucovinean. Ovidiu Bîrlea notează preponderenţa informaţiilor din Bucovina în monografiile lui Marian: „Într-adevăr, cartografiate punctele care apar sondate, se vede o desime apreciabilă în Bucovina, care scade simţitor în celelalte provincii, reducându-se la câteva localităţi îndepărtate între ele.” [1, p. 241] După el, frecvenţa sporită a informaţiilor din Bucovina în raport cu alte numeroase regiuni este mai degrabă o limită a lucrărilor lui Marian. „Pentru nuntă l-au ajutat numai învăţătorii Elie Pop din Şomcuta Mare, Ion Georgescu, din Scorei-Făgăraş şi Ion Pop-Reteganul (date din Năsăud, Lăpuş, Sâncel-Alba şi izvoarele Mureşului), iar la naştere şi înmormântare au mai colaborat învăţătorii Romul Simu (Orlat-Sibiu), I. Popovici (Banat şi Crişana), I. Olariu (Doman-Banat), T. Simon (Năsăud) şi I. Georgescu (de data aceasta Săcădate-Sibiu.” [1, p. 241] Nu împărtăşesc această perspectivă mai degrabă critică, fiindcă împrejurările în care au fost documentate şi redactate aceste lucrări sunt complet diferite faţă de modalităţile în care s-a organizat cercetarea instituţionalizată, inclusiv cercetarea etnologică românească, cu începere din secolul al XX-lea.

Implicarea corespondenţilor locali ai lui Marian este, pe de o parte, voluntară, pe de altă parte, efortul mobilizat de aceştia îi transformă în coparticipanţi ai unei adevărate reţele care susţine intens şi activ munca de construire a modelelor naţionale ale obiceiurilor.

Simeon Florea Marian începe aproape fiecare din numeroasele capitole şi subcapitole ale lucrărilor sale cu referiri la ceea ce se petrece fie chiar în satul său natal, la Ilişeşti, lângă Suceava, fie în diferite alte locuri din Bucovina. O privire oricât de superficială asupra primelor pagini ale *Sărbătorilor* lui Simeon Florea Marian, bunăoară, este de natură să ofere modelul scrierii şi descrierii etapelor practicilor tradiţionale monografiate. Astfel, referindu-se la practicile din noaptea de Sfântul Vasile, autorul recurge la 13 referinţe [7, p. 5-10], iar dintre acestea 7 provin din Bucovina. Ilişeşti, Siret, Horodnicu de Jos, regiuni precum Suceava, Rădăuţi sau Gura Humorului sunt invocate pentru restituirea modelului. Este vizibil, de asemenea, că aceste informaţii sunt mixate cu date din regiuni apropiate geografic (de exemplu cu date din regiuni precum Fălticeni sau Neamţ) sau care ţin de aceeaşi administraţie. Avem, astfel, referinţe la publicaţii din „Familia" pestană, sau din rapoarte transmise de Ion Pop Reteganu sau Alexiu Viciu, amândoi originari din Transilvania. Rezultă, cred, cât se poate de clar că textul devoalează, la început, modelul local, glisează spre referinţele regionale şi se extinde, apoi, pas cu pas, dinspre regiunile cunoscute spre cele mai puţin cunoscute sau, mai arareori, necunoscute în afara referinţelor transmise de corespondenţi.

Aceeaşi practică textuală este multiplicată în scrierea monografiilor şi configurarea modelului obiceiurilor tradiţionale. Lucrările lui Simeon Florea Marian se dovedesc, astfel, texte ale unui onest etnograf care face publică o muncă de adevărat benedictin ce colectează şi clasifică informaţii preţioase despre tradiţii. Dincolo de aceste lucrări se află, discretă, o mică dar solidară reţea de intelectuali risipiţi în poziţii diverse prin diferite spaţii locuite de români, în general în regat şi în Austro-Ungaria. Fiindcă el cunoaşte cel mai bine Bucovina, loc unde a lucrat ca

preot, acest model este mult mai fidel, aplicat şi nuanţat atunci când se referă la această regiune.

Jocul complicat al acestor contexte, complementarităţi, eforturi, conexiuni, solidarităţi şi filiaţii culturale a făcut ca, prin opera acestui sedul etnograf, modelele naţionale ale principalelor rituri de trecere ale românilor (naşterea, nunta, înmormântarea, principalele momente ale primei jumătăţi ale unui an calendaristic) să se coaguleze mizând pe unitate, contiguitate şi având, neobosit, punct de pornire realităţile din Bucovina. Rămâne de discutat dacă aceste modele propuse în cărţile sale de Simeon Florea Marian sunt cele mai potrivite pentru a reflecta realitatea tradiţiilor româneşti, diversitatea lor, stranietatea unor aspecte, lipsa completă a unor elemente în anumite regiuni ori recurenţa uimitoare a altor secvenţe ale lor. Aceste discuţii ţin, însă, de o altă vârstă a etnologiei române, vârstă înspre care această disciplină nu ar putea să se îndrepte în lipsa unei istorii laborioase din care activitatea lui Simeon Florea Marian este o parte importantă.

Bibliografie

1. Bîrlea O. Istoria folcloristicii româneşti. Bucureşti: Editura Enciclopedică Română, 1974. 597 p.
2. Datcu I. Dicţionarul etnologilor români. Bucureşti: Saeculum I.O., 2006. 983 p.
3. Leu P. Ctitorul etnografiei române / Ed. a III-a. Suceava : George Tofan. 2013. 915 p.
4. Marian S. Fl. Naşterea la români / Ediţie critică de Teofil Teaha, Ioan Şerb, Ioan Ilişiu. Bucureşti: Grai şi Suflet – Cultura Naţională. 1995. 278 p.
5. Marian S. Fl. Nunta la români / Ediţie critică de Teofil Teaha, Ioan Şerb, Ioan Ilişiu. Bucureşti: Grai şi Suflet – Cultura Naţională.1995. 606 p.
6. Marian S. Fl. Înmormântarea la români / Ediţie critică de Teofil Teaha, Ioan Şerb, Ioan Ilişiu. Bucureşti: Grai şi Suflet – Cultura Naţională. 1995. 384 p.

7. Marian S. Fl. Sărbătorile la români. Vol I – III. / Ediție critică și introducere de Iordan Datcu. București: Grai și Suflet – Cultura Națională. 2001. 223 p + 216 p. +244 p.
8. Moisei A. Privire generală asupra istoriografiei dedicate etnografului Simeon Florea Marian. *Codrul Cosminului*. Nr. 10, 2004. P. 217–224.
9. Pașcaniuc E. Folcloristica în Bucovina. Direcții, publicații, periodice, reprezentanți. Suceava: Universitatea „Ștefan cel Mare". 2024. 182 p.

CÂTEVA PAGINI DE MEMORIALISTICĂ ŞI CONTURURI ALE UNOR PERSONALITĂŢI EVOCATE ÎN REVISTA „GLASUL BUCOVINEI”

Ofelia ICHIM
Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippide”, Academia Română, Filiala Iaşi

***Rezumat**: Încă de la primul număr, respectiv 1/1994, revista „Glasul Bucovinei” (Cernăuţi–Bucureşti, publicată sub auspiciile Institutului Cultural Român) oferă informaţii despre personalităţi care au marcat istoria şi cultura bucovineană. În numărul de început al revistei sunt consemnate evocări despre Silvestru Morariu-Andrievici (1818–1895), arhiepiscop al Cernăuţilor şi mitropolit al Bucovinei şi Dalmaţiei, despre pictorul bucovinean Epaminonda Bucevschi şi, din Arhivele Bucovinei, scrisori către Ion Iancu Nistor. O altă personalitate a Bucovinei, dar din altă perioadă istorică, este Ion Nandriş, evocat în Nr. 1/1996 de Gheorghe Nandriş. O intensă emoţie produce textul „Ia mamei (Memorii inedite ale unei bucovinence, deportată de sovietici în stepele Kazahstanului împreună cu întreaga familie)” de Valeria Cijevschi (în Nr. 3–4/2019). În Nr. 1–2/2019 al revistei este evocată personalitatea medicului Vica (Veronica) Mandicesvschi – „un medic renumit din Cernăuţiul de altădată”. În alte numere din „Glasul Bucovinei” găsim însemnări despre poeta Rose Ausländer, despre un manuscris al lui Aron Pumnul din Biblioteca Universităţii din Cernăuţi, despre familia de intelectuali Mandicevschi şi enumerarea poate continua cu multe alte nume. Un document important publicat în paginile revistei îl constituie „Povestea Bucovinei” de Filip Ţopa, editat în numere din 2012 până în 2022. Se cuvine subliniat efortul întregii redacţii de a oferi cititorilor cât mai multe repere despre viaţa culturală şi socială ce s-a desfăşurat, de-a lungul timpului, pe meleagurile bucovinene.*

Cuvinte-cheie: revista „Glasul Bucovinei”, istoria şi cultura bucovineană, memorii, personalităţi bucovinene, repere culturale.

Abstract: *From the first issue, 1/1994, "The Voice of Bukovina" Journal (Chernivtsi–Bucharest, published under the auspices of the Romanian Cultural Institute) offers information about personalities that marked the Bukovinian history and culture. In the first issue of the journal, one may find evocations of Silvestru Morariu-Andrievici (1818–1895), archbishop of Chernivtsi and metropolitan of Bukovina and Dalmatia, about the Bukovinian painter Epaminonda Bucevschi and, from the Bukovinian Archives, letters addressed to Ion Iancu Nistor. Another Bukovinian personality, but belonging to a different historical period, is Ion Nandriș, evoked in issue 1/1996 by Gheorghe Nandriș. An intense emotion is conveyed by the text Ia mamei (Memorii inedite ale unei bucovinence, deportată de sovietici în stepele Kazahstanului împreună cu întreaga familie) [Mother's Romanian Peasant Blouse (Unpublished Memoirs of a Bukovinian Woman, Deported by the Soviets in the Steppes of Kazakhstan together with her Whole Family] by Valeria Cijevschi (issue 3–4/2019). The personality of doctor Vica (Veronica) Mandicesvschi – "an outstandinng doctor living in old Chernivtsi" is evoked in issue 1–2/2019. In other issues of "The Voice of Bukovina" Journal we find notes about the poet Rose Ausländer, about a manuscript by Aron Pumnul, about the Mandicevschi family of intellectuals and many other names. An important document published in the journal is Bukovina's Story by Filip Țopa, edited in issues from the year 2012 till 2022. The effort of the whole editorial staff is noteworthy, as they attempt to offer the readers as many landmarks as possible of the cultural and social life that thrived in Bukovina over time.*

Key-words: "The Voice of Bukovina" Journal, the Bukovinian history and culture, memoirs, Bukovinian personalities, cultural landmarks.

Încă de la primul număr, respectiv 1/1994, revista „Glasul Bucovinei" (Cernăuți–București, publicată sub egida Institutului Cultural Român) oferă cititorului informații despre personalități care au marcat istoria și cultura bucovineană, precum și file din bogatul tezaur documentar din Arhivele Statului din Cernăuți. În

acest sens, în numărul de început al revistei sunt consemnate evocări despre Silvestru Morariu-Andrievici (1818–1895), arhiepiscop al Cernăuţilor şi mitropolit al Bucovinei şi Dalmaţiei, despre pictorul bucovinean Epaminonda Bucevschi şi, din Arhivele Bucovinei, scrisori către Ion Iancu Nistor. Evocarea dedicată preotului Silvestru Morariu-Andrievici, semnată de Mircea Lutic, evidenţiază multitudinea preocupărilor umaniste ale ilustrului cărturar: „personalitate ecleziastică, literat, editor, pedagog, autor de manuale, animator cultural şi fruntaş al vieţii publice" [2, p. 47]. În 1880 devine arhiepiscop al Cernăuţilor şi mitropolit al Bucovinei şi al Dalmaţiei, cu un an mai devreme, în 1879 primind ca o recunoaştere a calităţilor sale titlul de *Doctor Honoris Causa* în teologie la Universitatea din Cernăuţi. Cum subliniază autorul acestei evocări, „a făcut o opoziţie curajoasă regimului habsburgic în politica lui antisinodală şi antiromânească, a apărat în toate împrejurările caracterul istoric românesc şi integritatea seculară a bisericii bucovinene" [2, p. 49]. În timpul arhipăstoriei sale s-au încheiat lucrările de construcţie a Reşedinţei mitropolitane din Cernăuţi şi s-a înfiinţat, prin subscripţie publică, Tipografia arhiepiscopală, transformată ulterior în Societatea tipografică bucovineană, a fost creată Catedra de Limbă Slavonă Bisericească la Facultatea de Teologie a Universităţii, s-au construit şi s-au reparat lăcaşe de cult, au fost fondate societăţi de cultură laică şi religioasă precum „Amicul poporului", „Academia ortodoxă", „Armonia", „Lumina", s-au majorat salariile clericilor din localităţi mai greu accesibile şi pensiile văduvelor de clerici.

A desfăşurat o intensă activitate pedagogică alcătuind sau traducând scrieri didactice pentru şcolile primare şi secundare (cărţi de citire, manuale de aritmetică şi de religie), a pus unele cântări bisericeşti pe note moderne, deschizând calea spre înnoirea muzicii liturgice. A scris studii de istorie, articole despre problemele bisericii, predici, pastorale, a redactat aproape două decenii „Calendarul pentru Bucovina", a întemeiat şi a editat gazeta „Amicul poporului", a sprijinit apariţia revistei religioase

„Candela”, a colaborat la „Foaia Societăţii pentru cultura şi literatura română în Bucovina”, „Calendarul poporului bucovinean”, „Calendarul pentru ducatul Bucovinei” ş.a. Impresionanta activitate a lui Silvestru Morariu-Andrievici este o chintesenţă a dragostei pentru neam şi ţară care l-a călăuzit pe acest cărturar de seamă întreaga viaţă.

În acelaşi număr al revistei, 1/1994, găsim şi evocarea altei personalităţi din domeniul cultural basarabean, de data aceasta fiind vorba de pictorul Epaminonda Bucevschi (3 martie 1843, Iacobeni, j. Suceava – 13 februarie 1891, Cernăuţi) scrisă de Ilie Luceac. Creaţia sa include şi pictură cu tematică laică dar şi religioasă. Cu studii solide de specialitate la Viena, pictorul Bucevschi revine la Cernăuţi, convins fiind de insistenţele mitropolitului Silvestru Morariu-Andrievici care i-a apreciat mult arta. Ilie Luceac notează: „E adevărat că Bucevschi începe cu pictura laică şi trece, treptat, în decursul anilor 80 ai secolului trecut, la pictura bisericească, ajungând să creeze în acest gen opere de o valoare remarcabilă. Mai ales în cea de-a doua perioadă cernăuţeană, începând cu anii 1888–1889, când, la insistenţa şi dorinţa prietenului său, Mitropolitul Silvestru Morariu, Bucevschi revine la Cernăuţi” [2, p. 61].

O altă personalitate a Bucovinei, dar din altă perioadă istorică, este Ion Nandriş, evocat în Nr. 1/1996 de Gheorghe Nandriş. Ion Nandriş (1890–1967) s-a născut într-o familie înstărită din satul Mahala din apropierea Cernăuţiului. Simţind chemarea lăuntrică spre învăţătură, s-a îndreptat singur spre Liceul german din Cernăuţi, spre dezamăgirea tatălui său care îşi pierdea astfel un ajutor de nădejde pentru munca în gospodărie. După absolvirea liceului, pleacă la Viena pentru a studia medicina. Se remarcă activitatea sa în cadrul Societăţii România Jună al cărei preşedinte devine şi neobositele demersuri şi încercări de a-şi ajuta, prin intermediul Societăţii, compatrioţii veniţi şi ei la studii în capitala Austriei. Lipsurile materiale din timpul Primului Război Mondial îl determină să întrerupă studiile şi să revină în satul natal pentru a lucra pământul pentru ca să se întreţină pe

sine şi familia sa. În 1922 îşi reia studiile de medicină la Cluj de data asta, unde devine cadru didactic la Facultatea de Medicină. Cu specializare la clinici din Franţa, la întoarcerea în România lucrează la Institutul de Medicină legală din Bucureşti, cu profesorul Mina Minovici, îşi dă doctoratul în această specializare şi îşi dă şi examenul de medic primar în specializarea ORL. În 1929 decide să se întoarcă la Cernăuţi unde, în urma examenelor susţinute, devine şef de secţie ORL la Spitalul Central. Pe lângă activitatea sa medicală în oraşul Cernăuţi, se dedică şi organizării satului Mahala de unde plecase, astfel încât să se îmbunătăţească traiul consătenilor săi. Se înfiinţează în sat o secţie a Societăţii pentru Cultură în Bucovina al cărei preşedinte devine Ion Nandriş care solicită şi construirea unei clădiri a Casei Naţionale în localitate. În această Casă Naţională, Ion Nandriş organizează o bibliotecă, un muzeu sătesc cu cele mai vechi obiecte din sat, dar şi cu relicve arheologice, a organizat şi un atelier de ţesut covoare româneşti şi persane. A înfiinţat în sat ateliere de meşteşuguri precum fierărie, rotărie, dogărie şi cărămidărie. Pentru femei s-a organizat un curs de bucătărie. Totodată, a iniţiat un program de activităţi culturale pe înţelesul sătenilor. Această efervescentă organizare a atras atenţia unor personalităţi care au venit la faţa locului să se convingă: profesorul sociolog Dimitrie Gusti, profesorul Iuliu Moldovan, preşedintele Astrei, profesorul I. Petrovici, ministrul învăţământului, intelectuali din Iaşi, Bucureşti, Constanţa etc. După cum se menţionează în articol, „în zece ani (1930–1940), prin harul eficienţei sale şi, mai ales, prin marea sa iubire pentru ţărani, a reuşit să schimbe viaţa unui sat, care a renăscut, după 140 de ani de ocupaţie străină. Aceasta a fost marea sa răsplată pentru a fi renunţat la «cariera» sa universitară, din capitală” [3, p. 32]. Dar peste această pace şi tihnă, chiar atunci când I. Nandriş împlinea 50 de ani, cade vestea cedării nordului Bucovinei şi a Basarabiei. Ţăranii şi propria sa familie din sat sunt nevoiţi să-şi părăsească agoniseala de o viaţă şi să plece doar cu ce a încăput în câte o căruţă. Cei din familia sa pornesc pe acelaşi drum necunoscut, ce i-a despărţit pe fraţi, inclusiv pe sora sa

Aniţa. Doctorul Ion Nandriş, împreună cu soţia, se reîntorc, doar cu două geamantane, la Bucureşti, de unde el plecase în urmă cu 22 de ani spre a se dedica chemării pământului străbun.

O intensă emoţie produce textul *Ia mamei (Memorii inedite ale unei bucovinence, deportată de sovietici în stepele Kazahstanului împreună cu întreaga familie)* de Valeria Cijevschi [7, pp. 43–57]. De fapt, aşa cum explică Ştefan Broască într-o scurtă introducere, amintirile au fost povestite de Valeria Cijevschi fiicei sale care le-a notat şi sistematizat fiind, în cele din urmă, pregătite pentru tipar de Ştefan Broască. După cum notează acesta, „valoarea lor de document unic într-un fel este comparabilă – şi nu cred că exagerez – cu celebrul şi tragicul jurnal al Anei Frank care denotă ororile holocaustului în Europa Occidentală" [7, p. 43]. În iunie 1941, copilul de 5 ani este deportat împreună cu familia; obligaţi să părăsească satul Bahrineşti din regiunea Cernăuţi, sunt transportaţi, laolaltă cu alte sute de familii, în stepele Kazahstanului. Locuind într-un bordei, suferind de lipsa acută a hranei, de frigul iernilor şi de bolile cauzate de lipsurile de toate felurile, mor, rând pe rând, mama, fratele, bunicii. Aşa cum se notează în text, „În acele zile moartea era o prezenţă obişnuită în satul pierdut undeva în imensa stepă asiatică în care ne-a aruncat soarta vitregă; moartea ne însoţea pe noi toţi, bătrâni, tineri, copii şi prunci, aduşi aici, în virtutea nu ştiu cărui cataclism planetar şi cu implicarea celor mai malefice forţe ale naturii, să pătimim în fiece clipă a vieţii noastre deznădăjduite, fără să întrezărim cumva vreo rază de speranţă, cufundaţi într-o existenţă efemeră, dar fără nici o limită în supliciile pe care le suportam cu gândul la cei dragi şi la hrana ce ne putea menţine încă în această viaţă pe cât de insuportabilă, pe atât şi de frumoasă în trecut, în special în amintirile noastre" [7, p. 52]. Valeria Cijevschi va fi adoptată, viaţa ei se va schimba şi va avea acces la studii şi la un trai decent, însă va trebui să renunţe la propria identitate astfel încât nu-i rămân decât amintirile pentru a nu-şi uita rădăcinile.

În Nr. 1–2/2019 al revistei este evocată personalitatea medicului Vica (Veronica) Mandicesvschi – „un medic renumit din

Cernăuțiul de altădată", după cum își intitulează Vladimir Acatrini articolul. Absolventă a Facultății de Medicină din Viena unde se face remarcată de profesori, se va dedica oftalmologiei pe care o va practica la Spitalul din Cernăuți. Participă la congrese oftalmologice internaționale, publică în reviste de specialitate din Germania și din România și este apreciată pentru activitatea sa, inclusiv peste ocean. Medici tineri vin la Cernăuți să facă practică sub îndrumarea sa. Născută în 1891, la Suceava, se stinge în 1937 fiind răpusă de tuberculoza pulmonară.

În alte numere din „Glasul Bucovinei" găsim însemnări despre poeta Rose Ausländer (Nr. 4/2017), despre un manuscris al lui Aron Pumnul din Biblioteca Universității din Cernăuți (Nr. 4/2017), despre familia de intelectuali Mandicevschi – cu rol în contextul vieții muzicale bucovinene (Nr. 1/2016) și enumerarea poate continua cu multe alte nume. Un document important publicat în paginile revistei îl constituie *Povestea Bucovinei* de Filip Țopa, editat în numere din 2012 până în 2022. Se cuvine subliniat efortul întregii redacții de a oferi cititorilor cât mai multe repere despre viața culturală și socială ce s-a desfășurat, de-a lungul timpului, pe meleagurile bucovinene. Astfel încât „revista a căutat mereu, cu stăruință, un singur lucru: să arunce o lumină cât mai puternică asupra vieții culturale românești din Bucovina și din afara ei, într-un elan integrator" [1, p. 1010].

Bibliografie

1. DGLR: Dicționarul general al literaturii române / Ed. a II-a. Coordonator general acad. Eugen Simion. Vol. 3 (D-G). București: Editura Muzeul Literaturii Române, 2017. 1152 p.
2. Glasul Bucovinei, Anul I, Nr. 1/1994.
3. Glasul Bucovinei, Anul III, Nr. 1 (9)/1996.
4. Glasul Bucovinei, Anul XXIII, Nr.1 (93)/2016.
5. Glasul Bucovinei, Anul XXIV, Nr. 4 (96)/ 2017.
6. Glasul Bucovinei, Anul XXV, 1–2 (101), (102)/2019.
7. Glasul Bucovinei, Anul XXV, 3–4 (103), (104)/2019.

10 TRADUCERI ALE POEZIEI „LA STEAUA" DE EMINESCU ÎN LIMBA UCRAINEANĂ: ISTORIA APARIȚIEI ȘI PERSOANELE TRADUCĂTORILOR

Serhii LUCHKANYN
Universitatea Națională „Taras Șevcenko" din Kiev

***Rezumat**: Dintre toate poeziile eminesciene se deosebește „o mică capodoperă lirică" – poezia „La steaua", care a apărut pentru prima dată în celebra revistă „Convorbiri literare" la 1 decembrie 1886. Izvoarele de inspirație ale acestei poezii au preocupat pe mulți cercetători, Titu Maiorescu de la început presupunea că Mihai Eminescu s-ar fi inspirat dintr-o conferință ținută de el la 11 aprilie 1882, unde s-ar fi spus că imaginea stelei stinse dăinuiește încă vederii noastre, deși steaua însăși pierise demult „în depărtări albastre". Popularitatea lui Eminescu e imensă nu numai în „dulcea Românie"; e firesc să fi apărut de-a lungul timpului diferite versiuni ale poeziei eminesciene în diferite limbi ale lumii. În limba ucraineană poeziile lui Eminescu au văzut lumina tiparului în 1952, 1974, 2000 (în Ucraina și în România ca ediții bilingve), de multe ori poeziile lui au fost publicate în diferite reviste, antologii, almanahuri etc. La momentul de față există 10 traduceri în ucraineană ale acestei capodopere eminesciene, printre traducători sunt: Vasil Șveț (1952), Mykola Ignatenko (1974), Grigorii Kociur (1991; a tradus-o mult mai devreme), Stepan Chelar (2000), Olga Straşenko (2007), Victor Baranov (anii 2000, ap. în 2017), Volodymyr Poiată (2009), Vsevolod Tkacenko (2015), Tamara Severniuk (Cernăuți, 2023), Dmytro Cistiak (2024).*

***Cuvintele-cheie**: Mihai Eminescu, poezii, „La steaua", limba română, limba ucraineană, traduceri.*

Abstract: *Among all Eminescu's poems, "a small lyrical masterpiece" stands out – the poem "La steaua", which appeared for the first time in the famous magazine Convorbiri literare on December 1, 1886. The sources of inspiration for this poem have been of concern to many researchers, Titu Maiorescu from the*

beginning assumed that Mihai Eminescu would have been inspired by a conference held by him on April 11, 1882, where it would have been said that the image of the extinct star still survives our sight, although the star itself had long perished "in blue distances". Eminescu's popularity is immense not only in "sweet Romania"; It is natural that different versions of Eminescu's poetry have appeared over time in different languages of the world. In Ukrainian, Eminescu's poems saw the light of day in 1952, 1974, 2000 (in Ukraine and in Romania as bilingual editions), many times his poems were published in various magazines, anthologies, almanacs, etc. At the moment there are 10 translations into Ukrainian of this Eminescu masterpiece, among the translators are: Vasil Şveţi (1952), Mykola Ignatenko (1974), Grigorii Kociur (1991), Stepan Kelar (2000), Olga Straşenko (2007), Victor Baranov (anii 2000, ap. în 2017), Volodymyr Poiata (2009), Vsevolod Tkacenko (2015), Tamara Severniuk (Cernăuţi, 2023), Dmytro Cistiak (2024).

***Key words**: Mihai Eminescu, poems, "To the Star", the Romanian language, the Ukrainian language, translation.*

Fiecare popor are câte un poet care parcă îl personifică, întruchipându-i simţirile, gândurile, năzuinţele. Ştim cu toţii că italienii îl au pe Dante, polonezii pe Mickiewicz, germanii pe Goethe, englezii pe Shakespeare, georgienii pe Şota Rustavelli, francezii pe Hugo, americanii pe Whitman. Noi îl avem pe Taras Şevcenko, primul poet ucrainean de răsunet mondial. Poporul român îl are pe Mihai Eminescu (15 ianuarie 1850 – 15 iunie 1889) – poetul său naţional, cel mai mare poet al literaturii române clasice, unul dintre cei mai mari poeţi ai lumii, „ultimul reprezentant al romantismului european". Poezia lui depăşeşte, totuşi, prin profunzime, limitele tradiţionale ale romantismului. Lirica sa oglindeşte psihologia populară a românilor, tradiţiile şi obiceiurile lor străvechi, începând din antichitate şi din „vremuri legendare", mentalitatea propriului său popor în strânsa legătură cu meditaţiile filozofice asupra destinului uman, asupra istoriei naţionale şi universale. Geniul creator al acestui mare scriitor a cărui existenţă biologică n-a durat decât 39 de ani (ca şi aproape toţi marii romantici, Eminescu a încetat din viaţă foarte tânăr), a

cărui creaţie poetică s-a încheiat la 33 de ani, în 1883, când a apărut primul şi unicul volum antum din poezia lui Eminescu cu o prefaţă semnată de Titu Maiorescu, a lăsat însă generaţiilor viitoare o adevărată comoară de versuri, caracterizate printr-o muzicalitate şi o armonie fără egal. Poezia sa este expresia unei întregi epoci istorice de frământări şi aspiraţii, care au adus la desăvârşirea caracterului naţional al literaturii române.

Până acum criticii au scris mii de pagini despre poezia lui Eminescu, care exprimă iubirea arzătoare şi suferinţele sufleteşti de dragoste (*Dorința, Sara pe deal, Lacul, Floare albastră, Atât de fragedă…, De ce nu-mi vii*), care parcurge istoria în timp şi în spaţiu, descriind în mod filozofic atât vestigii şi mitologii ale civilizaţiilor dispărute (*Odin și poetul*, *Memento mori*, *Egipetul*) cât şi evenimentele istorice reale (*Scrisoarea III*), mişcările sociale (*Împărat și proletar*), care atinge spaţiul cosmic (*Feciorul de împărat fără de stea)* „şi propune un erou demoniac, cu spirit romantic, comentator sceptic al istoriei şi al existenţei omului, care se revoltă, întocmai ca Titanii, împotriva ordinii prestabilite (*Andrei Mureșanu, Împărat și proletar, Demonism*), [...] arătând în întregime incompatibilitatea dintre geniu – singur şi nemuritor în infinitul timpului şi al spaţiului – şi umanitatea efemeră (*Luceafărul*)" [1, p. 151–152].

Dintre toate aceste poezii eminesciene se deosebeşte „o mică capodoperă lirică" – poezia ***La steaua***, care a apărut pentru prima dată în celebra revistă „Convorbiri literare" la 1 decembrie 1886. Izvoarele de inspiraţie ale acestei poezii au preocupat pe mulţi cercetători, Titu Maiorescu de la început presupunea că Mihai Eminescu s-ar fi inspirat dintr-o conferinţă ţinută de el la 11 aprilie 1882, unde s-ar fi spus că imaginea stelei stinse dăinuieşte încă vederii noastre, deşi steaua însăşi pierise demult „în depărtări albastre". Se ştie că, în epoca în care a scris-o, poetul se interesa de studii de astronomie, în care se subliniază că din cauza distanţei atât de mari a stelelor de la Terra în comparaţie cu dimensiunile sistemului solar, mişcările lor unghiulare sunt reduse şi prezintă în medie câteva fracţiuni de secundă ale arcului pe an. Razele stelei stinse îi mai luminează o lungă durată de timp

pe toţi locuitorii pământului. Şi simultan, pe cerul înstelat se vede uneori aprinderea bruscă a unei noi stele, atât de strălucitoare în cazuri excepţionale, încât e vizibilă chiar şi ziua. Mihai Eminescu s-a aprins ca un „Luceafăr" în literatura română şi universală, a cărui lumină încă ne luminează şi pe noi, oamenii mileniului III. Şi urmele acestei stele vor exista veşnic.

Popularitatea lui Eminescu e imensă nu numai în „dulcea Românie", e firesc să fi apărut de-a lungul timpului diferite versiuni ale poeziei eminesciene în diferite limbi ale lumii. Mai ales în secolul XX s-au lansat multe ediţii bilingve şi plurilingve ale creaţiilor poetice nemuritoare ale lui Eminescu, atât în limbile de largă circulaţie europeană şi mondială, cât şi în limbi cu răspândire restrânsă [2; 3; 4]. În anul 2000 („Anul Eminescu") au văzut lumina tiparului nenumărate ediţii bilingve. Au apărut poeziile lui M. Eminescu în traducere într-o singură limbă, de exemplu în limba ucraineană în 1952, 1974, 2000 (în Ucraina şi în România ca ediţii bilingve), de multe ori poeziile eminesciene au fost publicate în diferite reviste, antologii, almanahuri etc.

Din această cauză nu e de mirat că în 2003 la Kiev a apărut ediţia *La steaua în limbile lumii*, pe care am întocmit-o, scriind prefaţă şi propunând cititorilor 40 de traduceri ale capodoperei poetice a lui Eminescu în peste 20 de limbi, trei versiuni (în ucraineană, bielorusă şi în italiană) au fost publicate pentru prima dată, fiind traduse special pentru această ediţie. Această carte a fost retipărită în România la Baia Mare în 2016. Întâlnim, printre traducătorii poeziei *La steaua*, poeţi de prestigiu precum Vasil Şveţ (1952), Grygorii Kociur (1991; a tradus-o mult mai devreme, probabil, în anii 1930 când a lucrat la Tiraspol), Mykola Ignatenko (1974), Stepan Chelar (2000), Viktor Baranov (anii 2000, a apărut postmortem în 2017), Olga Straşenko (2007), Vsevolod Tkacenko (2015), Vladimir Poiată (2009), Tamara Severniuk (2023), Dmytro Cisteak (2024), de limba ucraineană; Corneliu M. Popescu (cum se ştie, a încetat din viaţă foarte tânăr, în mod tragic, la cutremurul de la 4 martie 1977), de limba engleză; Paul Miclău şi Elisabeta Isanos, de limba franceză; Alfred Margul-Sperber şi Franyó Zoltán, poeţi de limbile germană şi maghiară din România; Ramiro Ortiz

(întemeietorul filologiei române în Italia), Geo Vasile şi Anita Natascia Bernacchia, de limba italiană; Ritas Bumi Papa, de limba neogreacă; Jon Milos (născut în 1930 în Banat, din 1964 stabilit în Suedia), de limba suedeză etc.

Puţin despre istoria apariţiei traducerilor poeziei *La steaua* şi despre traducătorii ei. În 1952, pentru prima dată au apărut poeziile lui Mihai Eminescu la Kiev în limba ucraineană, remarcăm că în acelaşi an pentru prima dată au văzut lumina tiparului şi versurile poetului naţional ucrainean Taras Şevcenko în limba română. Se vede clar că aceste traduceri au apărut simultan în mod de reciprocitate. Printre primii traducători ai liricii lui Eminescu în limba ucraineană se numără poeţii ucraineni, celebri în perioada respectivă, precum: Teren Masenko, Konstantin Basenko, Abram Kaţnelson, Maxym Rylski, Iaroslav Şporta, Volodymyr Sosiura, Vasil Şveţ şi alţii. Cartea se deschide cu prefaţa semnată de Mihail Sadoveanu (tradusă din limba română), scrisă în general în plină conformitate cu noua ideologie „a marxismului biruitor", deşi nu şi-a pierdut importanţa până în zilele noastre. Tocmai Vasil Şveţ a tradus *La steaua*, a fost prieten cu traducătorul Volodymyr Pianov (1921-2006), ambii în anii celui de-al Doilea Război Mondial au luptat contra naţismului în armata roşie şi cu ea au intrat în 1944 pe teritoriul României, unde au şi auzit limba română. V. Pianov a însuşit-o bine, V. Şveţ a reuşit să traducă poezia destul de bine. E de remarcat că a omis cuvântul *Icoana*, pe care l-a redat prin cuvântul *svitlo* (lumina). Lexicul religios n-a fost la modă atunci.

Următoarea ediţie a liricii lui Mihai Eminescu în limba ucraineană a apărut în 1974 cu o prefaţă de Andrii Miastkivskii şi note substanţiale semnate de celebrul savant Stanislav Semcinskii (1931–1999). Volumul poeziilor Luceafărului în limba ucraineană din 1974 a apărut în seria *Perlele liricii universale*, editat frumos, tirajul este de 8 000, printre reuşitele cărţii am vrea să subliniem unele versiuni ale lui Andrii Miastkivskii, Teren Masenko, Maxym Rylski, Volodymyr Sosiura, Volodimir Kolomieţ, Petro Zasenko etc. Din nou remarcăm că aproape în aceeaşi perioadă, în 1976, la Bucureşti în binecunoscuta serie *Biblioteca pentru toţi* au văzut lumina tiparului *Poemele* de Taras Şevcenko în limba română,

adică „reciprocitatea traducerilor" se urmărește. Prefața, semnată de Andrii Miastkivskii, un bun cunoscător al limbii române, se numește *Cântăreţul luptei şi al iubirii*, tot e marcată de specificul vremii sale. Numele lui Mihai Eminescu, cum se scrie în prefaţa, se personifică cu România şi Moldova, de câteva ori se spune că Eminescu e „poetul naţional român şi moldovean", deşi se subliniază des că a scris în limba română şi se dau traduceri numai din limba română, aşa numita „limba moldovenească", „cultivată" pe vremuri în fosta URSS, nu se aminteşte deloc. Se vorbeşte larg despre influenţa paşoptiştilor şi a Comunei din Paris asupra operei poetului, cu dezamăgire se spune că Eminescu „n-a trăit până la acel moment, când în patria lui proletariatul a apărut pe scena istorică ca forţă politică bine organizată" [5, p. 15]. Se spune că poetul „a militat" contra curentului „artă pentru artă", reprezentat de *Junimea*, a cărei parte a fost Eminescu însuşi, ca exemplu este dat *Iambul*, ale cărui rânduri „Ce aspru mişcă pânza de la steaguri,/ Trezind în suflet patima şi ura" sunt traduse ca „versul ar chema să lupte contra întunericului şi a răului ca drapelul pe baricade". Totuşi, cu cele mai frumoase cuvinte Andrii Miastkivskii îl laudă pe Mihai Eminescu susţinând că este cel mai mare cântăreţ al iubirii adevărate şi al naturii lirice. Prefaţa se încheie cu afirmaţiile obligatorii ale dogmelor comuniste despre popularitatea operei lui Eminescu în „România socialistă" şi în „Moldova sovietică" cu care se mândresc poporul român şi cel „moldovenesc". Poate că această prefaţă a sunat mai dur şi mai neadecvat decât prefeţele la operele lui Eminescu, editate în anii 1960–1970 la Moscova în limba rusă, dar trebuie să avem în vedere că „limitele libertăţii" în Ucraina Sovietică în anii 1970 au fost mult mai severe decât în aceeaşi perioadă la Moscova în plină conformitate cu maxima latină *Quod licet Iovi, non licet bovi* – în anii 1970 regimul ideologic în Ucraina comunistă a fost mult mai sever decât chiar în capitala „primului stat comunist". În acest volum poezia *La steaua* este tradusă în limba ucraineană de Mykola Ignatenko, critic literar, cunoscător al limbii franceze, şi el a omis cuvântul *Icoana*, noţiunea e redată prin cuvântul *siaivo* (sclipire).

Traducerea poeziei *La steaua* de Grygorii Kociur (1908–1994), un celebru traducător ucrainean, deținut politic între anii 1940–1950 și în anii 1970, a apărut pentru prima dată în 1991, a fost republicată de câteva ori, de exemplu, în ediția bilingvă româno-ucraineană bucureșteană în 2000, care se concentrează asupra valorilor estetice ale poeziei lui Eminescu. Ediția a fost îngrijită de scriitorul bucureştean de origine ucraineană Mihai Mihailiuc, iar cuvântul înainte e semnat de academicianul Dan Horia Mazilu. Ni se pare că traducerea lui Grygorii Kociur este cea mai reuşită din toate versiunile acestei poezii.

S-a preocupat mult de traduceri din Eminescu Viktor Baranov (1950–2014), un scriitor ucrainean celebru, Preşedintele Uniunii Scriitorilor din Ucraina (2011–2014), absolvent al seminarului de filologie română a Universităţii „Taras Şevcenko" din Kiev, unde a învăţat limba şi literatura română cu Stanislav Semcinskii, sub conducerea căruia a scris şi a susţinut lucrarea de diplomă cu tema *Eminescu şi Şevcenko – trăsături asemănătoare poetice*. Din păcate, volumul complet al traducerilor poetice ale lui Viktor Baranov a văzut lumina tiparului postmortem, în 2017 (prefaţa a scris-o autorul acestor rânduri). Din Eminescu scriitorul a tradus *Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie* (traducerea e corectă), *Dintre sute de catarge, Luna iese dintre codri, Porumbița, Somnoroase păsărele și La steaua*. Aceste traduceri se deosebesc prin apariția cuvintelor specifice ale limbii ucrainene, de exemplu *mciaty*, *temini* etc.

Nu pot să nu scriu măcar *tribus verbis* despre traducerea poeziei *La steaua* de Olga Straşenko (1950–2015), mama autorului acestui articol. Eu am făcut traducerea ad litteram, iar mama a tradus poetic. A fost membra Uniunii Scriitorilor din Ucraina, a scris trei romane istorice, câteva piese, mai ales comedii, câteva volume de poezii. La fel i-au plăcut cuvinţele specifice, rar folosite în limba ucraineană: *hymer, homin, tovşci sfer, svitlotini, uzdrily*.

În fine, până în prezent sunt 10 traduceri ale acestei poezii în limba ucraineană pe care le-am publicat complet în 2015 în două reviste literare ucrainene – „Літературна Україна" („Ucraina literară") şi „Українська літературна газета" („Ziarul literar ucrainean"). Cel mai greu a fost de tradus cuvântul specific

românesc – *dor*. Vasil Şveţi l-a redat prin sintagma *душі жага* (dorinţa arzătoare a spiritului), Mykola Ignatenko – *кохання* (amor), Viktor Baranov – *любов* (amor, dar mai puţin poetic), Grygorii Kociur – *сум кохання* (tristeţea amorului), Stepan Kelar – *мрія* (visare), Vsevolod Tkacenko – *намір наш благий* (dorinţa noastră binefăcătoare), Vladimir Poiată – *страждання* (suferinţă), Olga Straşenko – *любов без вороття* (dragostea irevocabilă).

Aş dori să închei această scurtă prezentare prin reafirmarea caracterului profund universal al poeziei lui Mihai Eminescu, inspirându-mă, cu o uşoară adaptare, din cuvintele remarcabilului scriitor şi cercetător în istoria literară, Iraklii Laursabovici Andronikov. Importanţa creaţiei literare a lui Mihai Eminescu depăşeşte cu mult hotarele României şi Republicii Moldova, el a introdus poezia poporului său în circuitul literaturii universale. Fără versurile lui Eminescu, aceasta n-ar fi fost completă. Poezia lui Eminescu mişcă inimile şi luminează conştiinţele oamenilor din toate continentele. Şi totuşi, ea nu s-ar fi putut naşte nicăieri altundeva decât pe pământul românesc – oare nu aceasta defineşte însemnătatea mondială a poetului?

Bibliografie

1. Doca Gh. Cultură şi civilizaţie românească în dialoguri bilingve. Bucureşti : Editura Fundaţiei Culturale Române, 2001. 352 p.
2. Eminescu M. Dorinţa. Poezii de dragoste. Echivalenţe eminesciene în limbile engleză, franceză, germană, rusă şi spaniolă / Selecţie şi cuvânt înainte de Zoe Dumitrescu-Buşulenga. Bucureşti : Albatros, 1976. 180 p.
3. Eminescu M. Luceafărul (în limbile română, engleză, franceză, germană, rusă, spaniolă, armeană, italiană, maghiară, portugheză) / Ediţie îngrijită de Vasile Vlad. Bucureşti: Cartea Românească, 1984. 300 p.
4. Eminescu M. Poezii. Echivalenţele eminesciene în limbile engleză, franceză, germană, rusă şi spaniolă / Ediţie selectivă şi cuvânt introductiv de Zoe Dumitrescu-Buşulenga. Bucureşti : Albatros, 1971. 570 p.
5. Eminescu M. Poezii (Поезії). Kiev : Dnipro, 1974. 253 p.

DOUĂ PERSONALITĂŢI UITATE: P. M. CÂMPEANU ŞI C. MERIŞCA

Rodica NAGY
Universitatea „Ştefan cel Mare”, Suceava

Rezumat: *În articol sînt sistematizate cîteva argumente în favoarea tipăririi unei ediţii critice a gramaticii lui P. M. Câmpeanu, în lumina unor reevaluări ale contribuţiilor sale la procesul de modernizare a limbii literare române. O astfel de ediţie ar trebui să cuprindă şi cîteva date şi observaţii ale lui C. Merişca, autor al singurei monografii dedicate lui P. M. Câmpeanu, un intelectual prea puţin cunoscut de specialişti.*

Cuvinte-cheie*: gramatică, ediţie critică, limba română literară, P. M. Câmpeanu, C. Merişca.*

Abstract: *Our article rereads and systematizes some arguments for editing a critical edition of P. M. Câmpeanu's grammar, in the light of some re-evaluations of his contributions to the process of modernization of the Romanian literary language. Such an edition should also include some data and observations by the only author of the monograph, C. Merişca, an intellectual too little known by specialists.*

Keywords**:** *grammar, critical edition, Romanian literary language, P. M. Câmpeanu, C. Merişca*.

§ 1. În atenţia noastră fiind, în primul rînd, necesitatea reevaluării contribuţiei lui P. M. Câmpeanu la orientarea destinului limbii române literare spre aspectul actual, considerăm necesară trasarea unui profil al epocii în care acest cărturar îşi desfăşoară activitatea filologică. De aceea, reamintim aici că în procesul de modernizare a limbii române literare, de după 1830 se înregistrează o serie importantă de fenomene ce contribuie la preluarea elementelor lexicale din limbile din care se realizează

traduceri, pe fundalul cultural al confruntării mai multor direcţii teoretice. Fondarea unor instituţii de învăţămînt ce premerg înfiinţării universităţilor în centrele culturale ale provinciilor (Academia Mihăileană, la care va preda şi P. M. Câmpeanu, şi Seminarul de la Socola la Iaşi, Colegiul Naţional „Sfîntu Sava" la Bucureşti şi Seminarul Teologic greco-catolic la Blaj) atrage gruparea unor intelectuali ce iniţiază publicarea de reviste, realizarea de traduceri, conceperea şi tipărirea unor manuale. După cum am arătat în altă parte, preocupările învăţaţilor din etapa timpurie a modernizării vizează două direcţii ideologice principale: orientarea latinistă în modernizarea limbii române literare şi orientarea raţionalistă în activitatea culturală. Radicalizarea latinismului a determinat însă o reacţie contrară în favoarea elementului vechi şi popular, prin a cărui valorificare, considerau unii dintre scriitorii moldoveni şi munteni, se vor crea capodopere la nivelul culturii majore şi salturi la nivelul limbii literare. Pentru a numi acest fenomen, specialiştii [112, p. 213] optează pentru sintagma terminologică curent istoric-popular, destinată să corespundă optim unei noţiuni de sorginte romantică, ce trimite la o ideologie revoluţionară, cu program de atenuare a exceselor latinismului şi de afirmare a romanităţii prin delimitarea de latinitate. Dacă ideologia latinistă a facilitat conectarea românilor cu limbile şi culturile romanice occidentale, după anul 1840, influenţa acestor limbi a funcţionat, pe de o parte, ca o contrapondere la orientarea unilaterală către latină şi, pe de altă parte, a fost filtrată de limba latină, astfel încît împrumuturile de cuvinte din franceză şi din italiană au fost adaptate în forme apropiate corespondentelor latineşti. Aşa cum se arată deja în istoriile limbii române literare, din punct de vedere teoretic însă, influenţele limbilor franceză şi italiană se motivau antilatinist. În aceeaşi etapă, 1830–1860, se promovează necesitatea abandonării alfabetului chirilic în favoarea celui latin, Ion Heliade-Rădulescu propunînd un alfabet de tranziţie, în care sînt înlocuite numai unele slove din vechea scriere, iar Timotei Cipariu şi August Treboniu Laurian realizează sisteme ortografice etimologice,

menite, în concepţia lor, să realizeze unificarea limbii literare. Folosită în presă, teatru, literatură, administraţie, filozofie, toate ramurile ştiinţifice etc., limba română literară ajunge acum la deplinătatea funcţiilor unei limbi moderne. Cu toţi aceşti paşi serioşi făcuţi în sens modern, sintaxa cunoaşte încă inadecvări, deşi este, spre mijlocul secolului al XIX-lea, sensibil diferită de cea de la începutul veacului. Paradigmele gramaticale se ameliorează, mai ales în flexiunii verbului, dar influenţa graiurilor face ca unele diferenţieri locale să persiste în scris (mai apar, de exemplu, forme iotacizate ale verbelor în textele muntenești (*spui*, *poci* etc.). Vocabularul, aşa cum remarcă Şt. Munteanu şi V. D. Ţâra, se occidentalizează, prin preluarea şi adaptarea lexemelor de origine latino-romanică, concomitent cu eliminarea treptată a împrumuturilor de origine slavonă, turcă, greacă sau maghiară.

§ 2. Dar epoca modernizării limbii literare se distinge de etapa anterioară prin faptul că este dominată de efortul înaintaşilor de a traduce, de a concepe şi de a publica instrumente de normare, manuale şi gramatici, în care să se prezinte şi să se prescrie structurile lexicale şi morfologice considerate ca fiind optime pentru aspectul cultivat al limbii, motivîndu-se uneori şi necesitatea renunţării la alte forme. Activitatea de normare se înscrie în principiul de bază care acţionează pe terenul limbii literare al rolului voinţei creatoare în schimbarea limbii prin optimizarea, selectarea şi regularizarea elementelor limbii. Preocuparea de a crea o limbă literară unică devine trăsătura de bază a activităţii tuturor alcătuitorilor de gramatici, existînd, mai ales după 1840, un consens general în acceptarea ideii că limba literară unică trebuie realizată pornind de la limba cărţilor bisericeşti, avînd ca model limba latină şi prin contribuţia tuturor graiurilor. Dar, propunîndu-se limba bisericească drept bază a limbii literare moderne, învăţaţi precum Ion Heliade-Rădulescu [6], P. M. Câmpeanu, Timotei Cipariu [3], Gheorghe Săulescu [17] şi alţii nu o consideră o limbă desăvîrşită, ci numai un punct de plecare. De altfel, Săulescu nici nu este de acord să se ia drept model limba cărţilor bisericeşti de după 1750, care era dominată

de particularităţi munteneşti, deşi el admite atît principiul unificării după model latin, cît şi respectarea tradiţiei bisericeşti. Alţi moldoveni însă, precum Costache Negruzzi, au fost în totalitate de acord cu principiile lui Heliade, găsind motivaţia în caracterul arhaic al graiului muntenesc. După 1840, discuţiile filologilor nu mai vizează disputa dintre provincii, ci se dă o atenţie mai mare manierei propriu-zise de cultivare a limbii literare, îmbogăţirii ei prin împrumuturi lexicale şi purificării de elementele străine.

§3. Gramatica bănăţeanului P. M.Câmpeanu (ediţia I apărută în 1848, ediţia a doua, 1880) se înscrie în dinamica preocupărilor normative ale intelectualilor provinciali, autorul funcţionînd ca profesor la Iaşi, începînd cu anul 1837, cînd a fost recomandat şi invitat să preia catedra de filozofie de la Academia Mihăileană [11, p. 9].

Despre această gramatică se pronunţă o seamă de specialişti, fără însă ca lucrarea să fi cunoscut o reeditare critică, considerîndu-se probabil nerelevantă valoric în raport cu alte lucrări publicate în aceeaşi perioadă. Totuşi, Mariana Costinescu notează, pe bună dreptate, că gramatica lui Câmpeanu este „mai unitară din punctul de vedere al normelor pe care le preconizează, propunînd o concepţie destul de clară asupra modalităţii de realizare a unei limbi scrise unice a tuturor românilor: «Noi, românii, – declară autorul – simţim [...] trebuinţa de a ave o limbă determinată, o limbă care în scriere să fie la toţi aceeaşi fără deosăbire. Cîte feluri de provincialisme dacă nu şi de dialecte au alte naţii... şi cu toate acestea, în scriere, fiecare dintr-însele numai cîte o limbă are, adică cîte o limbă prelucrată şi formată după nişte principe şi regule statornice, în scurt, cîte o limbă determinată.»” [5, p. 62]

§4. Petru M. Câmpeanu, aşa cum aflăm de la R. Ionaşcu, L. Papuc ş. a., s-a născut în 1802 în comuna Grăniceri/Ottlaka, sat aflat sub stăpînire austro-ungară (astăzi în judeţul Arad), fiind moţ după mamă şi înrudindu-se cu Veronica Micle, fiica Anei Câmpeanu [11, p. 5]. Reluăm aici cîteva date despre acest cărturar, date pe care le găsim sistematizate şi validate prin trimiterea la

surse din arhivă la autorul monografiei dedicate acestuia, Costin Merişca. Mai întîi, se constată o seamă de controverse în legătură cu anul naşterii sale: după Vasile Popeangă [16], anul naşterii este 1802, dar elevul lui P. M. Câmpeanu, George A. Sturza, susţine că anul naşterii profesorului său este 1809, an reţinut şi pe crucea de la mormînt de la Miclăuşeni. În schimb, P. Maller Câmpeanu, care „s-a complăcut în această ambiguitate privitoare la vîrsta sa adevărată" [11, p. 3], declarîndu-se mai tînăr, adică născut în 1811. După absolvirea şcolii preparandale de la Arad a fost numit învăţător la Oradea, apoi ocupă un post de funcţionar la Pesta şi, în paralel, devine profesor particular pentru tinerii din familii înstărite. Dar activitatea sa de intelectual acoperă deja preocupări filologice complexe, habituale printre învăţaţii latinişti şi poligloţi (Maller însuşi învăţase latina, maghiara, germana, elena, italiana şi franceza) ai vremii: traduce din limba maghiară lucrarea preotului P. Kish, *Modul învăţării spre folosul învăţetorilor cetăţeneşti şi săteneşti*, *pe românie prin Câmpeanu Maller întors*, Buda, 1831 (lucrare de didactică, destinată învăţătorilor români). În buna tradiţie a manualelor ce reuneau domenii variate de studiu, umaniste, dar şi religioase şi ştiinţifice, lucrarea tradusă de Maller conţine cinci secţiuni, organizate în capitole şi subcapitole. Secvenţa destinată gramaticii include definirea şi descrierea părţilor de vorbire, numite *părţi ale grăirei* (p. 150-164). După cum remarcă şi alţi specialişti [2], probabil că lui Maller nu-i erau familiare gramaticile publicate în provinciile româneşti din afara imperiului Austro-Ungar, cum ar fi gramatica lui I. Heliade Rădulescu, motiv pentru care propunea în traduceri propria terminologie, calchiată după maghiară: *numele substătătoriu, numele adăugătoriu, numele numărătoriu, lîngălnicul nume („adverb"), numele de pe urmă („prepoziţia"), numele cîtuşitoriu sau încopcitoriu („conjuncţia") şi numele simţitoriu sau întrăaruncarea („interjecţia"*) sau neologică – pronumele şi verbul.

O altă lucrare tradusă de Maller este *Gramatica ungurească în limba românească întoarsă prin Câmpeanu Petru Maller*, Buda, 1832 a profesorului de la universitatea din Pesta, Imre Szalay, cu

o a doua parte, ce conţine un dicţionar unguresc-românesc, „spre folosul tinerimei românesci" (1833). Paradigmele ungureşti, acompaniate de cele latine şi româneşti îmbogăţesc conţinutul lucrării, punînd în relief cunoştinţele de contrastivist ale traducătorului.

În legătură cu acest travaliu de traducător din limba maghiară, în monografia lui Merişca se reaminteşte o polemică artificială, din punctul nostru de vedere, întreţinută post-factum de cei care pun la îndoială integritatea caracterială a lui Maller, aspect declanşat de aderenţa sa simbolică la graţia puterii maghiare. Aşa cum arată autorul monografiei, el însuşi suspectîndu-l pe Maller de oportunism, există totuşi voci care susţin contrariul: L. Papuc susţine că „conformismul lui Maller este unul de suprafaţă, un pretext, dezvoltînd conştiinţa naţională a elevilor români, în mod subteran, conspirativ, cu rafinament" [11, p. 7]. Credem că actul traducerii unor manuale notorii, fie ele şi maghiare, în spaţiul imperiului, pentru populaţia şcolară românească, presupune în sine o intenţie onorabilă şi o finalitate intelectuală generoasă, ce nu pot fi umbrite de eventuale resorturi psihologice confuze, dar perfect explicabile într-un context istoric dat.

Teza de doctorat, susţinută la Pesta în 1834, a fost redactată, după uzanţa academică a vremii, în limba latină, cu titlul *Principia Universae Philosofiae, succincte deducta per Petrum Maller Campeanu*, Pesthini, 1834 (*Principiile filozofiei generale, deduse pe scurt de P. M. Câmpeanu),* teză al cărei manuscris a fost descoperit şi recuperat de C. Merişca din arhiva bibliotecii de la Miclăşeni, în anul 1945: „Manuscrisul a făcut parte din biblioteca lui Georgius Grabovschi de Apadia, căruia i-a fost închinat manuscrisul şi care l-a şi legat, imprimându-şi numele pe coperta cartonată. Câmpeanu i-a închinat şi i-a donat manuscrisul, dar constituie o taină cum a reintrat în posesia autorului său, rămînînd astfel la moarte în mica sa bibliotecă personală de la castelul Miclăuşeni" [11, p. 10]. În materie de terminologie filozofică, se remarcă, în discursule sale de mai tîrziu, susţinute în calitatea sa de professor şi mare orator, stadiul cel mai elocvent al modernizării prin

neologizare, aspect analizat şi menţionat de G. Ivănescu [9, p. 181], cu exemple de lexeme adaptate sau în curs de adaptare: *caracter, a caracteriza, cauză, comun, conţept, conştiinţă, criteriu, destinaţie, fenomen, individual, a organiza, prinţip, sistem, univers, universal,* dar şi *universalicește, virtuos, virtute etc.* De altfel şi alţi specialişti [13, p. 119] în terminologia filozofică arată că textele lui Maller Câmpeanu atestă stadiile de inovare lexicală, prin procedeul calculului, într-o primă etapă (de exemplu, pentru *raţiune*, Maller Câmpeanu propune *socoată* şi *socotinţă*) sau prin împrumutul neologic, cu seria de sufixe neologice corespunzătoare. De exemplu, la Maller Câmpeanu, sufixul *-itate* este concurat de sufixul *-ime*, ca şi la Eftimie Murgu: *singurime, lucrărime, comunime,* dar *simplicitate* [cf. BCU Iaşi, ms. III, p. 5].

Dar lucrarea cea mai importantă, apărută după o sumă de acumulări de cunoştinţe de lingvistică teoretică şi de concepţie şi redactare a unui manual, rămîne gramatica sa de la 1848, despre care autorul însuşi notează în prefaţa de la ediţia a doua: „Gramatica aceasta – Edit. 1. – a fost destinată pentru şcoalele publice, şi anume pentru clasele de gradul al II., apoi tot pentru dînsele a fost ea încuviinţată şi de autoritatea superioară scolastică publicată dup'aceea – 1848 – budgetul cu spesele statului, prevĕḍute prin scoalelor publice, în fiecare an, parte pentru tipărirea cărţilor didactice, parte pentru premiile scolastice, parte şi pentru procurarea diferitelor genuri de cărţi scienţifice şi literare destinate de a complecta Biblioteca Academiei” [2, p. III].

Aşa cum menţionează majoritatea specialiştilor, gramatica lui Maller Câmpeanu se distinge de alte gramatici mai ales prin preambulul teoretic, în care demersul său logic şi filozofic deschide ,,un drum logic la învăţarea gramaticei noastre, pentru că şi ea, întocmai ca logica, cere, pe de o parte, a fi înfăţoşată într-un mod raţional, în consecuenţie; iară pe de alta, a fi învăţată cu reflesie, cu cugetare, cu judecată şi cu înţelegere” [2, p. XII]. Drept surse prestigioase, Maller Câmpeanu menţionează două titluri de gramatici germane ale limbii latine: Otto Schultz, *Lateinische*

Grammatik, Halle, 1843 şi Karl Gottlieb Zumpt, *Lateinische Grammatik*, Berlin 1844, citate la p. 65 (nu cum consideră D. Cobeţ că au fost propuse ca izvoare de către R. Ionaşcu). În ediţia a doua, se mai adaugă două referinţe: von Raimond Iacob Wurst, *Praktische sprachdenkehre für Volksschulen und die elementarklassen der Gzmnasial und Real Austalten*, Reutlingen, 1845 şi von dr. Karl Ferdinand Becker, *Schulgrammatik der deutschen Sprache*, Frankfurt am Main, 1839.

Redactată după metoda analitică, se individualizează prin gradul înalt de ştiinţificitate, prin atenţia acordată chestiunilor de lingvistică generală şi mai ales raportului dintre logică şi gramatică. În acest punct, el remarcă „legătura cea strânsă, ce se află din fire între judecata, între vorbă şi gramatică", gramatica fiind „vestmântul logicei, pentru că şi vorba este vestmântul cugetării noastre. Gramatica se poate socoti ca trup, iară logica ca suflet" [2, p. V]. Mai mult, Maller Câmpeanu intuieşte că factorul psihic deţine un rol relevant în structurarea şi funcţionarea unei limbi, astfel încît atunci cînd descrie nivelul morfologic consideră că limba este o structură psihică, coordonată de gîndire, care se poate compara cu un organism viu : „Un organism fisic, fie el vegetal sau animal, se naşte, se nutreşte, creşte prin necontenita sa desvoltare, înfloreşte şi produce, fiecare după firea şi legile genului său : vorba şi peste tot limba unei naţii, privită ca un organism psihic, este de asemenea supusă stărilor acestora, însă productele psihice se văd a fi mai sublime decît cele fisice; ele sînt, în genere, de trei feluri : intelectuale, estetice şi morale, destinate toate de sus de a nutri omenirea, ad. mintea, imaginaţia şi inima, cugetul, fantasia şi sîmţemîntul nostru cel moral; organismul psihic spre a pute produce astfel de producte, cu asfel de destinaţie are nevoie – în tocmai ca cel fisic – de o putere organică, de organele acesteia, de materia de organizat şi de nişte scopuri, la care el să năzuiască cu necontenire. Puterea organică în vorbă ca într-un organism psihic este însăşi mintea omului; organele ei sînt de două feluri: unul ideal, cum e facultatea de a cugeta luată împreună cu toate funcţiile sale cele intelectuale".

Dar dincolo de abordarea filozofică a problemelor limbajului, Maller Câmpeanu se lansează în polemici uneori, atunci cînd examinează opţiunile normative contemporane lui, considerînd că e o datorie de onoare preferinţa pentru elementul lexical de origine latină, atunci cînd avem de-a face cu împrumuturi. Iată, în acest sens, un exemplu de argumentare a alegerii unei forme lexicale: „se scie, de-comun, că în partea de dincoace de a României, adică în Moldova, *ab immemorabili tempore*, se aplică atât în vorbire, cât şi în scriere cuvintele: *posesie* sau *posesiune* şi *posesor*, derivate din lat. *possessio, possessione* şi *possessor* având înţelesul *a poseda* sau a 'stăpâni' un pământ sau un ogor, 'numai pentru usufructul; ear' în partea de dincolo de Milcov se aplică în locul acelora, cu înţelesul lor, cuvintele: *arendă, arândaş*, derivate din *arenda, ârendăs*, unguresci. Adevărul acesta cunoscut în toata claritatea sa, se întreabă acum: care din cuvintele acestea ar ave dreptul, atât după legile raţionale naţionale, cât şi după sîmţul comun şi cel national, de a fi primite ca cuvinte românesci nu numai în Dictionariul nostru, ci şi în viaţa noastră practică încă [mai ales epocha culturei noastre celei nationale]. Cuvintele *arânda, arândaş*, ce sunt maghiare, hunice, scitice, adecă absolut: străine, sau cuvintele : *posesie sau posesiune şi posesor*, ce sunt romane, latine ad. *avitice* sau proprie ale noastre ? Dacă mintea sănitoasă ne spune, eară cu simţul naţional ne împune, ca să mărturisim adevărul acesta cu fapta şi cu cuvântul, adecă şi în lucrarea şi în vorbirea noastră, pentru ce atunci âmbrăţişem cu atâta căldură cuvintele străine: arenda, arendas în viaţa noastră practică, şi pentru ce atunci îmbrăncim cu atâta despreţ cuvintele noastre avitice, ad. *posesie*, *posesiune* şi *posesor* ? — Intreb: unde e aci logica ! sau judecata raţională, unde iubirea naţională, adeca împlinirea cu iubire a uneia din datorinţele noastre cele naţionale” [2, p. VIII].

O trăsătură comună a lucrărilor de gramatică apărute în cele trei provincii româneşti între 1830 şi 1880 este prezenţa unor elemente arhaice şi regionale în raport cu limba literară actuală. De exemplu, reducerea diftongului *-e̯a* la *-e* este semnalată în gramatica lui Câmpeanu, originar din Banat, unde fenomenul este şi astăzi răspîndit, după cum remarcă şi M. Costinescu [5, p. 80]:

avè, făcè. Unele dintre aceste elemente arhaice nu mai apar însă după 1850, precum *oa* în *noao, voao,* formele fără *-ră-* la perfectul simplu etc., fenomene ce le putem remarca şi în gramatica lui Câmpeanu. Se continuă totuşi multe fapte de limbă astăzi învechite şi regionale, unele dintre ele inventariate şi la Câmpeanu: forme substantivale de declinarea a Ill-a în locul declinării întîi *(soarte* ; cuvîntul *soarte* va fi normat, după 1900, în forma *soartă,* fiind sustras modelului cuvintelor latineşti moştenite de acelaşi tip: *floare, moarte* etc.); construcţiile de superlativ cu *prea* lipsesc la Câmpeanu, la fel cum lipsesc şi formele etimologice ale pronumelui (adjectivului) *mieu, miei,* înregistrate la alţi autori de gramatici din epocă; formele variabile ale pronumelui şi adjectivului relativ-interogativ *care;* formele verbale iotacizate, prezente în gramaticile transilvănenilor, sînt abandonate de Câmpeanu, în favoarea formelor refăcute : *aud, şed, să audă*; în manieră similară, progresistul Maller Câmpeanu optează pentru formele terminate în *-au* la imperfect persoana a III-a plural – *erau, judecau*; formele variabile ale auxiliarului la conjunctiv perfect (*să fiu făcut*); mai mult ca perfectul perifrastic, prezent şi astăzi în graiurile ardelene, se înregistrează în majoritatea gramaticilor transilvănene, inclusiv în gramatica lui P. M. Câmpeanu (am fost făcut); varianta *pre* a prepoziţiei *pe* este recomandată de Câmpeanu ca marcă a complementului direct. Ideea necesităţii renunţării la particularităţile locale în favoarea limbii unice începe a fi pusă tot mai mult în practică după 1850. Filologii munteni realizează o mai rapidă desprindere de norma locală decît moldovenii, dar destul de repede asemenea norme locale sînt uitate de toţi. Pînă la 1880, cînd este fixată de obicei limita superioară de formare a limbii române literare moderne, gramaticile reflectă evoluţia generală a limbii literare, adică o scădere accentuată a fonetismelor şi a formelor diferite de cele literare actuale sau a recomandărilor diferite de la o lucrare la alta. Deşi nu pe deplin realizată încă, unitatea, trăsătura de bază a unei limbi literare moderne, devine dominantă şi, în numele ei, vor avea loc prefacerile de după 1880, pînă s-a ajuns la desăvîrşirea

aspectului actual, graţie şi contribuţiei autorilor de gramatici, printre care P. M. Câmpeanu se distinge în mod deosebit. Nu ne-am propus aici să reluăm integralitatea observaţiilor avansate de antecesori referitoare la conţinutul şi ideile acestui autor şi nici să oferim o altă perspectivă decît cea consacrată în lucrările de specialitate, ci ne facem o datorie de conştiinţă readucînd în atenţia celor interesaţi un aport subestimat la avansul cercetărilor filologice. De aceea, avem în vedere editarea unei ediţii critice a gramaticii sale din 1880, chiar dacă procesul de digitalizare înlesneşte accesul la lucrarea originală.

§ 5. Deşi activitatea lui P. M. Câmpeanu stă în atenţia unor specialişti filologi, cercetători sau universitari, care îi subliniază contribuţia la dezvoltarea, cultivarea şi normarea limbii române literare în secolul al XIX-lea (R. Ionaşcu, G. Ivănescu, M. Costinescu etc.) sau implicarea sa în alte activităţi culturale şi administrative (de ex., în conducerea bibliotecii universitare ieşene, despre care scrie L. Papuc), o lucrare monografică (bine structurată, trecînd în revistă datele biografice, anii de profesorat la Academia Mihăileană, rolul de preceptor al Sturzeştilor, dobîndirea statutului de membru de onoare al unor societăţi culturale şi literare, anii de directorat la Biblioteca Centrală din Iaşi, activitatea lingvistică, biblioteca personală) îi este dedicată de un absolvent de filologie română şi istorie, profesor de limba şi literatura română din mediul preuniversitar, Costin Merişca, scriitor şi fost deţinut politic. Printre lucrările publicate notăm două titluri – *Tărîmul Gheenei*, Editura Porto-Franco, Galaţi, 1993, roman prefaţat de P. Goma, şi *Tragedia Piteşti*, Institutul European, 1997. Punctul de convergenţă peste timp cu P. M. Câmpeanu este, credem noi, locul naşterii sale, Miclăuşeni, acolo unde a locuit în ultima parte a vieţii şi filologul bănăţean. Aflăm dintr-o notiţă bio-bibliografică că Costin (Constantin) Merişca s-a născut la 21 martie 1927 (d. 2003), în satul Miclăuşeni, judeţul Iaşi, într-o familie de învăţători. Arestat în 1948 şi condamnat pentru activitate anticomunista (ce consta în ridicarea unei cruci de lemn pe Muntele Rarău), Costin Merişca va fi încarcerat la Suceava, la Jilava, la Piteşti (unde este coleg de

celulă cu Gheorghe Calciu-Dumitreasa), la Gherla şi la Canal (Peninsula), fiind eliberat abia după 5 ani, cu prelungirea sentinţei în domiciliu obligatoriu încă doi ani. Un destin situat la ani lumină de cel al grămăticului P. M. Câmpeanu, care a beneficiat de preţuirea simbolică şi materială a unor contemporani de-ai săi, călătorind liber şi studiind sau predînd unor tineri din familii privilegiate. Cu atît mai merituoasă ni se pare întreprinderea lui Merişca, care declara că „lui Petru Câmpeanu, acestui pionier al învăţămîntului nostru secundar, dar şi universitar i s-ar cuveni închinată o monografie. Nici istoria învăţămîntului românesc, nici istoria limbii noastre literare din secolul al XIX-lea nu pot şi nu trebuie să facă abstracţie de numele său... Câmpeanu reprezintă pentru secolul trecut o figură marcantă de cărturar, cu vederi luministe, un mare pedagog, profesor, filolog, un om de incontestabil prestigiu ştiinţific şi moral, prin temeinica şi multilaterala pregătire, prin sentimentele sale patriotice, prin caracterul său, remarcabil mai ales prin modestie şi sobrietate" [11, p. 108].

§ 6. În concluzie, apreciem că, în urma confruntării ideilor lui P. M Câmpeanu din *Gramatica* sa cu cele ale altor specialişti, preocupaţi de obiective comune, am putea relua şi revaloriza multe dintre ideile sale, referitoare la distincţia limbă-gîndire, gramatică generală-gramatică specială, disputa privind concurenţa dintre principiile ortografice, terminologia gramaticală, opţiunile de încadrare paradigmatică, teoria sintactică etc., aspecte ce pot conduce spre noi sugestii de cercetare. O seamă de direcţii de investigare ar putea să transpară şi ca urmare a consultării unor manuscrise, găsite în castelul de la Miclăuşeni, adunate şi conservate de C. Merişca.

Bibliografie

1. Câmpeanu P. M. Gramatica românească. Iaşi: Institutul Albinei, 1848. 250 p.
2. Câmpeanu P. M. Gramatica românească. Iaşi: Tipografia H. Goldner, 1880. 248 p.
3. Cipariu T. Opere. Vol. I. Bucureşti: Editura Academiei, 1987. 477 p.
4. Cobeţ D. Petru Maller Câmpeanu – gramatician. *Limbă şi literatură*. Bucureşti, 1992. XLI. Nr. 3. P. 115-120.
5. Costinescu M. Normele limbii române literare în gramaticile româneşti. Bucureşti: Editura Didactică şi Pedagogică, 1979. 232 p.
6. Eliad I. Gramatică românească. Sibiu, 1828. 202 p.
7. Frisch H. Relaţiile dintre lingvistica românească şi cea europeană. Bucureşti: Saeculum. I. O., 1995. 287 p.
8. Ionaşcu R. Gramaticii Români. Tratat istoric despre evoluţia studiului gramaticii limbii române de la 1757 pînă astăzi. Iaşi: Institutul de arte grafice, 1914. 312 p.
9. Ivănescu G. Formarea terminologiei filozofice româneşti moderne. *Contribuţii la istoria limbii române literare în sec. al XIX-lea*. Vol. I. Bucureşti: Editura Academiei, 1956. P. 171-204.
10. Macrea D. Contribuţii la istoria lingvisticii şi filologiei româneşti. Bucureşti: Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1978. 455 p.
11. Merişca C. O personalitate uitată a culturii române – Petru M. Câmpeanu. Iaşi: Junimea, 2002. 118 p.
12. Munteanu Şt., Ţâra V. D. Istoria limbii române literare: privire generală. Bucureşti: Editura Didactică şi Pedagogică, 1983. 370 p.
13. Oprea I. Lingvistică şi filozofie. Iaşi: Institutul European, 1992. 328 p.
14. Oprea I., Nagy R. Istoria limbii române literare. Epoca modernă. Suceava: Editura USV, 2004. 370 p.

15. Papuc L. Un bănăţean bibliotecar la Iaşi – P. M. Câmpeanu. *Biblioteca şi cercetarea*. XI. Zilele bibliotecii academice clujene. Sesiune ştiinţifică din 20-21 noiembrie 1986. Cluj-Napoca, 1987. P. 183–194.
16. Popeangă V. Şcoala românească din părţile Aradului la mijlocul secolului al XIX-lea (1821–1867). Arad: Comitetul de Cultură şi Educaţie, 1979. 280 p.
17. Săulescu Gh. Gramatică românească. Iaşi: Tipografia Sfintei Mitropolii, 1833. 236 p.

CONTRIBUȚIILE LUI GRIGORE BOSTAN LA CERCETAREA COMPARATISTĂ A FOLCLORULUI BUCOVINEAN

Cristinia PALADIAN
Universitatea „Yurii Fedkovici" din Cernăuți

***Rezumat**: Cultura românească din nordul Bucovinei se întemeiază pe creația și activitatea unor iluștri cărturari, între care se distinge profesorul Grigore Bostan, personalitate marcantă în viața culturală românească a regiunii Cernăuți, în a doua jumătate a secolului al XX-lea. „Savant mărturisitor", G. Bostan s-a dedicat cu pasiune mișcării de deșteptare națională a românilor din regiune, patronând generația care s-a angajat în lupta de reafirmare a tradițiilor și istoriei strămoșești. Ideea forță a tuturor activităților sale a fost de a defini și susține, prin argumente științifice, continuitatea etnică a românității răsăritene la nord-est de Carpați. Scop care l-a determinat să exploreze folclorul românesc în comparație cu folclorul popoarelor ce țin de anticul areal traco-geto-dacic, demonstrând că, pe parcurs de veacuri, folclorul românesc din Bucovina – deși supus proceselor și mutațiilor care au avut loc în condițiile unor contacte culturale intense – și-a păstrat identitatea.*

***Cuvinte cheie:** cultura românească, folclor, cercetare comparatistă, corelație tipologică, zonă polietnică.*

***Abstract:** Romanian culture in northern Bukovina is founded on the work and contributions of distinguished scholars, among whom Professor Grigore Bostan stands out. He played a vital role in the Romanian cultural life of the Chernivtsi region during the second half of the 20th century. A true "confessional scholar," G. Bostan devoted himself with passion to the national awakening movement of the Romanians in the region, guiding a generation engaged in reaffirming ancestral traditions and history. The core idea behind all his activities was to define and support – through scientific arguments – the ethnic continuity of Eastern Romanians in the north-*

eastern Carpathians. This aim led him to explore Romanian folklore in comparison with the folklore of the peoples from the ancient Thracian, Getaecan and Dacian area. He demonstrated that, over the centuries, Romanian folklore in Bukovina – although exposed to processes and transformations brought about by intense cultural contact – has preserved its identity.

Keywords: *Romanian culture, folklore, comparative research, typological correlation, multiethnic region.*

Profesorul Grigore Bostan a ocupat o poziţie cu totul deosebită în complexele procese literare şi culturale din a doua jumătate a secolului al XX-lea. A fost o personalitate eminentă a culturii româneşti din nordul Bucovinei, remarcându-se în special ca folclorist, scriitor, etnolog şi promotor al identităţii româneşti în Ucraina. Personalitatea sa se conturează printr-o combinaţie de rigoare ştiinţifică, sensibilitate artistică şi un profund angajament faţă de valorile şi tradiţiile neamului său.

Scrierile lui G. Bostan sunt un important tezaur informativ despre caracterul şi deprinderile românilor din nordul Bucovinei. Tratând cu aceeaşi pricepere filologia şi istoria, savantul a explorat ideea continuităţii etnice a românităţii răsăritene la nord-est de Carpaţi. În concepţia sa „Unul dintre suporturile cele mai importante ale spiritualităţii româneşti din spaţiul carpato-nistrean (act. reg. Cernăuţi) a fost şi rămâne încă, la începutul mileniului III, ceea ce Alecu Russo numea «întâia fază a civilizaţiei unui neam ce se trezeşte la lumina vieţii, un „paladium" (scut) al limbii naţionale». Marile colecţii etnofolclorice din sec. XIX-XX ale lui S. Fl. Marian, Ion al lui Gh. Sbiera, E. Niculiţă-Voronca, Mathias Friedwagner, „Folclor din ţara Fagilor" (1993), materialul de arhivă (inclusiv al Catedrei de Filologie Română şi Clasică de la Universitatea din Cernăuţi) ş. a., reconstituie un sistem amplu şi deosebit de consistent de fenomene tradiţionale (în unele compartimente ale sale mai bogat chiar decât în alte zone românofone) ce ţin de temeiurile culturii noastre populare. Acest repertoriu ne stă drept mărturie elocventă a persistenţei

multiseculare a elementelor definitorii ale spiritualităţii româneşti în spaţiul carpato-nistrean [3, p. 9].

Grigore Bostan a desfăşurat o vastă activitate ştiinţifică, studiind folclorul românesc din „ţinuturile-matcă ale Ţării de Sus" (Cernăuţi – Herţa – Hotin). Considerat „un admirator şi, totodată, un continuator al lui Simeon Florea Marian" [7, p. 366], folcloristul şi-a desfăşurat activitatea ştiinţifică în două direcţii: cea de culegător şi valorificator al folclorului şi cea de cercetător.

Fiind conştient că mediile rurale cu populaţie autohtonă compactă sunt adevărate centre de cultură naţională, G. Bostan a organizat, între 1960–2000, culegerea sistematică a folclorului din nordul Bucovinei, nordul Moldovei, ţinutul Herţa, regiunile Transcarpatică şi Odesa cu scopul de a evidenţia autenticitatea şi viabilitatea repertoriului folcloric românesc în zonele de contact cu alte popoare. Folcloristul a elaborat o metodologie modernă a investigaţiilor complexe în zonele polietnice şi a fondat Arhiva de Folclor a Catedrei de Filologie Română şi Clasică a Universităţii din Cernăuţi, care însumează peste 25000 de înregistrări, din care doar o mie au fost publicate în diverse periodice şi antologii. Repertoriul folcloric al Arhivei de Folclor cuprinde texte, subiecte, motive, formule poetice de largă circulaţie, totodată, în Arhivă au fost atestate diferite variante şi versiuni ce ne stau drept mărturie a unui deosebit spirit creator al românilor bucovineni. Din această arhivă a fost publicată în 1972 o schiţă a obiceiurilor tradiţionale *Datini populare*, însoţite cu texte folclorice autentice, alcătuitori fiind G. Bostan, M. Lutic, A. Iachivciuc. La fel din arhivă au fost extrase texte pentru elaborarea unor lucrări de proporţii care au prezentat patrimoniul popular din zona etnofolclorică de la nord-est de Carpaţi. De exemplu, volumul *Eposul eroic*, (alc. V. Gaţac, 1983) cuprinde variante inedite ale subiectului „voinicul eliberat" şi „voinicul în faţa poterei" (variante ale baladei *Corbea*). Iar volumul *Teatrul popular* (alc. G. Spătaru şi I. Filip, 1981) inserează unele piese folclorice specifice pentru zona nord-bucovineană (*Ceata lui Bujor, Ceata lui Jianu, Ursul* ş.a.) [2, p. 28–29].

Din Arhiva de Folclor au fost extrase opere folclorice pentru culegerea *Folclor din Ţara Fagilor* – „cea mai importantă lucrare

circumscrisă la repertoriul folcloric din zona nord-bucovineană". În studiul introductiv *O zonă cu străvechi tradiții populare*, G. Bostan oferă o analiză critică a direcțiilor și rezultatelor cercetării folclorului bucovinean, demonstrând contribuţia lui I. G. Sbiera, S. F. Marian, E. N. Voronca ș.a. la păstrarea şi popularizarea creaţiilor folclorice din această zonă. Volumul este prima şi cea mai amplă antologie a creaţiei poetice orale din nordul Bucovinei după 1940, cuprinzând întreaga gamă de genuri şi specii folclorice, înregistrate în perioada de după 1944.

Terenul de investigare al profesorului G. Bostan a fost cercetarea comparată a folclorului românesc din zonele limitrofe, identificarea aspectelor originale, influenţelor străine şi interferenţelor tematice în contextul creaţiilor populare. În lucrarea *Tipologhicesckoe sootnoşenie i vzaimosveazi moldavscogo, ruskogo i ucraunskogo folklora* (1985), studiu comparat în domeniul relaţiilor etnofolclorice româno(„moldo")-ruso-ucrainene, după cum ne spune însuşi autorul, a trecut treptat de la o tentativă simplistă şi metodologic rigidă, concentrată exclusiv pe evidenţierea influenţelor est-slave, considerate definitorii pentru cultura populară din nord-estul Carpaţilor, către o înţelegere mai echilibrată, care recunoaşte reciprocităţile etnoculturale rezultate din procesele bilaterale desfăşurate în această zonă de-a lungul mai multor secole. În acest context, autorul a urmărit delimitarea sistemelor de trăsături etnopoetice româneşti din Bucovina, precum şi din alte regiuni, evidenţiind aceste particularităţi pe fundalul paralelismelor de natură tipologică – universale, interzonale şi locale.

Cercetările comparatiste şi studierea problemei corelaţiei tipologice au demonstrat caracterul unilateral şi exclusivist al metodologiei aplicate în ştiinţa sovietică. Or, „în stadiul actual de dezvoltare a ştiinţei, nimic nu poate susţine superioritatea sau inferioritatea intelectuală a unei rase în raport cu alta, decât doar pentru a reda în mod mascat consistenţa noţiunii de rasă" [8, p. 7]. Fiind convins de elaborarea unor metode noi de investigare şi apelând la studiile reputaţilor comparatişti A. Veselovski, A. Potebnea, B. P. Haşdeu, V. Gaţac ş.a., Grigore Bostan, în

activitatea sa ulterioară, recurge la cercetare diferenţiată pe zone etnofolclorice, având în vedere procesele geopolitice şi demografice, dar şi contactele interetnice. Această activitate s-a materializat în lucrarea *Poezia populară românească în spaţiul carpato-nistrean* (1998), cea mai substanţială contribuţie a lui Grigorie Bostan în domeniul cercetării comparatiste a folclorului românesc din nord-estul Carpaţilor.

În baza unor ample cercetări a sistemelor de datini, motivelor şi formulelor poetice ale folclorului cu funcţie ritualică, a liricii populare şi a baladei româneşti, în raport cu motivele asemănătoare din folclorul popoarelor mai mult sau mai puţin învecinate, care ţin de anticul areal traco-geto-dacic, folcloristul şi-a propus să scoată în evidenţă „fondul ancestral persistent peste veacuri al tradiţiilor etnofolclorice româneşti". Studierii comparative au fost expuse formule poetice cu funcţii magice, modele de poezie a obiceiurilor calendaristice şi de familie, motive constante ale poeziei lirice. Comparaţia s-a efectuat între noţiuni-simboluri ale folclorului românesc şi simbolica similară din folclorul ucrainean, rus, bulgar, sârb, albanez, italian etc. Fiind conştient de faptul că în „societăţile umane coexistă forţe care lucrează în direcţii opuse, unele tinzând spre menţinerea şi chiar spre accentuarea caracterelor particulare, celelalte acţionând în sensul convergenţei şi afinităţii" [8, p. 14], folcloristul şi-a propus, pe fundalul de convergenţă culturală să releve:

- unele ansambluri (serii) de caracteristici distinctive (ale identităţii artistice) a poeziei populare româneşti din spaţiul carpato-nistrean;
- viabilitatea, persistenţa, precum şi punerea în iradiere a tradiţiilor folclorice româneşti asupra altor repertorii naţionale (în aspect zonal şi local);
- ponderea elementelor alogene, a eventualelor influenţe slave şi ucrainene în sistemul de datini şi poezie populară românească din spaţiul cercetat [2, p. 36].

Având drept scop de a scoate în evidenţă aspectele care diferenţiază creaţiile folclorice româneşti de creaţiile poetice asemănătoare, cercetătorul a examinat tipurile şi constantele

poetice ale fiecărei specii folclorice, folosind metode şi procedee moderne precum „confruntarea prin suprapunere" a grupajului de formule poetice ale mai multor repertorii naţionale. Această metodă i-a permis să delimiteze fondul naţional al creaţiilor folclorice româneşti, evidenţiind aspecte originale atât la nivelul motivelor şi procedeelor artistice, cât şi la nivelul semantico-simbolic al noţiunilor-cheie. Folcloristul identifică specii folclorice româneşti, necunoscute ori puţin frecvente la alte popoare, precum colindul cerbului ori „voinicul şi leul". Studierea comparată a cântecului liric scoate în evidenţă formulele poetice incomparabile cu folclorul altor popoare între care se disting următoarele constante: în sistemul de simboluri astrale „Nu-i nici una dintre stele / Ca ochii mândruţii mele"; în sistemul de simboluri florale „mai frumoasă ca bujorul"; în sistemul de simboluri ornitologice „Sprâncenele tale / Pene-s de privighetoare"; în sistemul de simboluri acvatice „Aşa-i mândra mea la ochi / Ca roua de busuioc" [2, p. 165].

Potrivit lui G. Bostan, elementele cu valoare strict locală se regăsesc într-o proporţie foarte redusă. Totodată cercetătorul subliniază că unele formule inedite în alte regiuni româneşti sunt, de fapt, rezultatul interferenţelor tematice specifice zonelor de contact cu alte popoare. De exemplu: o colindă a Mălăncii frecventă în raionul Storojineţ, cântecul nupţial despre cununa de brebenoc, versuri din cântecul *Curge apă tulburată* au fost reluate din repertoriul folcloric al ucrainenilor [2, p. 221]. Folcloristul afirmă că în zonele limitrofe împrumuturile au fost reciproce: elemente simbolice ale *Pluguşorului*, oraţii de nuntă (conăcăria, iertăciunea), drama populară *Ceata lui Bujor,* baladele *Meşterul Manole* şi *Mioriţa*, fiind atestate în repertoriul folcloric al poporului ucrainean.

Cercetătorul evidenţiază coincidenţele tipologice, explică caracterul interferenţelor tematice, însă combate cu argumente ştiinţifice exagerata cotă de împrumuturi slave în folclorul românesc – teză vehiculată cu multă insistenţă în anii de ideologie totalitară –, afirmând că folclorul bucovinean a rezistat proceselor de influenţe şi asimilare slavă. Or, influenţele au cuprins doar

laturile periferice ale folclorului obiceiurilor populare, cum, de exemplu în colinda românească, în care există, unele conexiuni româno-slave, dar ele „n-au atins straturile esenţiale ale sistemului etno-folcloric românesc, ele (influenţele) menţinându-se mai mult la periferie – ca elemente suprapuse" [2, p. 77].

Folcloristul demonstrează că pe parcurs de veacuri folclorul românesc din Bucovina „şi-a manifestat în mod creator capacitatea de a substitui elementele venite din afară cu producţii artistice proprii de o profundă originalitate...", subliniind că „avalanşele de influenţe străine, metamorfozele demografice din sec. XVIII, XIX, XX n-au putut destrăma şi deforma străvechiul şi vigurosul ansamblu artistic al creaţiei noastre populare ce se integrează plenar în contextul tradiţiilor româneşti de pretutindeni…" [3, p. 9].

Contribuţia lui Grigore Bostan în cercetarea comparatistă a folclorului bucovinean este relevată de reputaţii folclorişti Iordan Datcu, Nicolae Constantinescu, Otilia Hedeşan, care afirmă că tot ce se cunoaşte în România despre creaţia populară a românilor din nordul Bucovinei din perioada postbelică a venit prin profesorul şi folcloristul Gr. Bostan. Etnologul Iordan Datcu afirmă: „Cu o bună cunoaştere a domeniului şi cu calmul omului de ştiinţă, autorul dovedeşte identitatea şi persistenţa tradiţiilor etno-folclorice româneşti în spaţiul amintit. Mai mult decât atât, respingând discursul oficial univoc – care vorbea doar despre influenţa culturii slave asupra celei româneşti – Grigore Bostan, profund convins de necesitatea autocunoaşterii reale a tradiţiilor culturale româneşti, de nevoia apelului la surse specifice de mare autoritate, tratează şi despre puterea de iradiere a tradiţiilor româneşti către alte etnii." [5, p. 42]

Grigore Bostan a reuşit să constituie un valoros fond de documente etnofolclorice prin activitatea sa de cercetare, care a inclus identificarea, arhivarea şi publicarea materialelor folclorice provenite din cele mai multe aşezări româneşti din Ucraina. Analizele sale au dus la conturarea unor perspective esenţiale asupra dinamicii folclorului în contexte de interacţiune culturală intensă şi îndelungată, influenţată de factori ideologici şi politici ce au generat

schimbări rapide, dar şi consecinţe pe termen lung în structurile culturale locale. Combinând metodele etnografice clasice cu o sensibilitate proprie faţă de contextul social, Grigore Bostan a dovedit o cunoaştere temeinică şi profundă a realităţilor culturale din zona cercetată. În viziunea sa, întregul patrimoniu al creaţiei populare româneşti din spaţiul carpato-nistrean n-a putut fi „descălecat" şi el tocmai pe la 1359 (teză vehiculată de istorici sovietici), dimpotrivă, acest patrimoniu a existat cu mult înainte, conturându-se şi evoluând organic pe un teren propriu, în adâncurile istorice ale acestui spaţiu.

Bibliografie

1. Bostan G. Tipologhiceskoie sootnoşenie i vzaimosveazi moldavskogo, ruskogo i ucraunskogo folklora. Chişinău : Ştiinţa, 1985. 143 p.
2. Bostan G. Poezia populară românească în spaţiul carpato-nistrean. Iaşi: Cantes, 1998. 280 p.
3. Bostan G., Bostan L. Patrimoniu cultural-literar românesc (actuala regiunea Cernăuţi). Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană, 2011. 271 p.
4. Bostan G. O zonă cu străvechi tradiţii populare. *Folclor din Ţara Fagilor* / Alcătuitori: N. Băieşu, G. Bostan, G. Botezatu, I. Buruiană, V. Chisăliţă, V. Cirimpei, D. Covalciuc, I. Filip, A. Hîncu, E. Junghietu, S. Moraru. Chişinău: Hyperion, 1993. P. 5–25.
5. Datcu I. Grigore C. Bostan. *Steaua*, 1999, an. I, nr.3-4. P. 42.
6. Datcu I. Dicţionarul etnologilor români. Bucureşti: Saeculum I.O., 2006. 983 p.
7. Iacobescu M. 30 de zile în „Siberia": căutând arhivele Bucovinei. Iaşi: Junimea, 2003, 456 p.
8. Levi-Strauss C. Rasă şi istorie. Iaşi: Fides, 2001. 88 p.

TOPONIMIA DIN BUCOVINA HABSBURGICĂ DIN PERSPECTIVA BILINGVISMULUI INSTITUȚIONALIZAT

Ana-Maria PRISACARU
Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippide", Academia Română – Filiala Iași

Rezumat: *Aflată aproape 150 de ani sub ocupație habsburgică (1774–1918), Bucovina, aidoma tuturor provinciilor imperiale, a fost supusă de către Curtea de la Viena unui proces de germanizare menit să înăbușe, pe cât posibil, particularitățile naționale. Impunerea, în 1784, a limbii germane ca limbă oficială în teritoriul bucovinean creează contextul apariției bilingvismului instituționalizat, fenomen lingvistic marcat de unilateralitate, care privilegiază folosirea limbii puterii de ocupație mai ales în domeniile politic și administrativ, dar și în sectoarele școlar și religios. Parte a politicii lingvistice tendențioase a fost și procesul de germanizare a toponimiei românești din Bucovina, cu efect însă doar asupra oiconimiei. Deși după 1918 numele de localități au fost supuse misiunii de „reromânizare", câteva dintre acestea poartă și astăzi amprenta germanizării fonetico-grafice (Grănicești, Stulpicani, Chilișeni ș.a.) sau morfo-sintactice (Rușii-Mănăstioara, Moldova-Sulița, Dorna Candrenilor).*

Cuvinte-cheie: *stat suzeran, politică lingvistică, bilingvism instituționalizat, oiconimie, integrare toponimică, creație toponimică.*

Abstract: *Being under Habsburg occupation for almost 150 years (1774–1918), Bucovina, like all the imperial provinces, was submitted by the Vienna Court to a process of Germanization meant to suppress, as much as possible, the national peculiarities. The imposition, in 1784, of the German language as official language in the territory of Bucovina creates the context for the emergence of the institutionalized bilingualism, a linguistic phenomenon marked by unilateralism, which favors the use of the language of the occupying*

power, especially in the political and administrative fields, but also in the education and religion sectors. Part of the tendentious linguistic policy was also the Germanization process of the Romanian toponymy in Bucovina, with an effect, however, only on the oiconymy. Although after 1918 the names of localities were subjected to the mission of "re-Romanization", some of them still bear the imprint of phonetic-graphic (Grănicești, Stulpicani, Chilișeni etc.) or morpho-syntactic Germanization (Ruşii-Mănăstioara, Moldova-Suliţa, Dorna Candrenilor).

Keywords: suzerain state, language policy, institutionalized bilingualism, oiconymy, toponymic integration, toponymic creation.

Bucovina s-a aflat sub ocupaţie habsburgică din 1774 până în 1918. Această parte de nord a Moldovei, care devine o entitate istorică abia în momentul anexării – până atunci neexistând niciun temei pentru a fi considerată o unitate geografică, politică sau lingvistică distinctă –, este recompensa primită de Curtea de la Viena din partea Porţii Otomane în schimbul ajutorului militar acordat în războiul ruso-turc izbucnit în 1768. Nordul moldav, supranumit „cheia Moldovei" (*der Schlüssel der Moldau*) de către habsburgi, era o achiziţie excelentă din punct de vedere strategico-militar şi economic, deoarece, după cum declara Iosif al II-lea într-o scrisoare adresată mamei sale, asigura legătura dintre Transilvania şi Galiţia – aceasta din urmă revendicată de Curtea Imperială în urma împărţirii Poloniei în 1772 – şi, astfel, „mi-ar înlesni comunicaţiile şi comerţul şi mi-ar procura debuşeuri pentru trupe în caz de război, de la o provincie la cealaltă" [6, p. 11].

În-o primă etapă de guvernare, cea a administraţiei militare (1774–1786), Curtea de la Viena îşi respectă promisiunea iniţială de a păstra legile şi obiceiurile pământului, însă acest fapt ajunge să contravină regimului politic iosefinist practicat în toate teritoriile imperiale, aşa încât în cele din urmă Bucovina va fi subordonată politicii de stat a Casei de Habsburg, care viza uniformizarea şi germanizarea tuturor provinciilor sale şi trecerea sub controlul statului a tuturor domeniilor de activitate din ţinuturile anexate.

Implementarea acestei politici de „nivelare" (*Ausgleichspolitik*), prin care Curtea din Viena „se străduia să atenueze contradicţiile şi disputele etnice, propovăduind renunţarea la particularităţile naţionale [...], abandonarea limbilor naţionale şi folosirea uneia singure, cea a Vienei" [11, p. 224], va conduce la impunerea limbii germane în 1784 ca limbă oficială în provincia bucovineană. La începutul ocupaţiei habsburgice, româna avea un statut egal cu cel al germanei, însă dotarea aparatului juridico-administrativ preponderent cu funcţionari străini, supuşi ai imperiului care nu ne ştiau limba, a creat premisa utilizării exclusiv a limbii germane în acest domeniu atât de important pentru buna funcţionare a unui stat. Treptat, limba română îşi pierde şi în sistemul de învăţământ statutul de primă limbă de predare, mai ales după 1786, când aproape toate şcolile înfiinţate sunt germane şi de confesiune catolică. Primatul limbii germane este asigurat în această perioadă de ocupaţie şi de colonizarea masivă a spaţiului bucovinean cu populaţie străină, demers care a generat, printre altele, înfiinţarea unor colonii majoritar nemţeşti.

Asocierea limbii germane cu instituţiile statale creează, astfel, contextul propice apariţiei *bilingvismului instituţionalizat*, care „presupune un *statut diferenţiat* al limbilor în contact, diferenţierea derivând din rolul pe care organizarea de stat îl atribuie fiecăreia dintre ele" [4, p. 34]. Deşi acest tip de interferenţă lingvistică vizează întreaga comunitate, se deosebeşte totuşi radical de *bilingvismul comunitar, spontan* (rezultat în urma coabitării voluntare a două sau mai multe etnii) tocmai prin privilegierea, aproape exclusiv în mediul urban, a limbii puterii suzerane măcar în domeniile politic şi juridico-administrativ, dacă nu şi în comunicarea colocvială. Comunităţile rurale sunt mai puţin afectate de acest fenomen, aici comunicarea continuând să se facă în limba maternă. Limitată funcţional doar la registrul colocvial, limba română este acceptată în contextul bilingvismului instituţionalizat doar cu „statut de idiom «secundar», îngrădit în realizarea funcţiilor sale comunicative prin limitarea atribuţiilor sociale în interiorul structurii statale în

care funcţionează" [4, p. 36]. O altă trăsătură importantă a bilingvismului impus în şi prin instituţiile statale este unilateralitatea, dat fiind că acest fenomen lingvistic se răsfrânge doar asupra populaţiei supuse unei ocupaţii străine, în vreme ce vorbitorii limbii dominante rămân monolingvi.

Politica de „nivelare" a Curţii de la Viena, manifestată *volens nolens* şi la nivel lingvistic, nu a afectat irevocabil funcţionalitatea limbii române. De altfel, influenţa limbii germane s-a oprit, în principiu, la nivelul lexicului românesc, răsfrângându-se în mare parte asupra limbajelor de specialitate (mai ales asupra celui tehnic, care s-a îmbogăţit considerabil cu termeni pentru realii care nu existau la acea dată în spaţiul românesc sau pentru care româna nu dispunea de lexeme adecvate). Aşadar, în Bucovina nu ne aflăm în situaţia de deznaţionalizare instaurată de regimul ţarist în Basarabia, odată cu anexarea în 1812 a teritoriului dintre Prut şi Nistru. Sursele documentare arată că aici rusificarea lingvistică începe cu impunerea limbii ruse ca limbă obligatorie în toate domeniile de activitate, ajungând adesea o opţiune individuală inclusiv în mediul familial, în vorbirea colocvială[1], şi culminează cu crearea glotonimului de „limbă moldovenească", care se voia o limbă romanică est-europeană diferită de română, având menirea „să condamne la dispariţie varianta intelectuală a limbii române" [1, p. 80][2]. Comparând politicile de stat exercitate în Bucovina şi în Basarabia, unul dintre organizatorii serbării de la Mănăstirea Putna din 1871 – Slavici sau Eminescu – afirma cu mâhnire că „Bucovina a rămas [...] o ţară românească, o parte din

[1] „Românii «moldoveni», forţaţi, printr-o intensă propagandă, să constate caracterul «ţărănesc», «necivilizat» al limbii lor materne, au fost constrânşi să accepte chiar pentru conversaţia zilnică, dacă nu integral limba rusă, cel puţin influenţe semnificative ale acesteia. Deznaţionalizarea a devenit astfel, din politică de stat, opţiune culturală individuală" [1, p. 81].

[2] Demersul este considerat de Coşeriu „ori o greşeală naivă, ori o fraudă ştiinţifică; [...] din punct de vedere politic, e o anulare a identităţii etnice şi culturale a unui popor şi, deci, un genocid etnico-cultural" [2, p. 3].

Moldova [...]. Cu totul alta e soarta moldovenilor căzuţi sub stăpânirea pravoslavnicului ţar al tuturor ruşilor. Pe când cei 200 000 de români din Bucovina formează un mic centru pentru dezvoltarea vieţii româneşti, milionul de români din aşa-numita Basarabie rusească este deschegat şi ţinut cu sila departe de poporul românesc [*apud* 7, p. 145].

Politica lingvistică tendenţioasă implementată de Curtea de la Viena cu scopul disoluţiei conştiinţei identitare a vizat inclusiv germanizarea toponimiei româneşti. Doar că, fiind un demers cu caracter instituţionalizat, birocratic şi arbitrar, impunerea pe cale administrativă a unei denominaţii topice în limba germană a afectat aproape exclusiv macrotoponimia reprezentată de numele de localităţi. Toponimele bucovinene minore înregistrate în diverse surse (planuri cadastrale, monografii toponimice, anchete de teren) au rezultat exclusiv în urma contactului lingvistic direct stabilit între români şi coloniştii străini, în cadrul unui proces natural de denominaţie locală: *La Ştric* (< germ. *Strecke* „linie (feroviară)"), denumind o fâşie de pământ de-a lungul căii ferate, numită astăzi *La Linie*; *În Ştilă* (< germ. *Stille* „linişte"), indicând un loc de popas pentru oameni şi vite în satul Gemenea; *Podul Zugului* (< germ. *Zug* „tren"), denumind un pod peste calea ferată; *Dealul Fusului*, din satul Şcheia, nume pe care tradiţia locală îl explică prin asemănarea dealului cu un fus, plauzibilă fiind însă şi trimiterea la expresia germană *zu Fuss* „pe jos", care sugerează faptul că dealul putea fi parcurs la picior. La acestea se adaugă toponime personale amintind de oameni ai locului (*Lunca lui Klemenz*, *Moara lui Frantz*, *Cărarea la Weinstein*, *Dealul lui Saur* ş.a.), care nu au avut prea mare importanţă pentru utilizatorii din zonă, aşa încât au dispărut odată cu emigrarea sau deznaţionalizarea populaţiei germanofone [14, p. 87–89].

Germanizarea oiconimiei din Bucovina habsburgică a presupus două procese: *integrarea toponimică*, prin care toponimele româneşti preexistente au fost adaptate la sistemul fonetic, grafic şi morfo-sintactic al limbii germane, şi *creaţia*

toponimică, prin care administraţia habsburgică a denumit noile realităţi (socio)geografice apărute mai ales în urma colonizărilor.

Transpunerea toponimelor româneşti în hotarnice şi planuri cadastrale a căzut adesea în sarcina funcţionarilor străini care nu ştiau româna, aşa încât aceştia au făcut uz de sistemul fonetic şi grafic al limbii lor materne. La nivel fonetic, o frecvenţă deosebită a înregistrat-o substituirea vocalelor *ă* şi *â*, inexistente în germană (*Bodnareny* „Bodnărenii", *Reusseny* „Răusenii", *Koldaruscha* „Căldăruşa", *Ciumarna* „Ciumârna", *Birnova* „Bârnova" etc.), iar la nivel consonantic foarte frecventă a fost înlocuirea oclusivelor sonore cu corespondentele lor surde şi reciproc: *Butna* „Putna", *Kapu Kotruluy* „Capul Codrului", *Obsina Patrina* „Obcina Bătrână", *Lunguszora* „Luncuşoara", *Kranitscheschti* „Grăniceştii" etc. [14, p. 67–69]. Amintim aici şi fenomenul *subdiferenţierii fonologice*, prin care „vocala redusă *ĭ* (nesilabică), cu funcţia de morfem al pluralului, nu este deosebită de timbrul consoanei precedente (şuierătoare sau africată)" [9, p. LXXXIII], ceea ce explică de ce multe oiconime la plural au fost transcrise în germană la singular: *Arin* „Arinii", *Badaucz* „Bădăuţii", *Berkischest* „Berchişeştii", *Litten Mika* „Litenii Mici" etc. La nivel morfo-sintactic se evidenţiază mai ales fenomenul de postpunere a determinatului în sintagmele şi compusele toponimice, care este specific topicii germane: *Moldovi Fundul* „Fundul Moldovei", *Dragomirna Mittoka* „Mitocul Dragomirnei", *Dorna-Kandreni* „Candrenii Dornei", *Dorna-Watra* „Vatra Dornei" etc. [14, p. 77–78].

Creaţia toponimică, cea de-a doua modalitate denominativă care s-a relevat în perioada habsburgică, a fost condiţionată de apariţia coloniilor, aşadar a unor realităţi (socio)geografice noi. Fenomenul s-a concretizat, pe de o parte, în creaţii *sui-generis*, numind în manieră encomiastică coloniile germane: de pildă, *Mariensee*, *Karlsberg*, *Luisenthal*, denumiri acordate în cinstea industriaşului Anton Manz von Mariensee, a arhiducelui Karl von Österreich-Teschen, respectiv a arhiducesei Marie Louise a Austriei, viitoarea soţie a lui Napoleon I. Pe de altă parte, s-a recurs la substituirea unor oiconime româneşti

preexistente cu denumiri noi, „rebotezarea" vizând satele pe teritoriul cărora s-au stabilit coloniştii străini: *Vorniceni* → *Joseffalva*, în onoarea împăratului Josef al II-lea, *Măneuți* → *Andreasfalva* şi *Dornești* → *Hadikfalva*, ambele amintind de András Hadik, preşedintele Consiliului Aulic de Război, *Bălcăuți* → *Laudonfalva*, după feldmareşalul austriac Gedeon Ernst baron de Laudon ş.a. Amintim şi *Țibenii* → *Istensegits*, *Iacobești* → *Fogodisten*, redenumiri de factură creştină menite să invoce protecţia divină [14, p. 83].

O altă practică de „rebotezare" a localităţilor a fost traducerea unor denumiri româneşti fie integral (*Voievodeasa* → *Fürstenthal*, *Negrileasa* → *Schwarzthal*), fie parţial, vizându-se doar determinantul unei sintagme toponimice (*Mărăţeii Mici* → *Kleinmeretzei*, *Brodina de Sus* → *Oberbrodina*, *Bădeuțul Nemțesc* → *Deutsch Badeutz* etc.).

Germanizarea toponimică în Bucovina a produs efecte până în 1918. Imediat după momentul Unirii, la iniţiativa autorităţilor române s-a înfiinţat o comisie ministerială cu sarcina expresă de a (re)româniza toponimia bucovineană. Demersul a fost efectuat destul de conştiincios, însă există şi situaţii în care forma germanizată a oiconimelor s-a impus definitiv în nomenclatura oficială. Oiconimul *Crăinicești*, de exemplu, atestat la 1490 de la etimonul reprezentat de supranumele *Crainicul* „funcţionar inferior cu îndatoriri financiare şi judecătoreşti" [15, p. 198], a fost adaptat fonetic în limba germană sub forma *Granitschestie* (1785), aşadar prin substituirea velarei surde *c* cu perechea sa sonoră *g*. Sub influenţa variantei germane şi în lipsa raportării la etimonul originar, satul va fi oficializat după 1918 cu forma *Grănicești*, posibil şi prin atracţie paronimică la apelativul *graniță*. La fel, oiconimele româneşti *Breaţca* şi *Ştiulbicani* sunt înregistrate după perioada anexionistă cu formele germanizate *Braşca* şi *Stulpicani*. „Deformările nemţeşti au determinat schimbarea formei sonore la nivelul graiului", explică Dragoş Moldovanu, şi revenirea la vechile nume româneşti ar echivala „cu o adevărată schimbare a denumirii, care nu se mai poate face decât printr-o decizie

ministerială" [8, p. XXVIII]. „Germanizate" au rămas şi oiconimele *Hilişeni*, *Poiana Ştampei* şi *Negoştina* care, în perioada habsburgică, au fost redate grafic ca *Chiliseni*, *Pojana Stampi* şi *Negostina*, aşadar prin grafemele existente în germană. După 1918, aceste nume de sate sunt oficializate cu forma grafică germană: *Chilişeni*, *Poiana Stampei* şi *Negostina*, fapt care a dus şi la false etimologii toponimice[3].

La nivel morfo-sintactic s-a menţinut un singur fenomen din perioada germanizării toponimice, anume modelul topicii inversive a compuselor toponimice, de tipul *Dorna-Candreni* „Candrenii Dornei", care astăzi se regăseşte în întreaga toponimie oficială românească definită, printre altele, de un pronunţat caracter sintetic (vezi *Puieşti-Târg*, *Cozmeşti-Vale*, *Bolintin-Deal*, *Bucureşti-Triaj* etc.). În Bucovina, reminiscenţe ale acestui tipar nemţesc de compunere sunt oiconimele *Moldova-Suliţa*, care păstrează şi astăzi topica germană[4], *Dorna Candrenilor* în loc de *Candrenii Dornei*, care conservă varianta germană *Dorna-Candreni*, şi *Ruşii-Mănăstioara*, reflex al compusului german *Russ-Manastiora* „Ruşii Mănăstioarei".

După cum se poate constata, urmele germanizării toponimice sunt destul de firave, fapt care nu trebuie să ne surprindă dacă ţinem cont de două aspecte importante: 1. în Bucovina interferenţa lingvistică a fost de scurtă durată şi 2. tentativa de germanizare pe cale oficială s-a răsfrânt doar asupra numelor de localităţi. În ceea ce priveşte acceptarea acestor denumiri de către

[3] Despre Chilişeni, de exemplu, s-a spus că şi-ar avea numele de la o chilie care exista aici [12, p. 120], deşi satul este atestat prima dată la 1540 cu numele *Hilişeni* (< probabil de la apelativul magh. *helység* „sat").

[4] Pentru *Moldova-Suliţa*, înlocuirea compusului paratactic cu sintagma proprie limbii române, *Suliţa Moldovei*, a fost propusă în 1942, dar, după cum arată D. Moldovanu, „iniţiativa [...] nu a avut efecte administrative" [10, p. 303].

români, sursele documentare ne arată că doar în puţine cazuri numele de sate germanizate au circulat şi în mediul rural, popular. La Vasile Diacon, de pildă, găsim informaţii cum că localnicii din Vadul Negrilesei încă îşi mai numesc satul *Şfarţântal* (sau doar *Şfarţ*), variantă a germ. *Schwarzthal* [3, p. 252]. Tendinţa epocii a fost de rezistenţă la schimbare, aşa încât, adaugă acelaşi autor, „bătrânii din zonă" folosesc şi astăzi denumirea originară *Ştiulbicani* (*Ştiulghicani* în pronunţie locală) pentru satul care a fost oficializat după 1918 cu numele *Stulpicani* [3, p. 252].

Nu putem încheia această scurtă incursiune în toponimia bucovineană din perioada de ocupaţie fără a aduce în discuţie cel mai important toponim oficial impus de administraţia habsburgică, anume chiar denumirea nordului moldav: *Bucovina*. În lipsa unei individualităţi teritoriale şi toponimice preexistente, teritoriul anexat a trebuit să fie numit şi, după tatonarea mai multor denumiri precum *Districtul Moldovenesc*, *Moldova Austriacă*, *Moldova Imperială Regească*, *Generalatul Moldovenesc*, *Cercul* sau *Comitatul Sucevei*, *Cordon/Cordun*, abandonate pentru că aminteau de regiunea din care fusese desprinsă noua provincie imperială, se impune numele *Bucovina*, desemnând regiunea care cuprindea tot ţinutul Cernăuţi şi cea mai mare parte a ţinutului Suceava. Deoarece acest termen este impropriu pentru teritoriul românesc unde predomină pădurile de brad sau molid, Ion Popescu-Sireteanu a presupus că s-a extins de la zona pădurilor de fag din regiunea Cernăuţi până în partea de nord a Moldovei: „înaintând din nord spre Cernăuţi, şi mai apoi spre sud, austriecii au preluat numele comun *bucovina*, pe alocuri devenit şi nume propriu, şi l-au acordat, după unele ezitări, ţinuturilor ocupate de ei" [13, p. 33], ceea ce l-a făcut pe Nicolae Iorga să constate cu consternare că „dacă e un loc, unde cuvântul Bucovina să n-aibă rost, apoi tocmai aici este" [5, p. 82].

Bibliografie

1. Chivu Gh. Limba oficială din Republica Moldova şi unitatea culturii româneşti. *Unitatea limbii române, cu privire specială la Basarabia şi Bucovina*. Bucureşti: Editura Academiei Române, 2004. P. 79–87.
2. Coşeriu E. Identitatea limbii şi a poporului nostru. *Limba română*, XII, nr. 10, 2002. P. 2–3.
3. Diacon V. Vechi aşezări pe Suha Bucovineană. Pagini monografice. Iaşi: Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", 1989. 351 p.
4. Guţu-Romalo V. Evoluţia limbii române în Republica Moldova. *Unitatea limbii române, cu privire specială la Basarabia şi Bucovina*. Bucureşti: Editura Academiei Române, 2004. P. 33–48.
5. Iorga N. Conferinţe bucovinene. Bucureşti: Cultura Neamului Românesc, 1919. 109 p.
6. Kogălniceanu M. Răpirea Bucovinei / Ed. a II-a. Vălenii de Munte: Neamul Românesc, 1911. 26 p.
7. Mihăescu D. Numele Basarabiei. *Unitatea limbii române, cu privire specială la Basarabia şi Bucovina*. Bucureşti: Editura Academiei Române, 2004. P. 145–154.
8. Moldovanu D. Introducere. *Tezaurul toponimic al României. Moldova, Vol. I, Repertoriul istoric al unităţilor administrativ-teritoriale (1772-1988).* Bucureşti: Editura Academiei Române, 1991. P. IX–LXXXII.
9. Moldovanu D. Studiu monografic. *Tezaurul toponimic al României. Moldova, Vol. IV, Toponimia Moldovei în cartografia europeană veche (cca 1395-1789).* Iaşi: Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", 2005. P. IX–CXXXIII.
10. Moldovanu D. Teoria câmpurilor toponimice (cu aplicaţie la câmpul hidronimului MOLDOVA). Iaşi: Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", 2010. 452 p.
11. Moldoveanu Gh. Limba română în Bucovina. Statutul socio-cultural şi politic. Iaşi: A92, 1998. 234 p.

12. NALR–DATE. Noul Atlas Lingvistic al României. Moldova şi Bucovina. Date despre localităţi şi informatori. Bucureşti: Editura Academiei Române, 1987. 420 p.
13. Popescu-Sireteanu I. Bucovina. Oameni şi cărţi. Timişoara: Augusta Artpress, 2005. 384 p.
14. Prisacaru A.-M. Toponimia românească din Bucovina habsburgică (actualele teritorii româneşti). Germanizare şi reromânizare. Iaşi: Demiurg, 2015. 202 p.
15. TTRM, II_1. Tezaurul toponimic al României. Moldova, Vol. II, Mic dicţionar toponimic al Moldovei (structural şi etimologic). Partea 1. Toponime personale. Iaşi: Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", 2014. 472 p.

CATEDRA ŞI POEZIA, AGORA ŞI BIBLIOTECA

Arcadie SUCEVEANU
Uniunea Scriitorilor din Moldova

***Rezumat**: Grigore Bostan este un eminent exponent al Bucovinei, promotor de valori şi modelator de conştiinţe, cărturar cu prestanţă universitar-academică, ce a imprimat statut identitar intelectualităţii româneşti postbelice. Personalitate proteică, pluridimensională, ce a ştiut să îmbine armonios catedra cu poezia, biblioteca cu imperativele justiţiar-mesianice ale luptătorului, imaginea tipului erudit cu cea a romantismului poetic, a omului distins şi vertical cu cea a virtuosului mânuitor al floretei de argint a umorului, Grigore Bostan a contribuit în cel mai direct şi decisiv mod la renaşterea conştiinţei naţionale şi la menţinerea spiritualităţii româneşti în Bucovina.*

***Cuvinte-cheie:** istoria literară şi culturală din Bucovina, personalitate proteică, promotor de valori, modelator de conştiinţe, Grigore Bostan.*

***Abstract:** Grigore Bostan is a distinguished representative of Bukovina, a promoter of values and a shaper of consciences, a scholar with university-academic stature who defined the intellectual identity of post-war Romanian culture. A multifaceted and protean personality, he skillfully combined academia with poetry, the library with the justice-driven and messianic imperatives of a fighter, the image of an erudite intellectual with that of poetic romanticism, and the refined and upright man with that of a masterful wielder of the silver foil of humor. Grigore Bostan played a direct and decisive role in the revival of national consciousness and the preservation of Romanian spirituality in Bukovina.*

***Keywords**: literary and cultural history of Bukovina, protean personality, promoter of values, shaper of consciences, Grigore Bostan.*

În polimorfia etnică şi lingvistică a Cernăuţiului, Grigore Bostan a fost o figură proeminentă, harismatică, o personalitate de care *contextul* atât de cosmopolit, pestriţ şi de multe ori agresiv nu putea face abstracţie. Scriitor, doctor în folcloristică şi şef de catedră al filologiei române cernăuţene, membru de onoare al Academiei Române, ideile şi poziţia sa într-o problemă sau alta întotdeauna *contau*. Mai cu seamă după plecarea din Cernăuţi a lui Vasile Levițchi, profesorul Grigore Bostan rămăsese acel reper moral, acea ultimă instanţă în faţa căreia se regăseau spiritele inflamate sau rătăcite şi orgoliile se mai potoleau.

La Cernăuţi, imaginea savantului, conturată încă din tinereţe, este astăzi binecunoscută şi apreciată. Cercetările sale ştiinţifice au investigat, în special şi cu necesitate, spaţiul bucovinean, recuperându-l şi (re)valorificându-l din noi perspective temporale şi axiologice. Cine a parcurs lucrările sale din domeniul folcloristicii comparate, al istoriei literaturii şi artei româneşti din Bucovina – *Corelaţii tipologice şi contacte folclorice* (în limba rusă, Editura Ştiinţa, Chişinău, 1985), *Literatura română din Bucovina* (în colaborare cu Lora Bostan, Cernăuţi, 1996), *Poezia Populară Românească în spaţiul carpato-nistrean* (Editura Cantes, Iaşi, 1998), *Folclor din Ţara Fagilor* (în colaborare, Editura Hyperion, Chişinău, 1993), *Creaţia populară. Curs teoretic de folclor românesc din Basarabia, Transnistria şi Bucovina* (în colaborare, Editura Ştiinţa, Chişinău, 1991), *Pagini de literatură română. Bucovina, regiunea Cernăuţi, 1775-2000 (compendiu şi antologie)* (în colaborare cu Lora Bostan, Editura Alexandru cel Bun, Cernăuţi, 2000) ş.a. – a putut să aprecieze aria lor vastă de cuprindere, fondul informaţional deosebit de bogat, carcasa teoretică şi acribia autorului.

Profesorul Grigore Bostan era acea personalitate de referinţă care – la diverse conferinţe naţionale şi internaţionale, la Întâlnirile Scriitorilor Români din Întreaga Lume de la Neptun, la Saloanele de carte ori la Academia Română – acoperea cu maximă competenţă şi prestanţă profesională segmentul nordbucovinean, reprezenta dimensiunea unei vechi culturi româneşti ce s-a aflat

într-o continuă corelaţie şi interferenţă cu cea a altor etnii şi civilizaţii.

Dar Grigore Bostan a fost, înainte de toate şi întotdeauna, poet. Situat între tradiţie şi inovaţie, alternând poezia de tip tradiţionalist cu discursul poetic modern şi postmodern, el aparţine acelei categorii de creatori pentru care poezia este „o sărbătoare a intelectului", după cum spune Marcel Raymond, o aventură a minţii lucide derulându-se sub raza ochiului înţelept şi rece al zeiţei Minerva. Cărţile sale de poezie, *Cântece de drum* (1982), *Revenire* (1990), *Vitrina manechinelor* (1992), *Cetatea de Sus* (1994), *Dincolo de vârstă* (1996), *Poem bucovinean* (1998), *Cronograme în piatră* (2003), au impus o voce lirică viguroasă, desfăşurată pe câteva registre, cu inflexiuni expresioniste, ce a cunoscut avatarurile tranziţiei de la versul tradiţionalist la cel modern şi postmodern. Este formula unei poezii compusă din elemente eterogene, multe de sorginte livrescă, bine asimilate, având mereu un conţinut modern turnat în tipare tradiţionaliste sau, mai spre sfârşit, în versuri lipsite de rigurozităţi formale sau chiar intertextualiste. În spaţiul ei real-fictiv alternează, în mod frecvent şi aproape programatic, viziunile zborurilor interstiţiale cu preocupările „terestre", cotidiene, lirica reflexiv-filozofică cu poezia satirică şi cu epigrama. Regăsim în ea dimensiunea cosmică a fenomenelor existenţiale, acea „astronomie a visului poetic", de care era atât de pasionat, dar şi suferinţa decantată a neamului românesc de la poalele Carpaţilor, „codul genetic al graiului", simbolul rezistenţei noastre în inexpugnabila Cetate de Sus. Unul dintre cele mai edificatoare poeme în acest sens este cel intitulat *Cartierul de sus*, scris în 1993, poem care s-a plasat pe primul loc la un concurs de poezie (girat de poetul Ion Gheorghe) desfăşurat în cadrul unui Festival literar ce îi întrunea la Rădăuţi, în primăvara aceluiaşi an, pe scriitorii din cele două emisfere – sudică şi nordică – ale Bucovinei. Îl citǎm în întregime, datorită frumuseţii sale expresiv-metaforice: „Incendiat de acest amurg nestăvilit / cartierul de sus / îşi strânge în palme / cheia de piatră, roşie. / Ar luneca spre margini / să se mai răcorească / pe malul râului, / dar îl opreşte / un cerc de întuneric / şi unul de lumină. /

Câte un copac / la vreun capăt de stradă / îl mai ţine legat de pământ. // ...Câinii vagabonzi / de cu seară / şi-au făcut culcuşuri în gară. / Piaţa Centrală / se roteşte sub lămpile sparte, / tot mai pustie./ O ceată de umbre ascuţite / fuge din puşcărie. / Orologiul s-a oprit / la două de noapte. / Pereţii se scutură de şoapte. / Două bătrâne / lângă piaţă / îşi ridică până în zori statui de gheaţă. // Prin trolee / ziua-n amiaza mare / se doarme în picioare. / Noaptea au fost prea mulţi doritori / de a se plimba / (fără să ştie pe unde) / în farfurii zburătoare. / Alţii îşi reiau asaltul / cetăţii barbare / lovindu-se unul de altul. / Urme de paşi urcă spre cer. / Oraşul îşi ţine timpanele / în pumni de fier. // Printre ziduri / se furişează câte un fir / din ierburile albe / de cimitir. // Prea multe stau deasupra / prea multe / (zic o seamă) / ba o jumătate de soare / ba o lună turtită de roţi / ba câte o farfurie zburătoare. / Şi toate acestea în loc / de un singur turn de foc".

În ultimul volum antum, *Criptograme în piatră*, se mai poate descifra o nouă dimensiune – cea metafizică. Aici apar mai multe „scene din teatrul umbrelor", o predicţie neagră străbate spaţiul mai multor poeme, exprimată când în termeni direcţi, lucizi, ca în catrenul imprimat pe coperta a IV-a („poate de la o vreme / nici nu mai scriu poezii / arunc în moarte blesteme / să fugă în locuri pustii…"); când vizionar şi profetic, ca în poemul *Eram în piatră*, datat 10 decembrie 2001: „eram în piatră îmbrăcat / când s-a trezit din somn statuia / şi n-am nici semne de cucuie / eram în zinc ermetizat // apoi căzut în praf de stea / din fulger îmi creştea o mână / când vântul ultima ţărână / pe frunze, a venit să-mi ia..."; când parabolic şi codificat, ca în acest superb poem cu care se încheie volumul, *Semibasm*, din care citäm: „era şi atunci o semizi / căzută-n pânză de păianjen / mi-am aruncat peste poarta-nflorită / legătura cu haine de schimb / pentru toate anotimpurile şi semianotimpurile / pentru toate vârstele şi semivârstele posibile / la vreo nouă paşi-semipaşi / a ieşit din ceţuri un individ-semiindivid / cu ochii în poziţie aproape verticală / ţinea în mâna stângă un panou / de plastic negru (sau un simplu colţ de noapte?) / din geana de sus (o eclipsă de lună?) / sau poate dintr-un colţ de jos al panoului / se prelingea ca lacrima

rotundă / o întrebare arzător de rece / şi ţie (despre tine e vorba anume) / şi ţie nu cumva ţi se pare că eşti / (picătura mi-a căzut pe creştet) / nu cumva ţi se pare că eşti tocmai bun…".

În 2005, la un an şi ceva de la trecerea lui Grigore Bostan la cele eterne, apare volumul de sinteză *A treia chemare* (Editura Ruta, Cernăuţi), îngrijit de doamna profesoară Lora Bostan, soţia poetului, însoţit de prefaţa subsemnatului şi de o edificatoare, emoţionantă postfaţă a autorului intitulată „Zbor etern, eternă revenire". Postfaţa e o adevărată profesiune de credinţă, în care autorul îşi prezintă, într-un mod succint şi sintetic, propriul itinerar poetic. În finalul ei, ni se atrage atenţia asupra unei obsesii ce l-a urmărit întreaga sa viaţă: dorinţa „de a spune ceva mai altfel decât s-a crezut până acuma că se poate spune... De aceea nu recurgem nici la exemplificări, nici la terminologie speculativă („modernism", „postmodernism", „post-postmodernism" etc.) Se va vedea mai încolo...").

Volumul întruneşte mai multe perioade de creaţie, într-un amestec de formule şi paradigme, fără respectarea strictă a ordinii cronologice, înglobând energiile creatoare ale unui spirit modern, romantic şi vizionar totodată, ce stăpâneşte o gamă largă de registre – de la versul simplu, de un lirism ingenuu, la viziunea modernă şi postmodernă, de la efuziunea emoţională, elegiac-sentimentală, la ironie şi sarcasm, de la notaţiile peisagistice la jurnalul de bord din periplurile transgalactice. E o poezie a efluviilor sentimentale conjugate cu raţionalitatea ideilor, a mesajului direct, impregnat de realitatea trăită („La Fântâna Albă se închină / pietrelor şi umedei ţărâni / dulcea şi amara Bucovină / cu tot neamul nostru de români" – *La Fântâna Albă*), alternând cu fantezia zborurilor prin univers, cu cântecul cosmic şi stările astrale („lumile cele mai pustii / coboară, iarăşi coboară pe margini de ceruri / tocmai în coroana salcâmului / iarăşi aceeaşi anostă bravadă / de cuţite albe cu mânere negre / de cuţite negre cu mânere albe / cu plăgi albe la vârful nopţilor / de cruci negre la căderea luminii // şi tot acelaşi praf - / (ereditar?) / scuturat din toată veşnicia / neumblată // oare numai de ochii lumii / mai picură verde triunghiul frunzei?" – *Cerc*). Marile ei obsesii sunt, pe lângă conştiinţa identitară românească,

demonismul acestui timp de la joncţiunea dintre milenii, evadarea din timp şi spaţiu în antimaterie şi transcendent, acomodarea fiinţei terestre la „formulele binomice" ale unui timp viitor. Spiritul autohton al acestei poezii, purtând blazoanele „bucovineşti" (*mirabilis spiritus loci*), apare perfect sincronizat cu spiritul şi emblemele timpului nostru postmodern. Iată acest poem, *La Cernăuţi, apa...*, impregnat de o sfâşietoare tristeţe şi ironie amară: „...Abia în ultimul timp s-a văzut / că la Cernăuţi / apa nu-i prea bună de băut / mai cu seamă pentru nişte bieţi / poeţi. / X.Y.Z. / ar fi fost, desigur, mult mai cunoscuţi / de n-ar fi băut atâta apă / de Cernăuţi. / Poate-ar fi nimerit şi cineva de-aici / în antologia / Domnului Ulici. // ...La Cernăuţi / nici aerul nu-i bun deloc / pentru poeţii noştri / (băieţi făr-de noroc!) / X.Y.Z. / ar fi fost astăzi mult mai cunoscuţi / de nu şi-ar fi uitat aparatul respirator / anume-n Cernăuţi... / Poate-ar fi ajuns şi ei / de rând cu fraţii / laureaţi ai unor mari / Fundaţii... // ...La Cernăuţi / nici piatra (precum s-a constatat) / nu-i bună de călcat / pentru nişte bieţi / poeţi. / X.Y.Z. / ar fi fost astăzi mult mai cunoscuţi / de nu s-ar fi pornit / alunecările de teren / anume-n Cernăuţi...".

A treia chemare reprezintă, aşadar, într-o proiecţie definitivă, imaginea ultimă, decantată, a creaţiei poetice a lui Grigore Bostan. Poezia adunată în această carte ilustrează atât vârstele interioare ale poetului, cât şi avatarurile scrisului românesc din Nordul Bucovinei. Ea se fixează definitiv pe raftul literaturii bucovinene, făcând-l mult mai vizibil în panopticul valorilor general-româneşti.

În ordine ontologică, cea de *a treia chemare* a lui Grigore Bostan a fost, din nefericire, una de strigare la cer. „Copiii lui Cronos-nebunul" i-au „scurmat lutul din tălpi" şi „umbra sub ziduri", transferându-l în alte dimensiuni, metafizice, în antilumile imaginate de el, de atâtea ori, în poeme şi în proza SF. Umbra şi tremurul existenţial al „lutului pământesc" s-au spulberat în neant, rămânând să perpetueze doar suflul divin al creaţiei. Nu avem nici o îndoială că din zbaterea pământească a poetului Grigore Bostan va rămâne, între alte fapte şi împliniri, această substanţială carte de poeme scrise la răspântia dintre două milenii.

Grigore Bostan a fost în acelaşi timp o personalitate publică marcantă, care a contribuit în cel mai direct şi decisiv mod la renaşterea conştiinţei naţionale şi la menţinerea spiritualităţii româneşti în Bucovina detrunchiată. Între anii 1989-1990 a fost Preşedinte-fondator al Societăţii pentru Cultura Românească „Mihai Eminescu" din Cernăuţi, decenii la rând a educat generaţii de studenţi în spiritul moralităţii, al dragostei de limbă şi neam. Alături de Vasile Levițchi, Mircea Lutic, Ilie Tudor Zegrea, Vasile Tărâţeanu, Alexandrina Cernov, Ştefan Hostiuc, Simion Gociu şi încă alţi câţiva intelectuali, a fost un factor polarizant al vieţii social-culturale a Cernăuţiului, atât de măcinată de discordie şi bicisnice orgolii.

Rigorile bibliotecii şi ale disciplinei „cazone" îi formaseră un caracter de lup singuratic, autoexilat în studiu şi nesfârşite lecturi zilnice. „Scorţoşenia academică" era însă înşelătoare, ea dispărând de îndată ce „don' profesor" păşea pe teritoriul magic al literaturii. Atunci când intra în agora literară, devenea sociabil şi spiritual, câteodată chiar libertin, descărcându-şi cu bonomie cartuşiera plină cu replici sclipitoare, compunând epigrame şi poezii satirice ad-hoc, garnisite din belşug cu muştarul lui Iuvenal…

Personal, ne vine foarte greu să vorbim despre el la trecut, purtând mereu vie în memorie imaginea profesorului erudit şi inteligent, aşa cum ni s-a imprimat încă de la prima prelegere universitară din acea îndepărtată dimineaţă a zilei de 1 septembrie 1969, când studenţia mea debuta sub bagheta tânărului profesor de literatură universală şi de folclor Grigore Bostan. Din cauză că, băiat venit de la ţară, încă nu însuşisem bine cum să mă deplasez prin oraş, apoi nici cum să găsesc fără dificultate aula indicată în orarul afişat pe holul Facultăţii de Filologie, am ajuns să deschid uşa mult după ce domnul Profesor îşi începuse prelegerea. M-a scrutat cu un amestec de ironie şi îngăduinţă, şi a rostit cu vocea-i nazal-tărăgănată: „Cred că eşti poet – hai, treci, treci, sper să nu devină o obişnuinţă".

Ulterior, am intrat în grațiile sale, alături de alți câțiva colegi care reuşiserăm să ne impunem ca studenţi „serioşi", aplecaţi spre studiu şi bibliotecă, dar mai cu seamă după ce începuserăm a ne

prezenta pe la cenacluri şi întruniri literare cu texte poetice tot mai convingătoare. De-a lungul anilor, m-a apreciat şi m-a susţinut ori de câte ori a simţit (şi am simţit!) nevoia să o facă. În 1979, conform canoanelor acelor timpuri, a scris pentru Editura Karpatî din Ujgorod (ce îşi avea o mică filială de carte românească la Cernăuţi) o „recenzie internă" la prima mea plachetă de versuri *Mă cheamă cuvintele*, dându-i undă verde, tot el fiind şi cel care mi-a selectat / recomandat titlul cărţii. Pentru ca, mai apoi, să scrie câte o cronică aproape la fiecare carte pe care reuşeam să o scot la lumină. Stima şi dragostea reciprocă ce ne-am purtat-o peste ani a fost întotdeauna sinceră şi necondiţionată, neîntinată vreodată de eventuale ranchiune sau invidii, de orgolii şi „clopoţiri la ureche" ce se insinuează de multe ori, cu bicisnicie, în relaţiile dintre scriitori.

În toamna lui 2004, cu doar trei săptămâni înainte de tragicul deznodământ, am avut o întâlnire, împreună cu Serafim Saka şi Nicolae Spătaru, cu studenţii de la Catedra de Filologie Română şi Clasică a Universităţii cernăuţene, în fruntea căreia domnul Profesor Bostan se afla de un sfert de veac. În acea zi el avea o ţinută sobră şi distinsă ca întotdeauna, dar în acelaşi timp glumea şi se întrecea în butade şi calambururi, cu vocea lui atât de singulară, blazat-ironică, cu inflexiuni de pizzicato… Nu puteam bănui atunci, la despărţire, că îmbrăţişarea noastră era ultima, că paşii lui uşor legănaţi, întorcându-se spre Catedră, se îndreptau, de fapt, spre tărâmul unui început de amintire…

Atunci, la dispariţia sa, într-un text publicat în „Septentrion literar", mă întrebam cu justificată îngrijorare: „ ...cine este acel altcineva care să-l poată suplini la catedră, dar şi în viaţa comunităţii româneşti? Mica ambarcaţiune a filologiei româneşti cernăuţene va reuşi să se menţină pe linia de plutire, se va sustrage curenţilor subterani ce ar putea s-o aducă în derivă?". Spre regretul nostru, îndoielile care ne încercau atunci au prins contur în anii ce au urmat şi s-au adeverit. După o perioadă (de altfel, destul de fastă) când la şefia catedrei s-a aflat profesorul Gheorghe Jernovei, „mica ambarcaţiune a filologiei româneşti cernăuţene", influenţată şi de spectrul acestui timp dramatic şi

parodic pe care îl trăim, se pare că „a luat apă” şi a intrat în derivă. Iar cât priveşte viaţa comunităţii româneşti – ea continuă să fie măcinată de morbul discordiei, nu încetează să fie roasă, chiar la temeliile ei – strategic şi consecvent –, de şobolanii canonici, mai vechi şi mai noi, ai regimului.

Şi această stare de lucruri ne face să preţuim şi mai mult prestaţia morală şi intelectuală a Profesorului Bostan, ne face să regretăm, cu sentimentul culpabilităţii şi al pierderii irecuperabile, dispariţia sa prematură tocmai în momentul când era atâta nevoie de el.

Odată cu dispariţia lui Grigore Bostan, Bucovina a pierdut pe unul din eminenţii săi exponenţi, promotor de valori şi modelator de conştiinţe, cărturar cu prestanţă universitar-academică, ce a imprimat statut identitar intelectualităţii româneşti postbelice. Figura sa se înscrie în constelaţia personalităţilor emblematice ale Bucovinei dintotdeauna, alături de chipurile aureolate ale lui Aron Pumnul, Ioan Sbiera, Sextil Puşcariu, Iancu Flondor, Simion Florea Marian, Dimitrie Onciul, Paul Celan, Mircea Streinul, Vasile Leviţchi…

Personalitate proteică, pluridimensională, ce a ştiut să îmbine armonios catedra cu poezia, biblioteca cu imperativele justiţiar-mesianice ale luptătorului, imaginea tipului erudit cu cea a romantismului poetic, a omului distins şi vertical cu cea a virtuosului mânuitor al floretei de argint a umorului – aşa l-am cunoscut pe profesorul, scriitorul, colegul de breaslă şi prietenul Grigore Bostan. Aşa va rămâne, pentru totdeauna, în memoria colectivă, în cea a istoriei literare şi culturale din Bucovina şi din întreg arealul românesc.

LIMBAJ ŞI IDENTITATE ÎN PROZA LUI GRIGORE BOSTAN

Felicia VRÂNCEANU
Universitatea Naţională „Yurii Fedkovici" din Cernăuţi

***Rezumat**: Valoarea prozei lui Grigore Bostan rezultă din extraordinara capacitate de a reda specificul Bucovinei ca spaţiu al confluenţelor, al antitezelor care se atrag şi în acelaşi timp se resping, ca spaţiu istoric caracterizat printr-o cultură milenară ce reuneşte valorile spirituale a multor popoare. Lucrarea îşi propune să treacă în revistă acele elemente care, situate într-o permanentă evoluţie şi involuţie, contribuie la identificarea a ceea ce poate fi numit fenomenul specificităţii poporului român, şi, în acelaşi timp, circumscriu acest spaţiu devenirii universale. Eroul romanului „Peştera Urşilor" poartă un nume simbolic (Arin), fiind expresia omului primordial, cu rădăcini adânc înfipte în pământul natal, capabil să materializeze – prin cuvânt – idei şi semnificaţii.*

***Cuvinte-cheie**: limbaj, identitate, Bucovina, interferenţe, expresie artistică.*

Abstract: *The prose of Grigore Bostan represents a space of confluences and antitheses that simultaneously attract and repel each other, serving as the artistic expression of Bukovina – a historical region defined by its millennia-old culture, which unites the spiritual values of many peoples. This work seeks to examine the elements that, through constant evolution and involution, contribute to identifying what can be called the phenomenon of Romanian specificity while also situating this space within the broader context of universal becoming. The protagonist of the novel "The Bears' Cave" („Peştera Urşilor"), symbolically named Arin, embodies the essence of the primordial man – deeply connected to his native land and capable of materializing ideas and meanings through words.*

***Keywords**: language, identity, Bukovina, interferences, artistic expression.*

Proza lui Grigore Bostan reprezintă un spaţiu al confluenţelor, al antitezelor care se atrag şi în acelaşi timp se resping, fiind astfel expresia artistică a Bucovinei ca spaţiu istoric caracterizat printr-o cultură milenară ce reuneşte valorile spirituale ale multor etnii. Exigent faţă de cei din jur, dar şi faţă de sine, prozatorul bucovinean tinde să creeze o lume în care armoniile universale se regăsesc şi se amplifică. În general, scrierile lui Grigore Bostan ilustrează definiţia pe care A. Marino a dat-o literaturii: „... specificul literar aspiră la o definiţie mult mai largă care să includă, pe de o parte, şi literatura orală, iar pe de altă parte toate elementele literare, metaliterare, care trec dincolo de literă: semnificaţii, structuri, coduri etc.” [5, p.257].

În acest context, o adevărată ars poetica devin următoarele versuri din volumul *A treia chemare*; poemul ne oferă de fapt şi o cheie de lectură a romanului *Peştera Urşilor*, un sistem eterogen de semnificaţii ce se concentrează la confluenţa lumilor interioare ale personajului central – Arin.

afară se mai tânguie o viţă
sălbatică
în gheaţă tremurând
pe-un colţ de cer
păstorul Mioriţei
îşi paşte-n tihnă turma
fluierând

un trunchi de noapte
abia de se-ntrevede
prin visuri
ninse lin la căpătâi

sau poate nebuloasa Andromedei
întroieneşte drumul cel dintâi?

Romanul *Eterna* (alcătuit din două părţi: *O evadare din Eterna-1* şi *Eterna-2 sau Peştera Urşilor*) constituie un sistem ordonat de elemente literare completate în mod virtuos de elemente metaliterare, de structuri şi coduri ascunse şi nu în ultimul rând de elemente specifice literaturii orale. Limbajul prozei lui Grigore Bostan demonstrează încă o dată că „limbajul literar este un fenomen profund specific, ca şi conştiinţa lingvistică, cu care se află în corelaţie, a omului instruit din punct de vedere literar; în el, diversitatea intenţională de vorbire trece într-o diversitate de limbaj” [1, p.150].

Peştera Urşilor reprezintă, aşa cum însuşi autorul precizează în prefaţă, un „ipotetic roman-eseu metafizic” cu „intenţii diverse-mitopoetice şi cvasiparodice”. Aceste cuvinte obligă cititorul la o reconsiderare a tuturor ideilor referitoare la criteriile de valorizare a literaturii. Iată de ce lectura romanului *Peştera Urşilor* reprezintă de fapt un proces de detaşare de real şi de descoperire (sau poate de redescoperire) a esenţei fiinţei umane. Acesta este, de fapt, procesul prin care trece şi personajul principal – Arin – întruchiparea omului primordial, cu rădăcini adânc înfipte în pământul natal, capabil să materializeze – prin cuvânt – idei şi semnificaţii. Este un proces de iniţiere şi de regăsire; de iniţiere în tainele universului exterior şi de regăsire a eului interior.

Descinderea eroului în *Peştera Urşilor* este precedată de un urcuş ce nu este accesibil tuturor celor dornici să descopere secretul misterioasei peşteri. Urcuşul, prilej de rememorare a unor momente esenţiale din existenţa eroului, reprezintă un demers necesar, o etapă obligatorie în acest proces de regăsire a esenţelor primordiale.

A doua etapă este coborârea în Peştera Urşilor. Descinderea în spaţiul închis, dar plin de conţinuturi simbolice al grotei dezvoltă o serie de semnificaţii care încadrează romanul într-o arie tematică aparent surprinzătoare:

- sugestia mitului orfic, interpretat ca dovadă a existenţei unei religii arhaice în Grecia, caracterizată de mistere şi de credinţa în nemurirea sufletului;

- sugestia spaţiului mioritic care, în concepţia lui Lucian Blaga, reprezintă certitudinea identităţii; succesiunea vale–deal adună în sine direcţiile finitului şi infinitului; este tărâmul dintre tărâmuri în care fiinţa îşi pierde şi în acelaşi timp îşi recuperează identitatea.

Cu alte cuvinte, Arin trece printr-un proces de autoidentificare într-un spaţiu al misterelor universale, a căror descoperire se datorează de fapt înţelegerii valorilor spiritualităţii naţionale. Coborârea în peşteră este un demers voluntar care are consecinţe neprevăzute datorită intervenţiei unui alt factor: incapacitatea omului de a se sustrage „controlului eternităţii". Coborât în peşteră, eroul iniţiază un proces de căutare care se transformă de fapt într-un proces de uitare, de pierdere a memoriei. Dar această uitare este de fapt un „vis bun" (după cum afirmă eroii romanului într-un scurt dialog după ieşirea din peşteră a lui Arin), o descifrare a unor enigme care anterior erau inaccesibile.

– Vorbeai despre nişte oameni mici sau altcineva? N-am înţeles. Ce-i cu ei... Te-au dus, te-au adus, te-au aşezat, te-au culcat, într-un cuvânt ţi-au ajutat să ieşi la lumină. Cine-s ei?

– Poate am visat ceva. Deşi... nu ţin minte. Parcă le simt atingerea degetelor pe inimă.

– Şi acum.

– Când simt, mi se face bine.

– Un vis bun... [2, p. 339].

Este deci o uitare aleasă, o uitare voită care are consecinţe faste. Pentru Arin uitarea reprezintă calea spre libertate. După ce vede existenţa ca o rătăcire, ca rezultat al unei imaginaţii halucinante, Arin redescoperă elementul care ordonează întreaga experienţă umană: libertatea. El a ieşit din peştera urşilor captivi, s-a eliberat de povara spaţiului închis, a supravieţuit procesului de purificare la care a fost supus şi a ieşit cu zâmbetul pe buze,

eliberat de povara memoriei. De altfel, Arin oscilează mereu între meditaţie, cunoaştere transcedentală şi ironie.

Ironia devine în romanul lui Grigore Bostan o formă de manifestare a criticii sistemului de valori propagat în societatea vremii. Este o ironie fină, o formă aparte de contrast între mesajul literar şi mesajul real, cititorul trebuind să demonstreze o deosebită agilitate în identificarea semnelor care avertizează asupra existenţei acestui contrast. H. Morier consideră că tocmai acest contrast explică strânsa legătură între ironie şi ceea ce el numeşte „figuri de opoziţie" – antiteza, antifraza, antimetabola [6, p. 555].

Ironia este o formă de reacţie a fiinţei umane în care se implică intelectul şi psihicul uman. Elementul psihologic reprezintă punctul de plecare al ironiei (există o stare psihologică accentuată care determină intelectul să fabrice o armă). Vladimir Jankélévici consideră că „ironia s-ar putea numi, în sensul propriu al cuvântului alegorie, sau şi mai bine pseudologie, deoarece ea gândeşte un lucru, şi, în stilul ei, spune un altul. Limbajul nostru este în mod firesc alegoric sau pseudologic, menţionând, alături de gândirea pe care o posedă, aşa-zisa îndatorire de a exprima o relaţie complexă şi mai mult sau mai puţin directă" [4, p. 132].

Privită din acest punct de vedere, ironia apare ca un secret care încifrează spre a descifra, o mască, dar una care să dezvăluie un chip mai important decât cel ascuns. Prin ironie, eroul îşi depăşeşte condiţia de muritor şi câştigă de fapt cursa cu timpul. Această ironie fină este încifrată în semnificaţii şi asocieri de imagini, în nume şi situaţii.

– Să ne mai odihnim puţin, a repetat Vasilache. Eu unul am obosit. Să mai tragem şi câte un gât de apă; pe undeva pe aici este un izvor.

– El a obosit, a zâmbit sub nas Arin. Sărmanul.

– Ce, nu mă auzi? Ce-i cu dumneata? Opreşte!

– Înainte, înainte... să cucerim ce-avem de cucerit... [2, p. 268].

„Dă-mi mâna Sisică, puiule!" striga doamna Drina. Dar Sisică tăcea. „Sisică, ştiu că mă auzi, dă-mi mâna să urc la tine!". Zadarnic:

Sisică, mai mic şi mai uşurel la picior, a luat-o înainte şi nici grijă nu avea de ceilalţi. Nu-l putea ajunge nici Zizi. [2, p. 269]

* * *

Proza lui Grigore Bostan este o alegorie; o alegorie a Naşterii, a Vieţii şi a Morţii; a naşterii ca devenire, a vieţii ca febrilă căutare, a morţii ca regăsire. Altfel spus, este ca o amplă metaforă ce permite un transfer din planul abstract / profund al înţelesurilor, într-un plan de suprafaţă, figurativ, oferind şi o „dezlegare implicită", destul de transparentă [7, p. 10].

Un rol foarte important în descoperirea semnificaţiilor implicite ale romanului *Peştera Urşilor* îl are structura acestuia, un conglomerat de forme şi conţinuturi, care se subordonează semnificaţiei generale.

Din punct de vedere structural, conţinutul ideatic al romanului permite identificare a două planuri antitetice. Dacă în prima parte (*Eterna I*) această antiteză se realizează în primul rând prin indici adverbiali (dincolo de timp, dincoace de timp), în partea a doua opoziţia se accentuează, realizându-se prin serii antinomice, adevărate figuri de opoziţie (în terminologia lui H. Morier).

Începe o luptă decisivă între timp şi antitimp, etern şi antietern, materie (energie) şi antimaterie (antienergie). [2, p. 252]

– Stai că prea eşti… cum să mă exprim să mă înţelegi… prea simplu, rectiliniu…, a intervenit ghidul. Eşti numai o închipuire a lui, „da" şi „nu", „plus" şi „minus". Dar lucrurile sunt mai complicate... [2, p. 385]

– Centrul şi-a demonstrat aptitudinile creative. „Eterna-1", „Eterna-2"… Aceasta din urmă, după câte înţeleg, ţi-a fost încredinţată să faci legătura între cei de la centru şi noi, între timp şi ne-timp. [2, p. 396]

Conflictul se realizează pe multiple planuri, ramificând subiectul. Identificăm un conflict intern (pe de o parte Arin, iar pe

de altă parte Saşii, Spânii), accentuat de un conflict extern (pe de o parte Arin, iar pe de altă parte Executorul şi superiorii săi). Dacă în cazul conflictului intern Arin reuşeşte să găsească forţa necesară depăşirii obstacolelor, în cazul conflictului extern, eroul devine un simplu observator pasiv, incapabil să se împotrivească hotărârilor Centrului. Această opoziţie se răsfrânge şi la nivelul personajelor. Arin şi Vasilache sunt exponenţi ai unor lumi care se opun, dar care coexistă: pe de o parte elementul arhetipal de o profundă spiritualitate, iar pe de altă parte – elementul balcanic, caracterizat prin superficialitate etică.

Personajul central al romanului *Peştera Urşilor* impresionează prin „reţeaua lui energetică atavică, dar şi cultivată pe parcursul vieţii" (după cum precizează însuşi naratorul). Caracterizat în roman prin calificative precum „specimen uman", „scriitor", „temponaut", Arin trece printr-un proces de remodelare, dar continuă să-şi păstreze demnitatea umană, fiind consecvent valorilor spirituale care au dat viaţă culturii noastre milenare. De aici şi resursele pe care le foloseşte eroul în lupta cu timpul, o luptă câştigată datorită regăsirii de sine într-o lume a valorilor umane eterne, în care întotdeauna mai este timp.

Bibliografie

1. Bahtin M. Probleme de literatură şi estetică. Bucureşti : Univers, 1982. 598 p.
2. Bostan G. C. Eterna. Cernăuţi: Zelena Bukovina, 2010. 420 p.
3. Bostan G.C. A treia chemare. Iaşi: Vasiliana 98, 2007. 235 p.
4. Jankélévici V. Ironia. Cluj Napoca: Dacia, 1994. 182 p.
5. Marino A. Hermerneutica ideii de literatură. Cluj Napoca : Dacia, 1987. 552 p.
6. Morier H. Dictionnaire de poétique et de rhétorique. Paris : Presses Universitaires de France, 1989. 1320 p.
7. Pachia Tatomirescu I. Dicţionar estetico-literar, lingvistic, religios, de teoria comunicaţiei. Timişoara : Aethicus, 2003. 504 p.

PERSONALITATEA LUI GRIGORE BOSTAN ÎN CERCETĂRILE SALE FILOLOGICE

O ZONĂ CU STRĂVECHI TRADIȚII POPULARE*

Prin caracteristicile sale etnografice şi folclorice, ca şi prin cele lingvistice, teritoriul dintre Carpaţi şi Nistru (până la actuala frontieră de nord a Moldovei) se prezintă ca o parte integrantă a masivului etnic est-romanic. Populat spre finele erei vechi şi la începutul erei noastre de geto-daci (carpi ş.a.) – fapt despre care ne mărturisește părintele istoriei Herodot – acest teritoriu a fost cuprins în secolele II–III e. n. în aria procesului de romanizare a elementelor etnice autohtone. Despre expansiunea romană la nord-est de Carpaţi ne vorbesc, în particular, asemenea relicve, cum sunt tezaurul de monede antice (sec. II), descoperit în 1885 în satul Banilov din actualul raion Vijniţa (situat la 52 km de Cernăuţi)[1], precum şi valul lui Traian din partea de est a Hotinului[2].

Pe parcurs de multe secole destinul istoric al ţinutului est-carpatic a fost determinat de unele procese intense de migraţie a popoarelor, de contactele pe care le-au întreţinut daco-tracii (geţii, carpii ş. a.), supuşi influenţei romane, cu protoslavii (începând cu secolele V–VI), şi mai târziu de relaţiile romanilor de est cu slavii răsăriteni (rusinii, ucrainenii)[3]. La 1164 istoricul grec N. Choniates atestă volohi (romanici de est) în vecinătatea Galiţiei. Există date certe, potrivit cărora în Episcopia Cumană, ce cuprindea în prima jumătate a secolului al XIII-lea şi regiunile Carpaţilor de est, în afară de alte neamuri, intrau şi romanici

*Bostan G. O zonă cu străvechi tradiţii populare. *Folclor din Ţara Fagilor* / Alcătuitori: N. Băieşu, G. Bostan, G. Botezatu, I. Buruiană, V. Chisăliţă, V. Cirimpei, D. Covalciuc, I. Filip, A. Hîncu, E. Junghietu, S. Moraru. Chişinău: Hyperion, 1993. P. 5–25.

[1] Історія міст і сіл УРСР. Чернівецька область. Київ, 1969, p. 112.

[2] Ibidem, p.609.

[3] Vezi: Raevschii N. D. Contactele romanicilor răsăriteni cu slavii. Pe bază de date lingvistice. Chişinău, 1988, p. 234–244.

răsăriteni[4]. În 1345, după înfrângerea tataro-mongolilor, teritoriul Bucovinei* trece sub stăpânirea feodalilor unguri. Însă populaţia băştinaşă nu s-a împăcat cu dominaţia străină, în urma unei răscoale sub conducerea voievodului Bogdan[5] la mijlocul secolului XIV a fost creat Statul Moldovenesc în care a intrat şi teritoriul actualei regiuni Cernăuţi.

Timp de peste patru sute de ani Ţara Fagilor şi Hotinul au împărţit soarta istorică zbuciumată a Statului Moldovenesc. Ţinuturile Cernăuţilor şi Hotinului din Ţara de Sus păstrează numeroase amprente şi vestigii istorico-legendare ale luptelor duse de Ştefan cel Mare şi alţi domnitori-patrioţi pentru independenţa ţării. „În apropiere de satul Cosmin, pe râul Cuciur, lângă vărsarea acestuia în Prut, se văd ruinele unei cetăţi foarte vechi" – notează Dimitrie Cantemir în *Descrierea Moldovei*[6]. După cum ne mărturisesc cronicile, pe aceste locuri în 1497 marele voievod Ştefan a repurtat o victorie decisivă asupra invadatorilor leşi.

Un număr mare de localităţi moldoveneşti din actualele raioane Hliboca (Adâncata), Storojineţ, Novoseliţa (Noua Suliţă), Hotin, precum şi Cernăuţii sunt pentru prima dată atestate în acte oficiale ce datează încă din secolele XV–XVI. Astfel, în documentele moldoveneşti dinainte de Ştefan cel Mare vom putea întâlni toponimele: Cernăuţi, Cuciurul Mare, Crasna, Budineţ[7], Herţa, Oprişeni (azi Dubovca)[8], Cristineşti (azi Cherstinţi)[9] ş.a.

---

[4] Параска П. Внешнеполитические условия формирования Молдовского государства. Кишинев, 1987, p. 22–23.

* Conform unor date, toponimul Bucovina a intrat în uz frecvent abia pe la finele secolului XVIII, când teritoriul respectiv a fost alipit la Galiţia („Convorbiri literare", 1940, nr. 7–12, p. 1039).

[5] Історія міст і сіл, p. 12.

[6] Cantemir D. Descrierea Moldovei. Chişinău, 1957, p. 46.

[7] Costăchescu M. Documentele moldoveneşti înainte de Ştefan cel Mare. Vol. 2, Iaşi, 1932, p. 630-633.

[8] Balan T. Documente bucovinene, Vol. 3, Cernăuţi, 1934, p. 10.

[9] Історія міст і сіл, p. 662.

În 1775 Bucovina este răpită de Austria care o stăpâneşte până în 1918. De fapt, curtea Habsburgilor de la Viena a „cumpărat" pământul Bucovinei de la turci (cu suma de 15012 piaştri şi 20 parale, sau în moneda austriacă de 16889 florini 3,5 creiţari). De la 1786 până la 1848 (cu unele întreruperi Bucovina a fost înglobată Galiţiei, fiind supusă locotenenţei imperiale din Lemberg (Lvov). Pe parcurs de aproape un secol şi jumătate populaţia băştinaşă din ţinut a încercat în nenumărate rânduri să se elibereze de dominaţia străină, să revină la sânul Patriei. Păturile progresiste ale intelectualităţii opuneau rezistenţă politicii guvernului austro-ungar, ce urmărea scopul deetnizării elementului autohton*.

Încă în prima jumătate a secolului trecut ia un avânt puternic procesul de culturalizare a maselor, de renaştere a limbii materne. În 1817 Teodor Racoce, originar din Carapciu pe Ceremuş, înaintează autorităţilor din Lvov (Lemberg) o cerere pentru a-i fi permis să publice o „gazetă moldovenească". Pentru a asigura existenţa periodicului T. Racoce lansează un apel către instituţiile româneşti, culturale şi bisericeşti, precum şi către persoane particulare, rugându-le să-şi înscrie numele în lista abonaţilor. Intenţiile lui T. Racoce n-au fost, însă, realizate din cauza constrângerilor politice şi administrative. În 1820 el publică o parte din materialul beletristic adunat pentru ziar (şi tradus de

* Spre finele războiului ruso-turc din 1768–1774, cu un an înainte de încorporarea Bucovinei în Imperiul Austro-Ungar, din porunca mareşalului rus P. A. Rumeanţev, a fost efectuat un recensământ al populaţiei ţinutului Cernăuţi. Potrivit datelor statistice, în oraşul Cernăuţi locuiau pe atunci 388 de familii, dintre care 277 erau moldoveneşti (restul – 92 de evrei, 7 de armeni, 6 de ucraineni, 2 de ruşi ş.a.). În Cuciurul Mare erau 180 de familii, dintre care 2 de ucraineni, restul – de moldoveni. Vezi şi alte semnificative în lucrarea: *Moldova în epoca feudalismului. Vol. VII. P. I. Perepesi naselenia Moldovî 1772–73 i 1774 g.* Chişinău, 1975, p. 37-373 şi urm. În secolul XIX –încep. sec. XX a crescut în mod considerabil mai ales populaţia ucraineană din Bucovina. Astfel unele localităţi (inclusiv or. Cernăuţi, Cuciurul Mare, Camena ş.a.) până la urmă au ajuns să-şi schimbe cu desăvârşire componenţa etnică.

către alcătuitor) în *Crestomaticul românescu sau adunare a tot felul de istorii şi alte făptorii scoase din autorii dipe osebite limbi.* Până spre mijlocul secolului trecut aceasta a fost singura carte moldovenească apărută în Bucovina.

Desigur activitatea enciclopedică a lui G. Asachi a avut ecouri şi dincoace de munţi, cu atât mai mult că ilustrul cărturar a revenit la locurile copilăriei sale în 1821, îndeletnicindu-se, în particular, cu adunarea cântecelor populare. Despre acest fapt ne mărturiseşte însuşi G. Asachi mai târziu[10].

O etapă avansată a procesului de renaştere culturală începe la Cernăuţi la mijlocul secolului trecut. După eşecul revoluţiei burghezo-democratice din Moldova (martie, 1848) se refugiază la Cernăuţi (după ce se află un timp în Transilvania) Vasile Alecsandri, Mihail Kogălniceanu, Alecu Russo, Gheorghe Sion, Costache Negri şi alţi paşoptişti. Activitatea lor în capitala Bucovinei creează premise ideologice, politice şi culturale pentru apariţia ziarului „Bucovina". Săptămânalul a existat timp de doi ani – primul număr a apărut la 16 octombrie 1848, iar ultimul la 30 octombrie 1850. În articolul introductiv al primului număr al ziarului semnat de G. H. (Gheorghe Hurmuzachi) sunt expuse o serie de „Principii", ce prevăd „deplină îndreptuire a tuturor naţionalităţilor, autonomie provincială, întreg şi nemărginit progres în toate ramurile activităţii omeneşti". Îndrumaţi de revoluţionarii democraţi moldoveni şi munteni, refugiaţi în nordul Bucovinei (la moşia Hurmuzăcheştilor din satul Cernauca), câţiva intelectuali cernăuţeni în frunte cu Eudoxiu Hurmuzachi elaborează şi publică în ziarul „Bucovina" (3 decembrie 1848) „Petiţia Bucovinei" din 12 puncte, adresată împăratului austriac. În punctul doi se cerea: „Ca păstrare a naţionalităţii să se întemeieze şcoale populare şi o catedră pentru limba şi literatura românească, în dregătorii să se puie numai indivizi ce cunosc limba ţării; dregătoriile provinţiale să fie datoare de a primi cereri, înscrise în limba românească şi într-aceeaşi limbă să se rezolvească".

[10] Bistriţeanu A. Asachi şi folclorul. *Limba şi literatura*, 1955, p. 32–26.

Peste un an Bucovina a fost declarată ducat autonom, iar în 1860, când s-a făcut o nouă încercare de a încorpora Ţara Fagilor la Galiţia, o delegaţie a intelectualilor, condusă de Eudoxiu Hurmuzachi, a obţinut de la guvernul habsburgic reconfirmarea autonomiei Bucovinei[11]

În creaţia poetică orală, ca şi în publicistica şi beletristica bucovineană a timpului, a avut un ecou puternic protestul populaţiei băştinaşe împotriva dominaţiei străine, lupta pentru drepturi cetăţeneşti şi progres cultural, pentru păstrarea şi cultivarea tradiţiilor multiseculare, graiului matern. Semnificativ în acest sens este un cântec popular, publicat de marele folclorist şi etnograf Simion Florea Marian în colecţia *Poezii poporale române* apărută la Cernăuţi în 1875:

S-a luat mama prin ţară
Cu desagii subsuoară
Să ne strângă grămăjoară,
Să ne ducă-n târg la şcoală.
Nemţeşte ca să-nvăţăm
Şi la oaste să intrăm.
Nemţeşte vom învăţa,
Când noi limba ne-om uita,
Când vor şti nemţii taman
Câte pene-s pe curcan,
Câtă iarbă-i pe-un tăpşan.
Câte pene-s pe-o curcuţă,
Câtă frunză-i pe-o luncuţă,
Când a creşte soc în tindă
Şi-a păli cu floarea-n grindă,
Când a creşte grâu în casă
Şi-a păli cu spicu-n masă,
Când a face plopul nuci

[11] Covalciuc D. În slujba progresului spiritual. *Zorile Bucovinei*, 1989, 10 februarie.

Şi răchita mere dulci –
Tocma-atunci şi nici atunci
Vom fi noi nemţilor slugi.
(Pag. 146-147)

Odată cu apariţia ziarului „Bucovina" începe şi valorificarea sistematică a folclorului est-romanic din această zonă. Datorită activităţii lui V. Alecsandri, A. Russo, A. Pumnul şi altor paşoptişti, la Cernăuţi se trezeşte în rândurile intelectualilor de aici interesul faţă de tezaurul artistic al poporului. Evocând zilele pribegiei în Bucovina şi serile când unii dintre tinerii revoluţionari „se pierdeau cu analisul proverbelor, ce culese din gura poporului, alţii în discuţii despre obiceiuri şi năravuri", V. Alecsandri mărturiseşte într-o scrisoare adresată lui Alecu Hurmuzachi, că a fost rugat de ceilalţi „a zice balada Mioarei". „Deşi eu n-o ştiam întreagă pe de rost, continuă bardul de la Mircești, totuşi vă spusem câteva părţi din ea, care deşteptară în voi o mare admiraţie pentru poezia poporală."[12]

Primind manuscrisele de la Iaşi, V. Alecsandri încredinţează săptămânalului „Bucovina" o serie de capodopere ale poeziei noastre populare spre a fi publicate pentru prima dată anume în ziarul cernăuţean. Textele vor fi însoţite de ample comentarii, ce vor apărea în 1849 în „Bucovina" sub titlul *Românii şi poezia lor* (scrisoare adresată lui A. Hurmuzachi, redactorul foii). La rândul său articolul lui V. Alecsandri a fost precedat de o notă elogioasă a redacţiei la adresa poetului care „şi-a dobândit un nou drept la recunoştinţa Patriei pentru o asemenea îmbogăţire a literaturii naţionale prin descoperirea unui însemnat tezaur de poezie cu totul originală şi populară. Noi, din parte-ne mulţumindu-i pentru onor – dătătoare şi mult preţuita conlucrare a d-sale, ne bucurăm a aduce aici frumosului geniu poetic şi zelului naţional a d-sale un

[12] Vrabie G. Introducere // Vasile Alecsandri. Poezii populare ale românilor. Bucureşti, 1965, p. 9.

public omagiu”[13]. Apoi, rând pe rând sunt inserate 12 cântece bătrâneşti: *Codreanul* (II, 1849, Nr. 38, p. 181); *Păunaşul codrilor* (II, 1849, Nr. 36, p. 205); *Toma a lui Moşiu* (*Toma Alimoş*) (III, 1850, Nr. 2, p. 7); *Blestemul* (II, 1850, Nr. 4, p. 19); *Sârb-sărac* (III, 1850, Nr. 8, p. 35-36); *Mioara* (cu comentariu) (III, 1850, Nr. 11, p. 48-49 – comentariu; p. 51-52 – balada), *Cântecul lui Mihu Copilu* (III, 1850, Nr. 20, p. 84-85); *Balaurul* (III, 1850, Nr. 33-34, p. 132); *Turturica şi cucul* (III, 1850, Nr. 45-46, p. 157); *Şalga* (III, 1850, Nr. 47-48, p. 161); *Inelul şi năframa* (III, 1850, Nr. 51-52, p. 169); *Bujor* (III, 1850, Nr. 53-54, p. 172). V. Alecsandri intenţiona să mai publice poeme eroice şi balade în „Bucovina”, deoarece în iulie 1850 îi scrie din Iaşi redactorului foii: „Iubite A… Prin balada lui Bujor, ce îţi trimit acum, încep cartea I a baladelor populare, care s-au tipărit în gazeta „Bucovina”. Îmi mai rămâne încă mult de prelucrat şi de descoperit, dar nădăjduiesc că fără întârziere oi putea să comunic foii Bucovinei unele din următoarele balade, precum: *Ştefan Vodă, Negru Vodă, Mihnea Vodă, Moţoc Vornicul, Bătrânul Novac, Corbul, Movila lui Surcel, Chira, Vidra, Costică, Petrişor, Badiu, Gruia Grozovan, Soarele şi Luna, Holera* ş.a.[14]

După cum vedem, planul lui V. Alecsandri a fost de mare amploare, dar, spre regret, n-a putut fi realizat, deoarece ziarul „Bucovina” este suspendat spre finele anului 1850 de către administraţia austro-ungară. Poetul a reuşit să mai publice în primul ziar cernăuţean o serie de hore însoţite şi ele de comentarii: *Hora Zoiţei* (III, Nr. 57, p. 182), *Hora Ilenuţei* (III, Nr. 58, p. 185), *Hora Tiţei* (III, Nr. 59, p. 189) şi *Alte hore* (III, Nr. 60, p. 192-194). Exemplul lui V. Alecsandri a fost urmat de unii intelectuali bucovineni, de aceia mai târziu, în 1861, poetul putea conta pe ajutorul lui Alecu Hurmuzachi şi al altor compatrioţi din Cernăuţi pentru a-şi completa cu noi piese folclorice antologia de poezie populară apărută în prima ediţie la 1852–1853. Încă mai

[13] Bucovina, 11, 1949, nr.32, p. 175–180.

[14] Poezii populare ale românilor, adunate şi întocmite de Vasile Alecsandri. Bucureşti, 1965, p. 10.

înainte V. Alecsandri dispunea şi de texte bucovinene. Leonida Bodnărescu ne mărturiseşte că în 1847, scriitorul Iraclie Porumbescu (1823–1896), ulterior secretarul „Bucovinei", „călători prin munţi şi pe la ţară şi aduna cântece şi poveşti populare pre care le dădu toate laureatului poet V. Alecsandri, pre care îl cunoştea foarte bine"[15].

Din îndemnul lui V. Alecsandri a cules şi a valorificat cântecul popular şi compozitorul Karol Mikuli (Cernăuţi, 1821 – Lvov, 1897), autor al uneia dintre primele colecţii de melodii populare moldoveneşti, auzite de la lăutari. Albumul de arii folclorice („charmant album des 40 airs" după cum le aprecia V. Alecsandri) a fost editat de K. Mikuli în 1854–1855. Horele din caietul I se datoresc lăutarului moşu Nicolae de la Lăpuşna de lângă Berhomet (Bucovina de nord)[16]. În colecţie sunt inclus şi doine, cântece păstoreşti prelucrate pentru pian. K. Mikuli a continuat şi după 1855 (anul apariţiei colecţiei de arii) să noteze „melodii vechi şi bătrâneşti", fapt, despre care mărturiseşte o scrisoare adresată lui V. Alecsandri de către Alecu Hurmuzachi la 1865[17].

Anii '50–'60 ai secolului trecut marchează o etapă de acţiuni îndrăzneţe ale intelectualităţii bucovinene în vederea culturalizării maselor populare. Fraţii Hurmuzachi, Gheorghe (1817–1882) şi Alecu (1823–1871), s-au străduit să deschidă la Institutul de Studii Filozofice (instituţie de învăţământ superior de până la inaugurarea în 1875 a universităţii cernăuţene) o Catedră de Limba şi Literatura Română, au fondat în 1862 „Societatea pentru cultura şi literatura română din Bucovina" – asociaţie care timp de peste optzeci de ani a grupat şi a călăuzit forţele intelectuale bucovinene pe făgaşul unei „puternice culturalităţi"[18].

---

[15] Scrierile lui Iraclie Porumbescu / Ediţie îngrijită şi însoţită de o schiţă biografică de Leonida Bodnărescu. Partea I. Cernăuţi, 1898, p. 7.
[16] Miculiz A. Die Muzik in der Bucovina. Czernowitz, 1904, p. 16-20.
[17] Păunel E. Vasile Alecsandri şi Karol Miculi. Cernăuţi, 1935, nr. 10.
[18] Călinescu G. Istoria literaturii române. Compendiu. Bucureşti, 1968, p. 226.

În 1865 începe să apară la Cernăuţi „Foaia Societăţii...”. Timp de patru ani cât a existat această revistă cel mai activ şi mai fecund colaborator bucovinean al ei a fost poporul cu operele sale artistice. În coloanele „Foii...” se publică un număr impunător de poezii populare, culese în toate colţişoarele plaiului bucovinean. Şi ce e deosebit de important, creaţiile folclorice, din îndemnul lui Alecu Hurmuzachi, preşedintele „Foii...”, (care are şi o notă în sensul acesta, 1865, Nr. 5, p. 195) se păstrează aşa cum circulau în mase fără a fi supuse unei corectări stilistice în maniera şcolii romantice a lui V. Alecsandri. În scrisoarea sa din martie 1865 către A. Hurmuzachi bardul de la Mirceşti scrie următoarele cuvinte de îmbărbătare: „Avem o bună sperare că sub îngrijirea voastră, a fraţilor Hurmuzăcheşti, spiritele vor apuca pe o cale dreaptă şi literatura se va cultiva ca o grădină cu flori şi fără buruieni sălbatice. Această încredere am unduit-o chiar în cetirea «Foii Societăţii din Bucovina», unde am văzut că aţi adoptat o limbă curată (carele se va mai curăţa în viitor), o ortografie simplă şi un stil plăcut. Foaia voastră cuprinde puţine articole, însă toate sunt interesante, studiul d-lui Sbiera este erudit”[19] (se are în vedere lucrarea lui Ion Gheorghe Sbiera despre refrenul *O, Lere, Doamne* din colindele române. V. Alecsandri a colaborat cu poezii originale la „Foaia Societăţii...”, susţinând astfel prestigiul acestei publicaţii[20]. În 1868 „Foaia...” publică pentru prima dată (la intervenţia lui V. Alecsandri) cele mai valoroase lucrări ale lui Alecu Russo în domeniul creaţiei poetice orale: remarcabilul studiu *Poezia poporală* (IV, Nr. 8–10), scris în 1846, eseul *Studii naţionale* (IV, Nr. 6–7), datat încă din 1840, precum şi articolul *Decebal şi Ştefan cel Mare* (IV, Nr. 6–7). Tot aici la 1 iunie 1868 V. Alecsandri publică un articol ce conţine informaţii privind viaţa şi activitatea lui A. Russo inclusiv în domeniul folcloristicii.

Astfel vedem, că datorită periodicelor personalitatea şi opera lui A. Russo, mai ales cea ce ţine de domeniul poeziei populare, au

[19] Alecsandri V. Publicistică, scrisori. Chişinău, 1968, p. 477-478.
[20] Morariu L. Alecsandri şi Bucovina. *Făt-Frumos*, V. 3, 1930, p. 186-190.

ajuns să fie bine cunoscute intelectualităţii cernăuţene de la mijlocul secolului trecut. Vom mai aminti şi faptul că elevii gimnazişti de atunci, printre care şi Mihai Eminescu, au avut posibilitatea de a citi în biblioteca lui Aron Pumnul antologia tradusă în limba germană de Vilgelm fon Kotzebue *Poezia populară română* (1857), în care poate fi întâlnit şi numele lui A. Russo ca valorificator al folclorului nostru[21]. În antologie este reprodus în original un cântec celebru cules de către marele folclorist (şi citat în studiul *Poezia poporală*):

Viaţa omului –
Floarea câmpului.
Câte flori sunt pe pământ,
Toate se duc la mormânt
Însă floarea lacului
Stă la uşa raiului
De judecă florile
Ce-au făcut miroasele.

Colaborarea lui A. Russo şi a lui V. Alecsandri la periodicele bucovinene („Bucovina", „Foaia Societăţii...") – atât în timpul refugiului lor politic, cât şi mai târziu – a lăsat urme vizibile în scrisul bucovinean. Lor li se datorează în mare parte dezvoltarea curentului poporan în operele lui Iraclie Porumbescu, Dimitrie Petrino, Vasile Bumbac, Constantin Berariu şi ale altor scriitori, precum şi începutul viguroasei şcoli folcloristice, reprezentate de I. G. Sbiera, S. Fl. Marian, E. N. Voronca, Leca Morariu, Alexandru Voevidca ş.a.

Materialele folclorice publicate în „Foaia Societăţii..." au fost precedate de unele încercări teoretice şi exemple elocvente menite să rezolve importanţa poeziei populare ca sursă pentru literatura cultă. E cazul să menţionăm îndeosebi articolul *Despre cântecul popular*, publicat în Nr. 5 din 1865 (p. 115–120) al „Foii Societăţii..."

[21] Bostan G. Alecu Russo la Cernăuţi. *Zorile Bucovinei*, 1989, 17 martie.

de către un amator şi culegător de cântece populare. Autorul (rămas încă neidentificat) îşi concepe lucrarea ca un răspuns indirect, dat folcloriştilor care nu ţineau cont de faptul că specificul naţional al creaţiei poetice orale este, înainte de toate, o categorie istorică: „Nu numai temperamentul, moravurile şi datinile înrâurează asupra cântecului poporal, ci mai ales istoria unui popor lasă întipăririle cele mai puternice" (p. 116). Lucrarea merită atenţie şi datorită faptului că este unul dintre primele (dacă nu chiar primul!) studiu asupra structurii muzicale („Fraza melodică") a cântecului nostru popular. Autorul distinge în special tactele ordinare 4/4; 2/4; 3/4; 6/8 şi 3/8, aducând o serie de probe din folclorul bucovinean. Se propune şi o clasificare a repertoriului cântecului popular în: 1) cântecul istoric epic; 2) doinele sau cântecele de dor; 3) cântecele de natură erotică; 4) cântecele ocazionale (colindele, cântecele la culesul viilor şi recoltarea griului, la clacă, la nuntă şi bocetele); 5) cântecele de joc, adică horele. Precum ne putem da seama această clasificare a cântecului popular le completează întrucâtva pe cele propuse anterior de către C. Negruzzi în studiul *Cântece populare a Moldaviei* (1840) şi V. Alecsandri în cuvântul său introductiv la colecţia de balade şi doine (1852–1853). Pentru prima dată este acceptată noţiunea de cântec epico-istoric, se atrage atenţia asupra unor opere mai puţin frecvente din folclorul ritualurilor.

Următoarele numere ale „Foii..." plasează piese folclorice la rubrica specială „Cântece populare". Câteva poezii populare din Bucovina publică I. G. Sbiera[22], pe atunci profesor de limba şi literatura română la gimnaziul cernăuţean, unde îşi făcea studiile Mihai Eminescu.

Unul dintre cei mai activi colaboratori ai „Foii..." a fost poetul bucovinean Vasile Bumbac (1837–1918), prieten cu M. Eminescu. În 1868 el publică aici un eseu *Despre hore* (vol. III), subliniind motivele centrale şi tonul de interpretare ale acestei specii. În acelaşi an el inserează în „Foaie..." (vol. IV) marea legendă

[22] Foaia Societăţii..., an. II, 1866, p. 263–266, p. 280–287; an. III, 1967, p. 138–141, p. 274–280.

Piatra Corbului o versificare proprie a tradiţiilor populare despre lupta poporului împotriva invaziilor tătarilor. Între 1867–1868 V. Bumbac găzduieşte în coloanele revistei cernăuţene legenda despre descălecatul lui Dragoş în Moldova (1868, V, IV) şi „cinelituri" răzleţite în mai multe volume (1868, I, III ş.a.). Sursa principală a legendei despre Dragoş a fost o tradiţie istorico-toponimică culeasă de prietenul autorului G. Buliga din Volovăţ, loc legendar al aşezării voievodului cu oştenii săi. Iţa-vrăjitoarea îi prorocește lui Dragoş că va ajunge domn peste Ţara Moldovei. Îndeplinindu-se apoi profeţia, Vodă îşi aduce aminte de Iţa şi pe locul colibei ridică o mănăstire, iar satul îl numeşte în amintirea ei Valea Iţei – de unde apoi Volovăţ („Foaia…", 1868, V, VI). Poetul a mai versificat o serie de poveşti populare (*Petrea căţelei*, *Elena-zâna*); după o fabulă din popor a scris poemul pentru copii *Şoarecele şi ghinda* – una dintre cele mai reuşite opere ale sale, din care unele reminiscenţe se mal întâlnesc şi azi în poveştile despre animale (*Şoarecele speriat*) şi în folclorul copiilor[23].

În iulie-august 1869 la Cernăuţi revine Mihai Eminescu, de data aceasta cu trupa teatrală a lui Mihai Pascali. După cum îşi aminteşte un contemporan al lui M. Eminescu, poetul „petrecea la muzica tarafului moldovenesc al lui Paraschiv, bătrânul lăutar din Botoşani. Taraful bătrânesc era cu naier, cu ghitară, cu cântări...»[24]. Deci, putem nota că la Cernăuţi a avut loc un moment de familiarizare mai timpurie a marelui poet cu arta şi poezia populară. Posibil că anume aici au fost auzite unele cântece de lume (irmoase) din caietele de folclor ale lui M. Eminescu.

În cadrul „Societăţii pentru cultura şi literatura română din Bucovina" a activat din 1868 şi Isidor (Sidor) Vorobkevici (1836–1903), scriitor şi compozitor ucrainean, care a creat multe opere poetice şi în limba română. Cântecele epice moldoveneşti i-au

[23] Poveşti fantastice / Alc., art. introd. şi coment. de Gr. Botezatu. Chişinău, 1976, p. 375.
[24] Ştiri noi despre elevul şi hoinarul Eminescu la Cernăuţi. Amintirile lui Gheorghe Albescu. *Făt-Frumos*, an IV, 1929, p. 115.

inspirat poemul scris în două limbi – ucraineană şi română *Ivonica Darii, bucovinskii oprâşok*, *Ivonica Darie, hoţ bucovinean* (1865). Haiducul Darie, despre care e vorba în poem a trăit la sfârşitul sec. XVIII şi începutul sec. XIX (1790–1816). A fost prieten cu vestitul Ştefan Bujor. „Ion Darie, scrie prozatorul Iraclie Porumbescu, era în toate comunele de-a lungul Carpaţilor bucovineni şi în ai celor din Moldova un nume foarte popular. Isprăvile lui erau seara povestite la gura cuptorului, ziua la lucru prin ţărani”[25].

Având drept sursă de inspiraţie folclorul moldovenesc I. Vorobkevici a scris şi alte opere de factură populară: poeziile *Bucovină, ţară dulce, Când Moldova purta jugul, Cântă cucul în grădină*, *Când mă duc la moară* ş.a. În 1870 compozitorul scrie pe un motiv din folclorul ţiganilor cunoscuta romanţă *Să-mi cânţi, cobzar bătrân, ceva* (versiunea ucraineană a autorului *Заграй ми, цигане старий*). Datorită muzicalităţii lui, simplităţii stilului, acest cântec a căpătat o răspândire largă în folclorul român din Bucovina. Influenţa mitologiei populare moldoveneşti se resimte în balada lui I. Vorobkevici *Privighetoarea măiastră* (*Соловей чародій*), unde este reluat personajul din basme Baba-Hârca. În povestirea sa *Moşul Nicolai de la Suceava* (în limba ucr., 1888), e redată figura vestitului lăutar din Bucovina Nicolae Suceveanu. Potrivit unei istorisiri orale foarte răspândite, lăutarul moldovean l-a fermecat cu vioara sa pe însuşi Ferenc Liszt. În folclor existau atâtea povestiri „serioase şi vesele” despre moşul Nicolai, încât, după cum relatează I. Vorobkevici, „ele n-ar fi putut fi înşirate nici pe o piele de bou”[26]. Dintre ele scriitorul a ales-o pe cea mai semnificativă, demonstrând astfel marele talent interpretativ al lăutarului român din Bucovina.

Numeroase motive folclorice conţine *Colecţia de cântece pentru şcolile poporane şi pentru clasele inferioare din gimnaziu şi şcolile reale*, precum şi *Manualul de armonie muzicală*, alcătuite de

[25] Scrierile lui Iraclie Porumbescu, p. 82.
[26] Romaneţ A. Lăutarii moldoveni. *Bucovina sovietică*, 1966, 30 iunie.

I. Vorobkevici pentru şcolile moldoveneşti. Importanţa acestor două lucrări pentru instruirea elevilor a fost relevată de B. P. Haşdeu într-o recenzie din revista *Columna lui Traian* (1870, Nr. 54).

I. Vorobkevici a făcut parte şi din rândurile membrilor societăţii muzical-folclorice „Armonia" (1872–1903) alături de Ciprian Porumbescu, Eusebiu Mandicevski, Tudor Flondor şi alţi muzicieni bucovineni, valorificatori pasionaţi ai melosului popular moldovenesc.

Motive din creaţia populară întâlnim şi în unele opere ale poetului ucrainean din Bucovina Iurii Fedkovici (1834–1888). În poemul său *Volohul* (1867) el se referă la cântecul *Frunză verde de pe brad*. La fel şi în poemul *Dezertorul* Iu. Fedkovici recurge la crâmpeie din cântece populare şi la elemente ale graiurilor româneşti, pentru a reda veridic specificul naţional al plaiului bucovinean şi al unor caractere din operă.

În viaţa culturală a Bucovinei din a doua jumătate a secolului trecut un loc de frunte îi revine lui Ion al lui Gheorghe Sbiera (1836–1916) – „promotorul culegerilor de folclor"[27] din acest ţinut. I. G. Sbiera îşi începe activitatea de culegător al folclorului încă pe când era student gimnazial (după propria-i mărturie), adică prin 1855–1856, fiind îndemnat spre această muncă de către Aron Pumnul. După o îndelungată etapă de pregătire el purcede la întocmirea unei ample antologii de proză populară bucovineană[28]. Din *Precuvântare* aflăm că alcătuitorul a fost ajutat în munca de colectare a poveştilor populare de către fratele său Nicolae Sbiera şi de Porfiriu Popescu din Ciudei, şi ei studenţi la gimnaziul din Cernăuţi. Materialul (basme, poveşti despre animale, snoave, legende, cimilituri şi ghicitori) a fost cules în satele carpatine Cireş, Ciudei, Opăiţeni (Bucovina de nord), Horodnicul de Jos, Vicovul de Sus, Voitinel (Bucovina de sud). Dar I. G. Sbiera îşi dădea bine seama

[27] Bîrlea O. Istoria folcloristicii româneşti. Bucureşti, 1974, p.124.
[28] Sbiera I. G. Poveşti poporale româneşti. Din popor luate şi poporului date. Cernăuţi, 1888.

că „poveştile nu sunt proprii unui sat, mai cu seamă acelea ce sunt poveşti adevărate, ci sunt mai mult sau mai puţin comune la toate, deşi descrierea atârnă de ale povestitorului" (p. IV). Tot aici alcătuitorul mărturiseşte că şi-a dat toată silinţa să surprindă în poveşti şi alte piese folclorice „modul cugetării şi expresiunii poporului", adică să respecte autenticitatea folclorică, cadrul istorico-etnografic specific zonei bucovinene. Din repertoriul colecţiei un colorit local mai pronunţat îl au basmele de mari proporţii *Fata Ciudei*, *Vântul*, *Bruma şi Gerul*, *Petre Piperul, Voinicul Florilor şi Ciuda Lumii*, cu personaje fantastice originale. Fata Ciudei, bunăoară, este o tânără voinică cu calităţi de amazoană şi chip de Ileană Cosânzeană. Ciuda Lumii e un chip feminin de vampir. Desigur, nu e întâmplătoare frecvenţa acestor personaje ale mitologiei populare în străvechiul sat român Ciudei (azi Mejdurecie). Dintre poveştile zoomorfice se distinge prin multe particularităţi locale de subiect varianta *Iapa cea de trei zile de lungă*.

Spirit analitic, I. G. Sbiera a intenţionat, după cum o mărturiseşte în prefaţă, să pună în fruntea poveştilor „un tratat asupra acestui gen de poezie populară", dar a fost nevoit să renunţe „nefiind încă publicate toate poveştile poporane". Într-adevăr, până în 1886 s-a publicat puţină proză populară. Câteva poveşti bucovinene a inserat R. D. Valdburg în antologia sa de mituri şi credinţe (1853)[29]. Colecţiile lui P. Ispirescu (1874–1878) şi D. Stănescu (1885) reprezintă alte zone folclorice. Prin urmare, I. G. Sbiera ne dă una dintre primele colecţii de basme moldoveneşti şi cea mai cuprinzătoare (până în prezent!) antologie de proză populară bucovineană. Dacă vom mai ţine cont de faptul că materialele au fost înregistrate în 1855–1856, vom avea tot temeiul să-l considerăm pe Sbiera drept unul dintre primii valorificatori ai folclorului nostru.

[29] Valdburg K. D. Zaitchrift fur deutsche Mithologie und Sittenkunde. Wien, 1853.

Îndemnat şi călăuzit de activitatea renumitului său compatriot S. F. Marian, I. G. Sbiera mai publică în 1888 o antologie de colinde, cântece de stea şi oraţii de nuntă[30], realizată încă în 1861–1871 prin concursul elevilor de la gimnaziul din Cernăuţi. Deşi cu neajunsuri şi lacune (lipsa indicaţiilor în legătură cu informatorii şi circulaţia pe teren, predilecţia pentru texte pur liturgice ş.a.) volumul acesta contribuie totuşi într-o anumită măsură la cunoaşterea bogatului şi străvechiului tezaur folcloric al populaţiei est-romanice din Ţara codrilor de fag. Aici pentru prima dată e descris obiceiul *Malanca*, sunt publicate o serie de colinde cu formule poetice arhaice, păstrate cu precădere în zona carpatică, colinde de Paşte, găsite într-un manuscris, de Anul Nou ş.a., se face o amplă prezentare a obiceiurilor de nuntă din zona respectivă.

Nu pot fi trecute cu vederea nici elaborările teoretice despre folclor ale lui I. G. Sbiera, deşi acestea sunt mai puţin însemnate[31]. În lucrarea sa de mari proporţii *Contribuiri la o istorie socială* (Cernăuţi, 1906) el ia în discuţie problema originii şi vechimii folclorului (în particular al celui bucovinean), considerând pe bună dreptate că o producţie este cu atât mai veche, cu cât conţinutul ei este mai apropiat de mentalitatea şi limbajul arhaic. Fiindu-i bine cunoscute studiile marelui compatriot B. P. Haşdeu şi urmând şcoala comparativ-istorică a acestuia, profesorul cernăuţean menţionează importanţa unor astfel de studii „când se compară literaturile poporane de la mai multe popoare, arătând fondul comun şi diferenţial şi explicându-l” (p. 86). După cum mărturiseşte însuşi titlul cărţii, I. G. Sbiera considera (în spirit paşoptist) folclorul drept sursă importantă pentru o istorie socială a poporului. Vedem, deci, că atât cele două antologii, cât şi

[30] Colinde, cântece de stea şi urări la nunţi. Din popor luate şi poporului date de dr. Ion a lui G. Sbiera. Cernăuţi, 1888.
[31] Bîrlea O. Istoria folcloristicii românești. Bucureşti, 1974, p. 127.

unele considerente de ordin teoretic, ni-l prezintă pe I. G. Sbiera ca pe un folclorist de frunte al timpului său.*

În deceniul al şaptelea îşi începe prodigioasa activitate marele etnograf şi folclorist Simion Florea Marian (1847–1907). Dintr-o schiţă biografică a fiului său Liviu – harnic istoric literar şi scriitor bucovinean şi basarabean* – aflăm că viitorul renumit folclorist şi fondator al etnografiei noastre şi-a început activitatea de culegător al poeziei populare încă fiind elev la şcoala poporală din Suceava. În 1866 a publicat în „Familia" lui Iosif Vulcan schiţe ale obiceiurilor şi cântece de nuntă din satul natal Ilişeşti. Tot în „Familia" mai publică în 1868 patru doine din Bucovina.

Fiu de ţărani, S. Fl. Marian n-a cunoscut la începutul activităţii sale alte forme de cultură şi artă, decât cele ale autorilor anonimi. Iar când A. Russo, V. Alecsandri, B. P. Haşdeu, G. Dem. Teodorescu ş.a. au ridicat la înălţimea de artă autentică vastul tezaur al creaţiei poetice orale, munca în gestul lor a trezit în sufletul tânărului cercetător o dorinţă nestrămutată de a pune în valoare cât mai multe piese folclorice inedite, dorinţă ce l-a călăuzit încă de pe băncile şcolii. În primii ani de activitate ştiinţifică şi literară, orientat fiind de şcoala romantică a lui V. Alecsandri, S. Fl. Marian prelucrează întrucâtva textele folclorice înregistrate. Prima sa colecţie apare la Botoşani în 1869, purtând titlul *Poezii poporale*

* I. G. Sbiera a fost primul membru bucovinean al Academiei Române – din 1866, de la înfiinţarea ei, iar din 1875 (de la inaugurarea universităţii cernăuţene) până în 1906 – titularul Catedrei de Limba şi Literatura Română. Lui îi mai aparţin studii importante despre marii noştri cronicari Grigore Ureche, Miron Costin; a publicat pentru prima dată *Codicele Voroneţean*, însoţindu-l cu un studiu de înaltă ţinută folclorică.

* Marian Liviu (1883–1942). A fost membru al Societăţii Scriitorilor Români. Autor de schiţe, nuvele, poezii ş.a., adunate în volumele *Suflete stinghere* (1910), *Printre stropi* (1912) ş.a. Fiind apoi director al Liceului „B. P. Haşdeu" din Chişinău, a publicat o serie de studii, consacrate marelui savant şi scriitor: *Haşdeu şi Rusia, Haşdeu şi Eminescu, Activitatea publicistică a lui B. P. Haşdeu* ş.a.

din Bucovina. Balade române culese şi corese. Specific pentru zona bucovineană e poemul haiducului Darie, *Ioviţă* este o variantă locală a baladei *Fata cadiului*, publicată în colecţia din 1866 a lui V. Alecsandri. Cele mai multe pagini sunt rezervate baladei *Tudorel şi Mărioara* – o prelucrare în versuri a unui basm popular.

O nouă etapă în activitatea folcloristică a lui S. Fl. Marian începe în 1870, când ia cunoştinţă de orientarea ştiinţifico-metodologică a lui B. P. Haşdeu. Călăuzit de marele cărturar, folcloristul bucovinean pe de o parte renunţă la orice prelucrări şi corectări ale folclorului, iar pe de alta îşi amplifică cercetările pe teren, cuprinzând cele mai diverse compartimente ale culturii spirituale a poporului: poezie, proză, paremiologie, datini, credinţe, moravuri, mitologie ş.a. Ca şi B. P. Haşdeu, el include în noţiunea de folclor „toate prin câte se manifestă spiritul unui popor". Astfel, S. Fl. Marian pentru prima dată în investigaţiile etnofolclorice la noi îmbrăţişează întreaga cultură populară din vremea sa. Numeroase materiale, înregistrate de el ori solicitate de la prieteni şi cunoscuţi prin anchetă, îşi află găzduire în publicaţiile periodice ale timpului: „Şezătoarea", „Amicul familiei", „Traian", „Columna lui Traian", „Convorbiri literare", „Revistă pentru istorie, arheologie şi filologie" ş.a.

Între 1871–1875 S. Fl. Marian îşi urmează studiile la Facultatea de Teologie din Cernăuţi. Dar şi în aceşti ani este preocupat îndeosebi de valorificarea poeziei populare. Editează două volume impunătoare de balade (1873) şi doine (1875)[32] bucovinene, primul fiind precedat de o prefaţă în care alcătuitorul reţine atenţia cititorilor asupra mesajului profund şi frumuseţii surprinzătoare a folclorului nostru: „Puţini îşi pot închipui ce odoare preţioase stau ascunse în sânul poporului". Printre cele 34 balade şi cântece epico-eroice, inserate în primul volum, se disting

[32] Marian S. Fl. Poezii populare române, T. I. Cernăuți, 1873; T. II. Cernăuți, 1875.

prin unele caracteristici zonale ciclul despre haiducul Darie, cântecul bătrânesc *Voinicul scăpat*, balada socială *Bradu* ş. a., ce conţin note mai vechi de revoltă împotriva lui vodă şi mai noi – de luptă pentru independenţă naţională în condiţiile regimului habsburgic. *Craiul şi soră-sa* este o variantă locală a celebrei balade *Soarele şi luna*, îmbogăţită substanţial prin asimilarea unor elemente de basm.

Volumul al II-lea cuprinde doine, hore şi strigături, culese în mare parte în nordul Bucovinei (Ceahor, Cireş, Ropcea, Mahala, Voloca, Pătrăuţi ş. a.). Mai specifice locului sunt doinele şi cântecele recruţeşti (şi ostăşeşti) cu puternice note de protest împotriva autorităţilor austriece care îi înstrăinau pe tineri de munca lor seculară, ducându-i departe de locurile natale: „Grâu de vară-am semănat, / Dar când fu de secerat, / La cătane m-au luat. / De când plugu l-am lăsat, / Pâine caldă n-am mâncat" (p. 105). Aceste motive vor deveni mult mai pronunţate la finele secolului XIX şi în primele decenii ale secolului nostru, când războiul „a pustiit multe sate", a dus la groapă floarea cea aleasă a tineretului bucovinean. Printre baladele, poemele eroice şi cântecele lirice, publicate de către harnicul folclorist bucovinean, aflăm variante de mare valoare artistică, ce au devenit piese antologice (vezi texte în corpusul *Creaţia populară moldovenească* în 17 volume).

Locuind în multe sate bucovinene, S. Fl. Marian adună şi sistematizează un enorm material etnografico-folcloric. În revista „Şezătoarea" din Budapesta publică numeroase ghicitori, iar în „Columna lui Traian" şi „Albina Carpaţilor"– descântece, vrăji, tradiţii istorice, snoave, proverbe, zicători şi alte specii folclorice. În 1878 editează o culegere de legende populare[33]. Cele mai reprezentative texte (*Feciorul Dediului* ş.a.) au un substrat mitologic străvechi, păstrat în zona Carpaţilor. Realitatea istorică

[33] Tradiţii poporane române adunate de S. Fl. Marian. Sibiu, 1878.

apare într-un cadru fantastic, de basm. Imaginea tradiţională a voievodului Ştefan cel Mare îşi adaogă noi semnificaţii simbolice, întruchipând vechimea legendară şi continuitatea multiseculară a luptei poporului pentru independenţa naţională.

În 1881 pentru merite deosebite în domeniul cercetărilor etnografice poetul S. Fl. Marian este ales membru al Academiei Române, candidatura fiindu-i susţinută de către B. P. Haşdeu. Apoi devine membru al mai multor societăţi academice: „Junimea" şi „Dacia" din Cernăuţi, „România jună" din Viena, al Comisiei internaţionale centrale din Viena pentru conservarea monumentelor artistice şi istorice. Munceşte cu multă pasiune şi dragoste faţă de popor până în ultimele zile, lăsând posterităţii nu numai o uriaşă operă publicată, ci şi o bogată arhivă folclorică, care a fost valorificată doar parţial.

Printre cele mai notorii opere ale neobositului cercetător al culturii noastre populare se numără antologiile *Descântece poporane române* (Suceava, 1886) – prima colecţie de acest gen de poezie în folclorul est-romanic (cu numeroase texte arhaice culese în Bucovina), *Satire populare române* (Bucureşti, 1893), *Tradiţii poporane române din Bucovina* (Bucureşti, 1895) – volum ce conţine mai cu seamă legende istorico-toponimice (*Valea lui Pintea, Poiana Negrii, Plaiul tătarilor, Dealul Leahului* ş.a.). Ce-i drept, majoritatea textelor din această carte au fost publicate anterior de către unul dintre profesorii lui M. Eminescu la Obergimnaziul cernăuţean E. Rudolf Noibauer în volumul *Povestiri din Bucovina* (Cernăuţi, 1869), precum şi de Ludwig Adolf Staufe-Simiginowicz în *Poveşti bucovinene* (Cernăuţi, 1883) – ambele în limba germană. Desigur, după cum observă folcloristul Gr. Botezatu „cultura latinistă, istorico-arheologică, teologică a lui S. Fl. Marian n-a putut rămâne fără urme asupra operei pe care ne-a dat-o"[34]. Aceasta a determinat unele

[34] Marian S. Fl. Legende, tradiţii şi povestiri orale moldoveneşti / Alc., art. intr. şi comentar. de Gr. Botezatu. Chişinău: Ştiinţa, 1971, p. 21.

intervenţii ale sale în textele folclorice. Atare elemente trebuie să fie separate cu mult discernământ de structura şi mesajul autentic popular ale tradiţiilor istorice şi ale altor specii din repertoriul prozei orale, publicate de folcloristul bucovinean. În 1897 el scoate de sub tipar un volumaş de poveşti bucovinene (*Răsplata*), ce înregistrează în expunere originală subiecte pe care le vom întâlni şi în colecţiile lui I. G. Sbiera, E. Niculiţă-Voronca, Leca Morariu.

Notorietatea lui S. Fl. Marian sporeşte mai ales odată cu apariţia consecutivă a operelor sale monografice de mari proporţii, prin care el contribuie în mod esenţial la dezvoltarea etnografiei noastre, relevând temeiurile străvechi şi originale ale culturii populare est-romanice, inclusiv din zona est-carpatică. Încă în 1882, după apariţia studiului său inedit despre cromatica populară[35] B. P. Haşdeu îl numea „întâiul şi singurul (pe vremea respectivă – Gr. B.) etnograf român". Altă lucrare fundamentală a lui S. Fl. Marian *Ornitologia populară română* (în două volume)[36] s-a bucurat de o înaltă apreciere în rândurile specialiştilor atât din ţară (fiind premiată de Academia Română), cât şi din străinătate. Caracterul inovator şi complex al acestei monografii ce îmbină elementele de zoologie cu cele de limbă (denumiri populare) şi folclor (legende, datini, credinţe despre păsări) a fost sesizat şi de renumitul filolog ceh Ian Urban Iarnic. Acesta a ţinut la Praga conferinţe şi prelegeri speciale despre lucrările folcloristului bucovinean.

Un ciclu tematic important de opere ale lui S. Fl. Marian, nedepăşite până acum prin amploarea şi varietatea materialului, îl constituie cele consacrate obiceiurilor de familie: nunta[37], naşterea[38], înmormântarea[39]. Le urmează o masivă trilogie în care

[35] Marian S. Fl. Cromatica poporului român. Bucureşti, 1882.
[36] Marian S. Fl. Ornitologia poporană română, Vol. I–II, Cernăuţi, 1883.
[37] Marian S. Fl. Nunta la români. Bucureşti, 1890.
[38] Marian S. Fl. Naşterea la români. Bucureşti, 1892.
[39] Marian S. Fl. Înmormântarea la români. Bucureşti, 1892.

sunt descrise în modul cel mai detaliat datinile şi credinţele legate de calendarul popular[40]. Una dintre ultimele sale lucrări are drept obiect de studiu legendele şi credinţele, legate de lumea enigmatică a insectelor[41]. Această investigaţie a trezit interesul cunoscutului romanist austriac H. Suhardt, care a citat-o cu laude în lucrările sale. S. Fl. Marian mai lasă în manuscrise lucrarea *Botanica populară*, 250 cântece ostăşeşti ş.a.

Cele mai importante antologii şi studii ale lui S. Fl. Marian au fost cunoscute şi în cercurile ştiinţifice din Rusia. Bunăoară, slavistul Alexandr Iaţimirschii s-a referit în lucrările sale la unele opere fundamentale ale folcloristului bucovinean. Lui A. Iaţimirschii îi aparţin recenzii la *Cromatica* şi *Descântecele* cercetătorului nostru[42].

Prin amploarea şi varietatea materialului folcloric şi etnografic pus în valoare Simion Florea Marian şi-a asigurat unul dintre primele locuri în panteonul marilor noştri exploratori ai culturii populare. În plan european vasta sa activitate poate fi comparată cu cea a lui Vuk Karadžić (Serbia), N. A. Afanasiev (Rusia), Vasil Stoin (Bulgaria), C. Baron (Letonia), B. Bartoc (Ungaria) ş. a.

Şi în lucrările sale literare S. Fl. Marian porneşte de la tradiţia populară, scrie poezii în stilul amintirilor şi scrisorilor versificate. Povestirea sa *Vasile Cârlănariul*. *Amintire din copilărie* (scrisă sub influenţa directă a lui I. Creangă) reproduce o tradiţie populară despre voinicul satului natal Ilişeşti – Ion Talpă-Lată.

Între 1891–1899 la Cernăuţi apare „Gazeta Bucovinei”, care inserează unele materiale folclorice (povestea *Mireasa cu trei miri*, 1891, Nr. 35); în coloanele ei sunt publicate postum versuri originale în stil folcloric, scrise de către poetul Dimitrie Petrino

[40] Marian S. Fl. Sărbătorile la români. Studiu etnografic. Bucureşti, Vol. I–III, 1898–1901.

[41] Marian S. Fl. Insectele la români. Bucureşti, 1903.

[42] Этнографическое обозрение, 1887, № 1; Живая старина, 1901, вып. 4.

(1844–1878)[43]. O mai mare atenţie dă creaţiei poetice orale ziarul „Deşteptarea. Gazetă pentru popor" (1893–1904). Bunăoară, Nr. 2 al ziarului din anul 1895 inserează un mare grupaj de cântece recruţeşti, specifice zonei folclorice respective: „Cântă cucu-n doi făgani / Că mi-o tuns pe doi ciobani / Oile zbeară prin munţi, / Ciobani-s în Cernăuţi / Ş-o trimăs răvaş napoi / S-aleagă ciobani la oi. / Oile nu-s învăţate / Cu ciobani din alte sate / Şi ei pân' ce-or cătăni, / Oile s-or prăpădi / Părinţi-or îmbătrâni / Plugurile-or rugini". În Nr. 6 din 1893, p. 47–48 şi p. 55–56 sunt publicate cântece culese la Roşa, Tereblecea (azi Porubnoe). Strigături, ghicitori, proverbe şi alte creaţii folclorice „Deşteptarea" publică la sfârşitul fiecărui număr.

Spre finele sec. XIX şi la începutul sec. al XX-lea îşi desfăşoară activitatea sa folclorista Elena Niculiţă-Voronca (1862–?). Situată cu traiul în s. Mihalcea din actualul raion Storojineţ, E. Niculiţă-Voronca se consacră cercetărilor pe teren în această zonă puţin explorată până atunci. Publică sub genericul *De-ale noastre* materiale inedite în revista Elenei Sevastos „Rândunica", ce apărea pe atunci la Iaşi. În 1893 se bucură de o înaltă apreciere din partea lui B. P. Haşdeu, care o numeşte „folcloristă de talent". Peste un an editează la Cernăuţi studiul etnografic *Casa naţională*, în care descrie amănunţit ornamentele exteriorului caselor din zona Cernăuţilor.

În 1903 după o muncă îndelungată, călăuzită de marele folclorist şi etnograf bucovinean Simion Florea Marian, E. Niculiţă-Voronca editează monumentala colecţie etnofolclorică *Datinile şi credinţele poporului român*[44].

Adeptă a şcolii mitologice (teoria solară îmbinată cu cea meteorologică), E. Niculiţă-Voronca subliniază în prefaţă că la toate popoarele „credinţele s-au constituit după elemente", iar

[43] Loghin C. Istoria literaturii române din Bucovina, 1775–1918. Cernăuţi, 1920, p. 112.

[44] Voronca E. N. Datinile şi credinţele poporului român., adunate şi aşezate în ordine mitologică. Mihalcea lângă Cernăuţi, Vol. I–II, 1903.

„punctul principal de plecare la toate este soarele” (p. VI). Fenomenele naturii, referitoare la soare, sunt, după părerea ei, „motivul tuturor sărbătorilor”, credinţelor, miturilor. Teza fiind preconceputǎ în mare parte, autoarea n-a putut-o ilustra cu ajutorul materialului reprodus din abundenţă, deşi a stăruit foarte mult în această direcţie. În afară de unele superstiţii străvechi împletite cu elemente creştine, despre „facerea lumii”, pământ, aer, apă, foc (categorii sistemice ale filozofiei naturaliste antice), ea ne prezintă în detaliu numeroase complexe etnografico-folclorice ce reflectă activitatea multilaterală a omului, raporturile lui sociale şi familiale, evoluţia vieţii spirituale a societăţii. Astfel sunt colindele ciobanului, gospodarului şi gospodinei, pluguşoarele ş.a. Pentru procesul de laicizare a teatrului religios e ilustrativă varianta *Irozilor*, în care e montat cântecul păstorului, monologul lui Şoldan Viteazul cu elemente din cântecele recruţeşti. Multe informaţii valoroase ne aduce E. Niculiţă-Voronca despre circulaţia *Mălăncii*, jocurilor dramatice *Capra*, *Ursul*, *Calul* în satele din jurul Cernăuţilor (Camena, Ostriţa, Horecea, Mihalcea, Mahala, Ropcea ş.a.). Un interes deosebit îl prezintă mai ales materialele în care sunt surprinse „pe viu” momente ale constituirii unor tradiţii populare (bunăoară, colinda *Mălăncii* cu unele motive ucrainene influenţate de melosul moldovenesc ş.a.), cântecele şi oraţiile legate de anumite procese de muncă şi alte texte ce se disting prin caracterul lor inedit (p. 169, 170, 171–173, 228 ş.a.). Iată unele pasaje puţin frecvente din cântecele plugăritului: „Mână, bade, boii bine, / Nu ţinea ochii la mine, / Ochii mei sunt frumuşei / Şi ţi-or bea bouţii tăi, / Nici nu-i fi, bade, cu boi, / Nici n-om fi noi amândoi”. Sau: „...Prepeliţa pe răsteie, / Tot striga la boi să steie, / Ciocârlanul pe cotiugă / Tot striga la boi să fugă” (s. Ropcea, actualul raion Storojineţ). Reţinem şi câteva versuri din cântecele şi strigăturile de seceriş, păstrate la moldoveni în mod sporadic: „Vine nuna de la grâu / Cu rochiţa pusă’n brâu. / Şede nunul şi-o priveşte / Şi musteaţa-şi răsuceşte, / Mustecioara galbenă, / Bate vântu-o leagănă” (s.

Corovia, actualul raion Hliboca); „Mărioară, păr galbân, / Când te văd, eu mă legân, / Mă legân ca erbile, / Mă scutur ca grâiele" (Mihalcea).

Cu multă pasiune adună E. Niculiță-Voronca expresiile populare în jurul fiecărui obiect sau fenomen legat de cultul soarelui și al stihiilor. Iată, bunăoară, o serie de zicători despre colaci (colacul fiind privit tot ca un simbol al soarelui): „Umblă câinii cu colaci pe coadă" (e foarte bine); „l-a colăcit pe cutare" (l-a făcut prieten); „a rupt colacii cu cutare" (a rupt prietenia); „și-a luat el colacul" (mulțămita); „ți-oi mânca eu colacul" (când îl amenințI pe cineva că va muri) ș.a.

Colecția inserează și numeroase povești, legende ornitologice, toponimice, apocrifice. Un volumaș de zece povești, extrase din *Datinile și credințele poporului român* de E. Niculiță-Voronca, publică în 1905 la Cernăuți soțul folcloristei Zaharia Voronca (1851–1920). Tot el reproduce o seamă de obiceiuri din viața cotidiană a satului Mihalcea (1912).

Tezele mitologice din *Datinile și credințele poporului român* sunt reluate în plan teoretic de E. Niculiță-Voronca cu mai multă insistență în cele două mari volume *de Studii în folclor* (I – București, 1908, II – Cernăuți, 1912–1913). În *Precuvântare* la vol. I ea susține ideea, că „religiunea naturii a durat mii de ani, încât ea a devenit nu numai un obicei, ci a intrat aproape în sânge" (p. 3). Obiceiurile, folclorul, după părerea E. Niculiță-Voronca, sunt mai în întregime „o reluare a mitologiei antropomorfice grecești și române". De aceea „un joc dacă îl jucăm, un cântec dacă îl cântăm, noi nu suntem siguri, că în acel «frunză verde» nu se exprimă un simbol oarecare sau dacă cântecul întreg nu face parte dintr-un imn al unui zeu" (tot acolo). Astfel, ciobanul moldovean din *Miorița* este „mire al pământului", având de mireasă „a lumii crăiasă" el moare, „precum sara moare soarele apunând" (I, p. 223). În *Meșterul Manole* E. Niculiță-Voronca vede o reluare directă a mitului despre Dedal și Icar, Hercule la moldoveni și români e Pintea, Prometeu – Corbea ș.a.m.d.

Aceste paralele, deşi adeseori interesante, nu sunt însoţite de o explicaţie ştiinţifică adecvată. De aceia volumul I al *Studiilor* a fost supus unei critici distructive în cadrul unei şedinţe a Academiei Române pentru lipsa de spirit critic şi atitudine istorică, pentru că „autoarea a fost uşor ademenită pe terenul nesigur al fanteziei" (vezi introducerea la vol. II al *Studiilor*). Într-adevăr, E. Niculiţă-Voronca i-a lipsit pregătirea teoretică necesară pentru a elabora un studiu comparat atât de amplu, bazat pe mitologie, datini, folclor al mai multor popoare vechi şi noi. De atâta ea, după cum recunoaşte singură „s-a pierdut adesea în ipoteze" (Vol. II, p. 2). Totuşi marea valoare documentară a *Studiilor* nu poate fi negată (cum a procedat recenzentul din cadrul Academiei Române A. Bârsan). Privind în ansamblu materialul supus analizei „mitologice" de către E. Niculiţă-Voronca, ne putem da seama că el merită mai multă atenţie din partea cercetătorilor (etnografi, folclorişti, istorici, lingvişti, muzicologi). Autoarea descrie pe larg şi în mod obiectiv, fără exagerări tendenţioase (acestea intervenind doar în cazul unor explicaţii ale paralelismelor), obiceiurile şi folclorul calendaristic şi de familie dintr-o zonă folclorică necercetată până la ea (satele din jurul Cernăuţilor), scoate la lumină un număr mare de tradiţii populare puţin cunoscute în alte părţi, texte străvechi din folclorul copiilor, variante şi versiuni locale ale poveştilor zoomorfice şi fantastice.

Ultima lucrare a E. Niculiţă-Voronca, scrisă cu câţiva ani înainte de moarte (data morţii ei rămâne deocamdată necunoscută) şi publicată în 1922 la Cernăuţi tratează despre industria casnică din Bucovina (tehnica ţesutului covoarelor şi folclorul privind această îndeletnicire în satele Voloca şi Ceahor de lingă Cernăuţi).

Observăm, deci, că E. Niculiţă-Voronca a urmat în mod practic şcoala etnofolclorică a marilor ei îndrumători B. P. Haşdeu şi S. F. Marian. Ca şi aceştia ea s-a străduit să creeze o imagine complexă a culturii spirituale a maselor, cuprinzând în lucrările sale întreg repertoriul de datini, reminiscenţe mitologice, tradiţii,

creaţii poetice orale, expresii populare caracteristice pentru regiunea cercetată.

La finele secolului trecut şi în primele decenii ale secolului nostru în Bucovina, ca şi în alte semicolonii ale Imperiului Austro-Ungar, apar numeroase creaţii populare în care este reflectată emigrarea în mase a oamenilor muncii peste ocean (Canada, SUA, Argentina, Brazilia). Înstrăinarea ţăranului, despărţirea de plaiul natal, dorul de casă, odiseea transoceanică, munca grea în uzine, mizeria, disperarea devin unele dintre motivele cele mai frecvente în scrisorile versificate, cronicile rimate şi cântecele de evocare concret-istorică din această perioadă. În anii ’20 I. E. Torouţiu (cunoscut ulterior ca eminescolog şi documentarist, precum şi ca director al „Convorbirilor literare”) publică o colecţie de cântece trimise din America de Nicolai Şulschi şi epistole în versuri culese în Bucovina mai ales de la foşti emigranţi în Canada şi SUA[45].

Între 1911–1918 apare la Suceava ziarul „Viaţa nouă”, ce publică în fond cântece recruţeşti şi scrisori versificate de pe front, în care sunt descrise amănunţit grozăviile războiului imperialist (vezi Nr.7 din 1918 – cântece de război din Corovia ş. a.).

Perioada interbelică se caracterizează printr-o activitate susţinută de valorificare a folclorului din Bucovina (aflată acum în componenţa Regatului Român). Totuşi numărul colecţiilor fundamentale scade în mod considerabil. Profesorul Universităţii din Cernăuţi Leca Morariu (1888–1963), cunoscut mai ales prin contribuţiile sale la biografia cernăuţeană a lui M. Eminescu, editează o colecţie de basme intitulată *De la noi* (reeditată de mai multe ori: Suceava, ed. I, 1915; II – 1919; Cernăuţi, III –1920; IV – 1926; V – 1937) şi o broşură de *Cimilituri* (Cernăuţi, 1930). Mai important e volumaşul de poveşti înregistrate în Bucovina. Deşi cu unele intervenţii proprii, basmele, după cum menţionează în prefaţă Sextil Puşcariu (pe atunci profesor la Universitatea din Cernăuţi), „sintetizează în mod direct toate calităţile de stil, pe

[45] Frunză verde. Cântece populare culese de I. E. Torouţiu. Biblioteca Bucovina, f/a.

care veacuri întregi le-a colecționat poporul" (p. 10). Dacă uneori alcătuitorul include pasaje sau expresii, îmbogățind țesătura basmului, apoi acestea sunt tot ale poporului, și-s în mare parte specifice zonei est-carpatice (*Cleşte ţine, ciocan dă-i*, *Împăratul Alb şi împăratul Roşu* ș.a.).

Timp de mulți ani (1926–1944) Leca Morariu editează la Suceava și Cernăuți revista de literatură și folclor „Făt-Frumos", în coloanele căreia găsim numeroase creații poetice orale din nordul Bucovinei. Printre cele mai elocvente variante menționăm: balada *Fata Dadului*, înscrisă la Oprișeni (azi Dubovca) de Acsentie Bileţchi-Oprișanu. Este o variantă a subiectului „bărbatul beţiv își vinde soția unui lotru" (1926, Nr. 3, p. 82–85), ciclul de cimilituri, înregistrate în Ropcea de Ion Boca (1926, Nr 3, p. 87–88); cântecele de cătănie, culese de însuși L. Morariu în Pătrăuți (1926, op. I, Nr. 3, p. 92–94) ș.a.

Lui L. Morariu îi aparţin și câteva investigații teoretice în domeniul folcloristicii[46]. Exegetul pledează pentru constituirea folcloristicii într-o disciplină autonomă[47].

În deceniul al treilea (1921–1927) apare la Suceava, iar apoi la Cernăuți „Gazeta poporului" la care colaborează activ cu proză și poezie populară profesorul Universității din Cernăuți, poetul și filozoful Vasile Gherasim (1892–1933). Printre materialele mai importante publicate aici menționăm marele basm în versuri *Crăiasa soarelui*, comunicat de Zamfira Cornea din Vicovul de Sus (1921, Nr. 84–89).

Colecții etnografico-folclorice publică și editura ziarului cernăuțean „Glasul Bucovinei". În 1923 apare schița ilustrată *Stâna la românii din Bucovina* de Dimitrie Dan (1856–1927). Pe lângă multiple informații din practica oieritului, autorul aduce și unele texte folclorice, descântece de leac, cântece și strigături păstorești. Lui D. Dan îi aparţin schiţe etnografice despre naționalitățile conlocuitoare în Bucovina: ucraineni, ruși

[46] Morariu L. Pentru cântecul popular (precizări). *Glasul Bucovinei*, 1933; Folclor servit filologiei? Rădăuți, 1936.

[47] Datcu I., Stroescu S. Dicţionarul folcloriștilor. București, 1979, p. 290.

(lipoveni), armeni, evrei, ţigani. Calendarul „Glasul Bucovinei" (anii '20–'30) publică texte folclorice aproape în fiecare număr al său. Multe dintre aceste materiale au fost culese de către Petre Cârsteanu, primul redactor al ziarului „Glasul Bucovinei". De la dânsul a rămas în manuscris un volum de poezii populare bucovinene (datat cu anul 1922).

În 1930 A. Bileţchi-Oprişanu dă publicităţii un volumaş de *Datini, oraţiuni, cântece şi strigături de nuntă* (Cernăuţi). Materialul este cules în s. Oprişeni, se face o descriere foarte detaliată a ritualului nunţii ţărăneşti. A. Bileţchi-Oprişanu mai editează o microantologie de cântece şi strigături (Cernăuţi, 1928). Ritualul nunţii în s. Ţureni, Ostriţa, Cosmin, Ceahor, Horecea este descris de alt folclorist amator Simion Ruşciac (*Nunta la români*, Cernăuţi, 1929). O privire generală asupra melosului popular conţine studiul lui G. Onciul *Din trecutul muzical al Bucovinei* (Cernăuţi, 1933). Autorul abordează unele chestiuni ce merită să fie reluate, bunăoară, cea a substratului străvechi dacic al horei şi al altor specii. Articole din istoria folcloristicii şi texte folclorice bucovinene publică la începutul anilor '30 revista „Ţara Fagilor", ce apărea la Cernăuţi. Spre exemplu, numerele 5–12 din 1931 sunt în întregime consacrate lui S. Fl. Marian. Se aduc multiple date biografice şi bibliografice despre renumitul folclorist şi etnograf, adunate cu grijă de fiul său Liviu Marian. Câteva fascicole inserează snoave, cântece de leagăn şi de înstrăinare culese în Bucovina (1931, Nr. 11, p. 14; Nr. 2, p. 30–31; Nr. 3–4, p. 45–46 ş.a.). În 1934 la Cernăuţi apar câteva numere ale revistei „Izvodiri", care găzduiesc folclor din Valea-Cosminului (descântece, cântece de nuntă).

Ultima şi cea mai mare colecţie de lirică populară bucovineană din perioada antebelică este volumul *Cântece populare româneşti din Bucovina. Cântece de dragoste*, editat în 1940 la Würzburg de către profesorul Matthias Friedwagner (1861–1940)[48]. Romanistul austriac a întreprins încă în 1905–

[48] Friedwagner M. Rümanische Volkslieder aus der Bucovina. Liebeslieder. Band. I. Würzburg, 1940.

1914 (pe când era profesor şi rector al Universităţii din Cernăuţi) cu ajutorul intelectualilor de la sate şi al ţăranilor o amplă şi sistematică anchetă folclorică în Bucovina, inclusiv în 22 localităţi din nordul provinciei*, reuşind să adune 10000 de texte şi 2250 melodii, transpuse pe note de harnicul folclorist, profesorul Alexandru Voevidca. Majoritatea pieselor folclorice au rămas în manuscrise. Volumul pe care a reuşit să-l editeze Friedwagner în 1940 cuprinde 943 de texte, sistematizate şi documentate riguros, cu note privind variantele identificate şi aria lor de circulaţie. Antologia conţine şi 386 melodii, este însoţită de un indice de teme şi motive. După cum s-a mai menţionat pe bună dreptate, reflecţiile lui Friedwagner pe marginea textelor publicate dovedesc interesul lui deosebit pentru valorile estetice şi stilistice ale poeziei bucovinene, cunoaşterea temeinică a vieţii românilor din ateste locuri, despre care a vorbit cu admiraţie la Congresul internaţional al filologilor din 1909, precum şi la învestirea sa ca rector al universităţii cernăuţene „...Datoria mea – scrie Friedwagner în prefaţă la antologia sa – este de a păstra pentru viitor şi a da întregii lumi aceste roade ale talentului poetic şi muzical al românului bucovinean" (p. XIII).

Colecţia lui Friedwagner merită o atenţie deosebită nu numai datorită faptului că pune în valoare constantele poetice cele mai reprezentative pentru zona dată, ci şi pentru că ne stă drept mărturie a existenţei până la începutul secolului nostru a unor localităţi cu bogate tradiţii folclorice române care ulterior au fost supuse unui intens proces de deetnizare, de deformare a culturii naţionale: Cuciurul Mare, Broscăuţi, Maidan din actualul raion Storojineţ, Volcineţ, Panţâri din actualul raion Hliboca (Adâncata), Noua Suliţă ş.a.

În ultimele mai bine de patru decenii postbelice s-au desfăşurat în mod mai mult sau mai puţin sistematic doar

* Ostriţa, Cuciurul Mare, Igeşti, Panţâri, Oprişeni, Broscăuţii vechi, Dimca, Suceveni (azi Şirokaia Poliana), Boian, Sinăuţii de Jos, Tereblecea, Maidan (Storojineţ), Crasna lui Ilschi; Ciudei; Roşa (Cernăuţi), Stânca Roşii; Voloca; Noua Suliţă; Stăneştii de Jos, Molodia, Ceahor.

investigaţiile pe teren, la care şi-au dat concursul Secţia (apoi Catedra) de Limba şi Literatura Moldovenească a Universităţii de Stat din Cernăuţi şi sectorul de folclor al AŞ a Republicii Moldova. Însă materialul, deseori inedit, a rămas în cea mai mare parte în arhive, fiind publicat în mod incidental[49]. La Editura Carpaţi din Ujgorod a apărut în 1972 o schiţă a obiceiurilor tradiţionale şi a elementelor lor contemporane, însoţită de texte folclorice în ajutorul formaţiilor de artişti amatori (Alc. Bostan G., Lutic M., Iachivciuc A.). Creaţii poetice orale şi schiţe despre poeţii populari Veronica Solcan din Crasnoilsc, Gheorghe Pavel din Diacovţî ş.a. au apărut pe paginile ziarului regional „Zorile Bucovinei" (din 1941, până în 1965 – „Bucovina Sovietică"), precum şi în periodicele chişinăuiene „Cultura", „Limba şi literatura moldovenească", „Femeia Moldovei" ş.a.

Desigur că savanţii-folclorişti şi etnografi din Moldova au apelat la materialele din zona bucovineană, transcarpatică ş.a., evidenţiind astfel comunitatea de subiecte, motive şi constante poetice de o vechime multiseculară pe întreg masivul folcloric est-romanic[50]. Viabilitatea tradiţiilor populare române în Ţara Fagilor a fost relevată şi pe calea studiilor comparate, demonstrându-se că procesele interetnice, influenţele est-slave n-au destrămat vigurosul sistem artistic al genurilor şi speciilor poeziei noastre orale. Or, aceste procese au cuprins doar laturile periferice ale folclorului obiceiurilor, liricii, prozei şi dramaturgiei noastre populare. Pe parcurs de veacuri folclorul român din Bucovina şi-a

[49] Vezi: Cântece vechi din Bucovina. *Octombrie*, 1954, nr, 4, p. 57–59; unele texte în colecţiile: Poezie populară moldovenească. Chişinău, 1957; În cântece ne proslăvim destinul.

[50] Vezi: Гацак В. М. Войницкий и гайдуцкий народный театр в Молдавской ССР, Северной Буковине и Северо-Восточной Румынии. Moscova (referat la Congresul VII internaţional al antropologilor şi etnografilor); Băieşu N. M. Poezia populară moldovenească a obiceiurilor de Anul Nou. Chişinău 1972; Hâncu A. Balada populară *Mioriţa.* Chişinău, 1878; Cirimpei V. Realizări ale folcloristicii timpurii moldoveneşti. Chişinău, 1978.

manifestat în mod creator capacitatea de a substitui elementele venite de dinafară cu producţii artistice proprii de o profundă originalitate (bunăoară cântecul *Mălăncii* venit la finele secolului trecut de la ucraineni a fost în scurt timp înlocuit cu variante semnificative ale colindelor moldoveneşti pentru fata de măritat. Vorba cântecului cunoscut de ambele părţi ale Carpaţilor bucovineni:

Cunosc lumea după vânt –
Românu după cuvânt,
Cunosc vremea după stat –
Românu după cântat.

Datorită mesajului său artistic, înaltelor calităţi estetice, folclorul român a ajuns să fie bine cunoscut la popoarele învecinate şi conlocuitoare: elemente simbolice ale *Pluguşorului*, oraţii de nuntă, balada *Meşterul Manole* – la ucraineni în Bucovina şi nordul Moldovei; poveşti ale lui I. Creangă, balada *Mioriţa* ş.a. – la ruşi şi ucraineni, etc.[51] O influenţă simţitoare a avut-o asupra cântecului ucrainean din Bucovina şi melosul popular est-romanic[52].

Studierea folclorului român sub aspectul comunităţilor tipologice şi al relaţiilor cu poezia populară est-slavă şi sud-slavă a dat posibilitate să se reliefeze unele trăsături specifice ale creaţiei noastre orale: frecvenţa colindelor eroice despre vânatul cerbului şi leului în Carpaţi, oraţiile de nuntă cu multe elemente din viaţa cotidiană a bucovinenilor, permanenţa subiectelor istorico-legendare în teatrul popular (*Constantin Brâncoveanu* ş.a.), nostalgia Patriei, motivul înstrăinării, foarte frecvent în doine, cântece recruţeşti, de emigraţie, imaginea codrului carpatin, toponimele, hidronimele locale ş.a.

[51] Бостан Г. Типологическое соотношение и взаимосвязи молдавского, русского и украинского фольклора. Кишинев, 1985.
[52] Буковинські народні пісні. Київ, 1963, с. 14.

Or, un studiu monografic amplu asupra folclorului din Țara Fagilor (tipologie, evoluție istorică, tradiție și inovație, specific zonal ș.a.) necesită o valorificare a materialelor din arhivele înaintașilor, precum și a textelor colectate în ultimii aproape cincizeci de ani. Totodată se impune o intensificare a cercetărilor pe teren (cât se mai păstrează această comoară a spiritualității noastre), a muncii de cultivare și propagare a ei întru propășirea noastră și a generațiilor viitoare.

UN COMPONENT INDISOLUBIL AL PATRIMONIULUI CULTURAL-LITERAR ROMÂNESC

(Din istoria scrisului românesc în Bucovina şi actuala regiune Cernăuţi)[*]

Tradiţiile cultural-literare româneşti în nordul Bucovinei, ţinutul Herţei, fostul judeţ Hotin al Basarabiei (actuala regiune Cernăuți) își au obârșia străveche în creaţia poetică orală, în cronicele moldoveneşti, diversificându-şi nuanţele locale pe parcursul secolelor XIX–XX.

Cu mult înainte de răpirea unei părţi însemnate a Ţării de Sus a Moldovei de către Imperiul Austro-Ungar (1775), numită Bucovina, în ţinutul Cernăuţilor ajung prin diverse copii scrierile ieşite de sub teascurile tipografiei din Rădăuţi, aflate sub oblăduirea episcopului Dositei Herescul (ceaslovuri, liturghii ş.a.). Erau solicitate de către bisericile ortodoxe din această parte a provinciei şi cărţile întocmite la vestita Academie de la Putna, al cărui „îndreptător” era Vartolomei Măzăreanu.

Spre finele secolului XVIII în Bucovina au fost alcătuite (compilate sau copiate) unele cărţi populare ca *Alexandria* (1781), *Codicele Constantin Popovici* cu pasaje din povestea lui *Sandipa filozoful* şi legende despre *Războiul Troadei*, redactat la Cernăuţi (1796). Se editează manuale, cărţi de legi. În 1811 la Cernăuţi apare un calendar românesc – „Calendar de casă”, alcătuit de dascălul Vasile Ţântilă (1782–1840), originar din Tereblecea, iar în 1820 Teodor Racoce (născut în 1770 la Carapciu-pe-Ceremuş şi mort în 1822 la Lemberg) editează un *Crestomatic Românesc* ce conţinea traduceri „de istorii şi de alte faptorii scoase din autori de pe osebite limbi”cu remarca „s-au tălmăcit de către Teodor Racoce, tălmăciu a gubernii de Galiţia, Cernăuţi”.

[*] Bostan G.C., Bostan L. Pagini de literatură română. Bucovina, regiunea Cernăuţi, 1775–2000. Cernăuţi: Alexandru cel Bun, 2000. P. 5-17.

Până spre mijlocul secolului XIX aceasta a fost cea mai importantă carte românească care a reuşit să apară în Bucovina, deşi intelectualii bucovineni au încercat în repetate rânduri să editeze lucrări, în special didactice. Astfel, Vasile Cantemir (1794–1835), originar din Roşa, a întocmit un mare dicţionar trilingv (în 11 volume, 1827, peste 4000 de pagini) „german-moldovenesc-francez", care a rămas în manuscris (s-a păstrat până în anul 1944 în biblioteca Facultăţii de Teologie a Universităţii din Cernăuţi).

Desigur, activitatea enciclopedică a lui Gheorghe Asachi a avut ecouri şi în Bucovina. E cunoscut faptul că ilustrul cărturar, refugiat în 1821 la Herţa, în locurile copilăriei sale, şi apoi în satul Colincăuţi din judeţul Hotin, a fost preocupat atunci de valorificarea creaţiei populare orale.

Din 1841 la Cernăuţi începe să reapară seria calendarelor (întreruptă încă în anul 1820) – de data aceasta cu suplimente beletristice. Chiar în primul număr sunt inserate două „acrostihuri" semnate de P. D., un cernăuţean care, fără îndoială, e preotul Porfiriu Dimitrovici (1801–1865), redactorul calendarelor. Treptat, în locul versurilor stângace (în majoritate anonime) din suplimentele literare ale calendarelor, apar opere în proză (istorisiri scurte), proverbe, zicători ş.a. Cu mai multă îndemânare versifică unele subiecte religioase alt cleric – Teoctist Blajevici (1807–1879) care la 1841 publică în calendar poemul *Iordania 1841 în Cernăuţi*. Lui îi aparţin şi câteva fabule ce se disting prin claritatea expresiei şi laconism. Bunăoară, într-o fabulă „flămândul motan", căutând prin casă, a găsit o pilă „tăvălită cu slănină". Crezând că-i un os, a lins până i-a sângerat limba. De aici şi „învăţătura" destul de rezonabilă: „Aşa limbuţii păţesc, / Când de alţii prea mult vorbesc. / Şi cu vorbe de nimica / Singuri pe sine se strică". Meritul lui T. Blajevici este, în special, de a fi cultivat o limbă curată, ferită de influenţe străine.

Datorită calendarelor, ajung să fie cunoscute cititorilor bucovineni şi versurile preotului din Ceahor şi predicatorului la Catedrala din Cernăuţi Silvestru Morariu-Andrievici (1818–1895), ulterior (din 1880) arhiepiscop şi mitropolit al Bucovinei.

A compus stihuri moralizatoare, sonete şi fabule. Printre acestea cea mai cunoscută a ajuns să fie fabula *Cucoşul curcănit* (1846) cu morala: „Soiul tău păzeşte, nu te fă curcan, / Limba ta cinsteşte de eşti moldovan, / Nu te urî însuţi, nu te depărta / De-obiceiul tău şi de limba ta... / Şi de laşi aice pe ai tăi strămoşi, / Te prefaci în altul ca şi cel cucoş".

Fabula e cât se poate de semnificativă în sensul că ne mărturiseşte despre trezirea conştiinţei naţionale în rândurile intelectualităţii bucovinene încă până la 1848. Într-o altă poezie din calendarul pe 1846, semnată de T. Vasilovici, limba maternă se adresează către fiii săi în felul următor: „Maica fiul nu-şi iubeşte eu cum v-am iubit,/ Însă spre amare chinuri voi m-aţi osândit./ Pentru ce, vă rog să-mi spuneţi, voi mă părăsiţi?/ Cum că cei mulţi de-al meu nume încă vă roşiţi?" (*Limba noastră către noi*).

La începutul anului 1847 în Cernăuţi este înfiinţată o „Societate literară în eparhia Bucovinei" cu scopul de „a ridica aici în ţară mult decăzuta limbă naţională", îndeosebi „spre prosperarea culturii naţionale abia răsărite", după cum se sublinia în apelul iniţiatorilor adresat populaţiei. Scopul principal al Societăţii – publicarea manuscrisului dicţionarului lui V. Cantemir – n-a fost însă realizat, probabil, din cauza unor controverse în rândurile celor 29 de membri ai ei (avându-l drept preşedinte pe rectorul Institutului Teologic din Cernăuţi, Teofil Bendela).

Pe la mijlocul secolului trecut la Cernăuţi a început o etapă avansată a procesului de renaştere culturală românească. După eşecul mişcărilor revoluţionare de la 1848 din Moldova şi Transilvania se refugiază la Cernăuţi Vasile Alecsandri, Mihail Kogălniceanu, Alecu Russo, Aron Pumnul, George Barițiu şi alţi paşoptişti, care sunt găzduiţi în casa ospitalierului Doxachi Hurmuzachi (1782–1857). Activitatea lor creează premise ideologice şi culturale pentru apariţia ziarului „Bucovina. Gazetă românească pentru politică, religie şi literatură" (în limba română şi germană). Săptămânalul a existat timp de doi ani (4 octombrie 1848 – 2 octombrie 1850). În articolul-program din primul număr semnat de G. H. (Gheorghe Hurmuzachi) sunt expuse o serie de

principii ce prevăd „deplina îndrituire a tuturor naţionalităţilor, autonomie locală, întreg şi nemărginit progres în toate ramurile activităţii omeneşti”. La 3 decembrie 1848 ziarul publică „Petiţia Ţării (Bucovinei)”, din 12 puncte (articole), adresată împăratului austriac. În punctul 2 se cerea: „Ca păstrare a naţionalităţii să se întemeeze şcoale populare şi o catedră pentru limba şi literatura românească, în dregătorii să se puie numai indivizi ce cunosc limba ţării, dregătoriile principale să fie datoare a primi cereri însoţite în limba românească, şi în această limbă să se rezolvească”.

Continuând tradiţiile „Daciei Literare”, gazeta „Bucovina” devine o „oglindă a activităţii intelectuale a românilor” (nr. 1, p. 3), una dintre cele mai reprezentative publicaţii ale timpului, „un simbol al unităţii spirituale româneşti” (Mihai Iacobescu). Printre colaboratorii ei, în afară de Alecu şi Gheorghe Hurmuzachi, Aron Pumnul, Iraclie Porumbescu, se numără şi Mihail Kogălniceanu, Vasile Alecsandri, Costache Negri, Vasile Pogor, Vasile Cârlova (Moldova), Ion Heliade Rădulescu, Grigore Alexandrescu (Ţara Românească), Andrei Şaguna, George Barițiu, Andrei Mureşanu (Transilvania) ș.a.

În publicistica şi beletristica bucovineană a timpului, ca şi în creaţia poetică orală, a avut un ecou puternic protestul populaţiei băştinaşe împotriva dominaţiei străine, lupta pentru drepturile cetăţeneşti şi progresul cultural, pentru cultivarea tradiţiilor multiseculare şi a graiului nostru. Semnificativ în acest sens este un cântec popular, publicat mai târziu de către marele etnograf şi folclorist Simion Florea Marian: „S-a luat mama prin ţară / Cu desagii subsuoară / Să ne strângă grămăjoară, /Să ne ducă-n târg la şcoală / Nemţeşte să învăţăm / Şi la oaste să intrăm. / Nemţeşte vom învăţa, / Când noi limba ne-om uita, / Când vor şti nemţii taman / Câte pene-s pe-un curcan. / Când a face plopul nuci / Şi răchita mere dulci, / Tocma-atunci şi nici atunci / Vom fi noi nemţilor slugi”.

Odată cu apariţia ziarului „Bucovina” începe şi valorificarea sistematică a creaţiei poetice orale în nordul provinciei. Datorită

activităţii lui V. Alecsandri, A. Russo şi a altor scriitori paşoptişti, la Cernăuţi se trezeşte, în rândurile intelectualilor, interesul faţă de tezaurul artistic al poporului. V. Alecsandri încredinţează săptămânalului o serie de capodopere ale poeziei noastre orale spre a fi publicate pentru prima oară anume în acest ziar. Textele vor fi însoţite de ample comentarii ale bardului de la Mircești, care vor apare în 1849 în „Bucovina" sub titlul *Românii şi poezia lor*. În 1849–1850, rând pe rând, sunt inserate în ziarul cernăuţean numeroase „cântece bătrâneşti", printre care şi asemenea capodopere ca balada *Miorița*, poemele eroice *Toma a lui Moşiu (Toma Alimoş*), *Codreanul, Mihu Copilul, Balaurul, Inelul şi năframa, Bujor* ş.a. Din îndemnul lui V. Alecsandri culege folclor românesc în Bucovina scriitorul Iraclie Porumbescu (tatăl viitorului mare compozitor Ciprian Porumbescu).

Publicarea folclorului românesc la Cernăuţi a adus cu sine o reînnoire substanţială a scrisului bucovinean. Ritmul doinei, horei, baladei, motivele folclorice influenţează poezia lui Vasile Bumbac, Dimitrie Petrino, Iraclie Porumbescu, Silvestru Morariu-Andrievici şi a altor scriitori.

Datorită străduinţelor lui Aron Pumnul (1818–1866), la gimnaziul german din Cernăuţi se introduce un curs de limba, literatura şi istoria românilor. Din prelegerile şi manualele ilustrului profesor, în special din crestomaţia sa *Lepturariu românesc* (în 4 volume, 6 cărţi, Viena, 1862–1865), elevii gimnaziali, printre care şi M. Eminescu, află multe lucruri importante despre trecutul istoric şi cultural al poporului român.

Anii '50-'60 ai secolului XIX marchează o etapă de acţiuni îndrăzneţe ale intelectualităţii bucovinene în vederea culturalizării poporului. Fraţii Hurmuzachi, Gheorghe (1817–1882) şi Alecu (1823–1871), şi alţi intelectuali s-au străduit să deschidă la Institutul de Studii Filozofice (instituţie românească de învăţământ superior de până la inaugurarea în 1875 a Universităţii cernăuţene) o Catedră de Limba şi Literatura Română, să obţină ca limba şi literatura română să fie introduse şi

la Institutul de Teologie din Cernăuţi ca limbă de predare (1848), au fondat în 1862 (prin concursul lui Ion al lui Gheorghe Sbiera) „Societatea pentru literatura şi cultura română în Bucovina" – societate care timp de peste 80 de ani a grupat şi a călăuzit forţele intelectuale bucovinene.

Între ianuarie 1865 şi decembrie 1869 apare la Cernăuţi „Foaia Societăţii pentru literatura şi cultura română în Bucovina". În coloanele acestei prime reviste bucovinene se publică poezii populare, opere ale scriitorilor Vasile Bumbac, Dimitrie Petrino, Vasile Gherman Pop, eseuri de Alecu Hurmuzachi, articole de I. G. Sbiera ş.a. V. Alecsandri colaborează cu poezii originale la „Foaia Societăţii...", susţinând astfel prestigiul ei. Imaginea romantică a Bucovinei („Dulce Bucovină / Veselă grădină / Cu pomi roditori / Şi mândri feciori" în „Foaia Societăţii", nr. 1), reluată şi amplificată de Mihai Eminescu, va deveni în curând o constantă poetică a conştiinţei unităţii naţionale româneşti.

În 1868 „Foaia" publică pentru prima oară unele dintre cele mai valoroase lucrări ale lui Al. Russo: studiul *Poezia poporală*, eseurile *Studii naţionale*, *Decebal şi Ştefan cel Mare*.

Colaborarea lui Vasile Alecsandri, Dimitrie Bolintineanu, George Sion ş.a. la primele periodice bucovinene, atât la finele anilor '40, cât şi mai târziu, a lăsat urme vizibile în scrisul românesc de aici. Lui V. Alecsandri şi altor paşoptişti li se datorează în mare parte dezvoltarea curentului naţional-poporan (iniţiat de „Dacia Literară", 1840) în operele lui Iraclie Porumbescu, Dimitrie Petrino, Vasile Bumbac, Constantin Berariu şi ale altor poeţi de mai târziu, precum şi orientarea spre valorificarea şi studierea folclorului (Ion al lui Gheorghe Sbiera, Simion Florea Marian, Elena Niculiţă-Voronca ş.a.).

Activitatea intelectualilor români întru renaşterea culturii naţionale a fost susţinută şi de către unii scriitori progresişti ucraineni din Bucovina (Isidor Vorobkevici, Iuri Fedkovici ş.a.). Lui Isidor (Sidor) Vorobkevici îi aparţin o *Colecţie de cântece pentru şcolile poporane şi pentru clasele inferioare din gimnaziu şi*

şcolile reale şi un *Manual de armonie muzicală* alcătuite pentru şcolile româneşti. Având drept sursă de inspiraţie folclorul şi istoria românilor, I. Vorobkevici scrie opere în două limbi ucraineană şi română: poemul *Ivonica Darii*, *bucovinskii oprâşok* şi *Ivonica Darie, hoţ bucovinean* (1865), celebra romanţă *Cobzarul* (1870), sau numai în limba română: poeziile *Bucovină, ţară dulce*, *Când Moldova purta jugul*, *Cântă cucul în grădină*, *Când mă duc la moară* ş.a.

Aflarea lui M. Eminescu în capitala provinciei, ca elev al şcolii primare (National-Hauptschule) şi al Obergimnaziului de aici, debutul său la Cernăuţi (*La mormântul lui Aron Pumnul*), oda sa consacrată „dulcei Bucovine" (*La Bucovina*), revenirile poetului în oraşul copilăriei şi adolescenţei sale (1869, 1871, 1875, 1885 ş.a.) au avut o mare importanţă pentru viaţa cultural-literară a Bucovinei. Vor trece două-trei decenii şi genialul poet va deveni o figură de mit bucovinean şi naţional. Spre finele secolului XIX şi în secolul XX mulţi poeţi din Ţara Codrilor de Fag vor urma şcoala eminesciană a marii poezii româneşti (Teodor Robeanu, Adrian Forgaci, Gavril Rotică, Vasile Gherasim, Traian Chelariu, Mircea Streinul ş.a.).

De fapt în secolul XIX şi în primele decenii ale secolului XX au existat două mari etape succesive în istoria literaturii române din Bucovina: epoca Alecsandri şi epoca Eminescu. Nu e vorba de o simplă pastişare a operelor marilor clasici (deşi n-au lipsit nici asemenea încercări), ci de o concepţie, de un model de tip Alecsandri (de expresie directă, cu vers de factură epică, descriptiv) la Vasile Bumbac, Iraclie Porumbescu, Silvestru Morariu-Andrievici, Constantin Morariu, Vasile Calmuţchi, Elena Niculiţă-Voronca etc., şi alta – eminesciană (de expresie prin excelenţă metaforică, cu vers de tonalitate specifică liricii marelui poet) la T. Robeanu, Adrian Forgaci, şi mai cu seamă la poeţii bucovineni din secolul XX.

În viaţa culturală a Bucovinei un loc de frunte le revine renumiţilor folclorişti şi istorici literari I. G. Sbiera, promotorul

culegerilor de folclor din această zonă, Simion Florea Marian, Elena Niculiță-Voronca, Dimitrie Dan, Leca Morariu, Alexandru Voevidca, Mathias Friedwagner, Axentie Bileţchi-Oprişanu, Ion Dominte ș.a., care au contribuit în mod deosebit la valorificarea nepreţuitului tezaur al creaţiei poetice orale, la afirmarea spiritualităţii româneşti în Bucovina.

Fidel tradiţiilor populare inestimabile, precum şi marilor dascăli Vasile Alecsandri, Mihai Eminescu, Ion Creangă (pentru proza lui S. Fl. Marian ș.a.), George Coşbuc, Octavian Goga şi altor maeştri ai cuvântului românesc, scrisul bucovinean – în pofida condiţiilor istorice vitrege impuse de dominaţia habsburgică (1775–1918) – evoluează treptat pe parcursul secolului XIX şi în primele decenii ale secolului XX, devenind o forţă eficientă de menţinere a identităţii naţionale. De la istoriile legendare rimate ale lui Vasile Bumbac, versurile şi proza documentară ale lui Iraclie Porumbescu, versificările moralizatoare ale lui Silvestru Morariu-Andrievici, Vasile Gherman Pop ș.a., până la lirismul poeziilor lui T. Robeanu, Gavril Rotică, Adrian Forgaci, Ion Cocârlă-Leandru şi proza analitică de distinctă plasticitate a lui Ion Grămadă, de la începutul secolului nostru, şi de aici până la marea poezie modernă a lui Benjamin Fundoianu, cu priveliştile Herţei de atunci, şi a unor „iconari” – distanţele sunt enorme. Dacă V. Bumbac, S. Morariu-Andrievici ș.a. se menţin în cadrul local (provincial), apoi T. Robeanu cu baladele sale, Teodor V. Ştefanelli cu celebrele amintiri despre M. Eminescu, Mihai Teliman cu unele foiletoane, Şt. Ştefurea(c) cu o prelucrare a unui basm popular (*Sfânta Vinere*) ș.a. sunt „bine primiţi” şi la „Convorbiri literare”, fiind ulterior apreciaţi de mari critici şi istorici literari (Nicolae Iorga, George Călinescu ș.a.), iar Vasile Bogrea, B. Fundoianu, Ilie E. Torouţiu, Vasile Gherasim, Leca Morariu, Traian Chelariu, Mircea Streinul, Iulian Vesper ș.a., prin poezia, proza, dramaturgia, lucrările lor de istorie, critică literară şi folclor, îşi înscriu, fără rezerve, numele în patrimoniul întregii literaturi şi culturi naţionale.

Un rol deosebit de important în procesul de afirmare şi maturizare artistică a scrisului românesc din Bucovina istorică şi actuala regiune Cernăuţi l-au avut publicaţiile periodice cernăuţene. Continuând la un nivel artistic mai avansat tradiţiile săptămânalului „Bucovina", revistei „Foaia societăţii pentru literatura şi cultura română în Bucovina", periodicele bucovinene de la finele secolului XIX şi din primele decenii ale secolului XX au desfăşurat o vastă activitate de valorificare a tezaurului spiritual al acestui picior de plai mioritic, de culturalizare şi educare patriotică a poporului.

După mai bine de zece ani de la suspendarea „Foii Societăţii..." este înfiinţată la Cernăuţi revista literară „Aurora Română" – organ beletristic-literar al „Societăţii pentru cultură..." care apare lunar între 1881–1884. Revista publică materiale etnografice şi folclorice valoroase de Simion Florea Marian, Dimitrie Dan ş.a., versuri de Ion Bumbac (animatorul revistei), Vasile Bumbac, Constantin Morariu ş.a.

Între 1891–1897 şi 2 aprilie – 1 noiembrie 1906 la Cernăuţi apare „Gazeta Bucovinei", în care îşi publică lucrările Teodor V. Ştefanelli, Constantin Berariu, Constantin Morariu, Constantin Verdi (Isopescul-Grecul), S. FI. Marian, foiletonistul Mihai Teliman ş.a. Sunt reproduse multe opere de Mihai Eminescu, George Coşbuc, Barbu Delavrancea ş.a. În 1892–1893 câţiva studenţi ai Universităţii din Cernăuţi editează revista „Încercări literare" care, după cum scrie profesorul Constantin Loghin (4.11.1892, s. Budineţ, raionul Storojineţ – 23.02.1961, Gura-Humorului) în *Istoria literaturii române din Bucovina* (1926), „n-a trezit ecou în literatura română, dar a dat zborul unor talente care aveau să se manifeste mai târziu": Constantin Berariu, Temistocle Bocancea, I. G. Toma şi Constantin Verdi.

Creaţiei poetice orale îi revine un spaţiu mai mare în ziarul „Deşteptarea. Gazetă pentru popor" (1893–1904). Nu lipsesc, însă, din coloanele ei nici foiletoanele lui M. Teliman, poeziile lui C. Berariu ş.a. În compartimentele literare ale ziarului debutează

poeţii Gavril Rotică, Sever Beuca-Costineanu, Ion Cocârlă-Leandru, publicistul George Tofan ș.a.

Secolul XX aduce cu sine un nou avânt al spiritualităţii româneşti în Bucovina, unde stăpânirea habsburgică îşi trăieşte ultimii ani. Noile torente reînnoitoare ale literaturii noastre din această epocă ajung şi în Bucovina. Cu prilejul unor serbări naţionale (400 de ani de la moartea lui Ştefan cel Mare, în 1904, la Putna; jubileul de 30 de ani ai Societăţii studenţeşti „Junimea", în 1908; moştenitoarea tradiţiilor societăţii „Arboroasa" din 1877–1878, sufletul căreia a fost marele compozitor bucovinean Ciprian Porumbescu, ș.a.), şezători literare (în amintirea lui Ion Creangă, 1910 ș.a.) la Cernăuţi şi în alte oraşe bucovinene sosesc scriitorii Mihail Sadoveanu, Nicolae Iorga, S.(oveja) Mehedinţi, Dimitrie Anghel, Constantin Stere, Ştefan Octavian Iosif, Emil Gârleanu, Ion Minulescu, Cincinat Pavelescu, istoricul bucovinean Dimitrie Onciul ș.a. Un răsunet puternic în Bucovina îl au operele scriitorilor ardeleni, mai cu seamă ale lui George Coşbuc şi Octavian Goga, publicate în revista „Luceafărul" care a început să apară la Budapesta în 1902.

La Cernăuţi tineretul universitar român, întrunit în societatea „Junimea", înfiinţează la începutul anului 1904 revista „Junimea literară" ce va apare sub redacţia istoricului Ion Nistor, iar mai târziu a reputatului publicist, animator al învăţământului românesc şi istoric literar, George Tofan. Apreciată de N. Iorga drept „o publicaţie de importanţă epocală în dezvoltarea spiritului românesc în Ţara Fagilor", revista „Junimea literară" pe parcurs de mulţi ani (apare până în 1939 cu o întrerupere mare în perioada Primului Război Mondial şi câţiva ani postbelici) cultivă „gustul pentru lucrări literare româneşti de valoare" (I. Nistor). În coloanele ei se publică *Amintiri despre M. Eminescu* de Teodor V. Ştefanelli, scrieri de Nicolae Iorga, Mihail Sadoveanu, Alexandru D. Xenopol, filologul Sextil Puşcariu, folcloristul Artur Gorovei, Emil Gârleanu, Cincinat Pavelescu, Elena Farago, Virgil Tempeanu ș.a. Revista grupează în jurul ei aproape toate forţele literare

bucovinene ale timpului: Gavril Rotică, Em. Grigorovitza, Vasile Huțan, Constantin Berariu, S. Fl. Marian, Elena Niculiță-Voronca, Dimitrie Dan, Ion Cocârla-Leandru, Traian Brăileanu, Nicu Dracinschi (Dracea), Sever Beuca-Costineanu, Popescu Mitruță (Colivescu) ș.a., iar mai târziu, din 1925 până în 1939, când reapare la Cernăuți – Traian Chelariu, George Voevidca, Iulian Vesper, Traian Cantemir, Leca Morariu, Vasile Gherasim, Gr. Sălceanu, Dragoș Vitencu, Constantin Narly și mulți alții.

În perioada interbelică (1918–1940) la Cernăuți apar foarte multe ziare și reviste ce contribuie la reanimarea literelor românești, la renașterea culturală a ținutului. O mare importanță pentru tânăra poezie bucovineană de atunci o are debutul lui Lucian Blaga (1919) în ziarul „Glasul Bucovinei" (1918–1941) cu opere antologice din volumul *Poemele luminii*. Spiritul inovator modern al versurilor lui L. Blaga va avea o rezonanță puternică în lirica tânără a „iconarilor" și a altor poeți de atunci. În „Glasul Bucovinei", condus la început de profesorul Universității din Cernăuți, renumitul filolog Sextil Pușcariu, sunt inserate opere de Alexandru Vlahuță, Ion Al. Brătescu-Voinești, Liviu Rebreanu, Gavril Rotică, George Voevidca, Constantin Berariu, Grigore Nandriș, Traian Chelariu, Dimitrie Marmeliuc, George Tofan, Vasile Grecu, Aurel Morariu, Ion Dominte, I. U. Soricu, ș.a.

Alte periodice ale timpului – „Făt-Frumos" (1926–1933, Suceava; 1934–1944, Cernăuți, redactor Leca Morariu), „Codrul Cosminului" (1924–1939, redactor Ion Nistor), Buletinul „Mihai Eminescu"(1930–1944, redactor Leca Morariu), precum și „Revista filologică" (1927–1928, director Alexe Procopovici), „Spectatorul" (1927–1930), „Orizont" (1939–1940) etc. – publică mai cu seamă studii istorico-literare, material documentar, dar și opere folclorice, versuri, proză, publicistică.

Deceniile III și IV ale secolului XX marchează o perioadă de adevărată „înflorescență lirică" (Perpessicius) în Țara Fagilor, când dau năvală mulți „băietani nărăviți la vid", după cum scrie poetul Mircea Streinul. A fost o epocă mult prea întârziată, de

adevărată revărsare a cuvântului poetic după aproape un secol şi jumătate de oprelişti, de „climat cultural stânjenitor" (Perpessicius). La Rădăuţi (liceul „Eudoxiu Hurmuzachi") apare revista „Muguri" (1924–1926), fiind condusă de Mihai Horodnic – „primul poet modern al Bucovinei" (M. Streinul), la Cernăuţi (liceul „Aron Pumnul") Barbu Sluşanschi înfiinţează o „Societate de studii estetice".

În 1931 Mircea Streinul fondează în capitala provinciei, împreună cu Ion Roşca, George Antonovici (Antonescu), George Drumur şi Neculai Pavel, gruparea „Iconar", care intenţionează să afirme în literatura română din Bucovina „noi forme de artă" (M. Streinul). Grupării i se alătură în curând Teofil Lianu (Dumbrăveanu), Neculai Roşca, Ghedeon Coca, Aspasia Munte, Nela Ropceanu, Procopie Milişte, Cristofor Vitencu, Iulian Vesper, Traian Chelariu, George Nimigeanu, E. Ar. Zaharia, Vasile I. Posteucă, Nicolae Tcaciuc-Albu, Tudor Plop-Ulmeanu, Barbu Sluşanschi, Mihai Cazacu, Arcadie Cerneanu ş.a.

Marginalizată sau chiar ignorată mult timp, nu prea bine cunoscută de unii critici, mişcarea lirică a „suprarealiştilor bucovineni" (George Călinescu) a dat totuşi literaturii române un număr impunător de poeţi înzestraţi, pe care istoriile literare, până la urmă, „u i-au putut trece cu vederea. Perpessicius, bunăoară, vede în izbucnirea lirică a „iconarilor" „unul dintre cele mai surprinzătoare fenomene din istoria creaţiilor artistice din întreaga literatură română", „un atol de miracole pe albastra mare a literaturii". În 1938 apare antologia de poeme alcătuită de Mircea Streinul sub titlul *Poeţi tineri bucovineni* în care sunt prezenţi 14 „iconari" – o formaţie unitară de tineri condeieri, care extind incomparabil (în raport cu generaţiile anterioare) orizonturile poeziei, fiind iniţiaţi în particularităţile literaturii moderne româneşti (Lucian Blaga, Ion Barbu, Tudor Arghezi ş.a.) şi universale (franceze, germane etc.). Ideea de comuniune lirică a „iconarilor" este formulată în mod elocvent de capul grupului M. Streinul: „Ostateci suntem, / Totuşi poate că sufletul nostru va

sta dovadă, / fraţi iconari, pentru toate cerurile, / Laudă / drumului nostru, fraţi iconari; / Scriu pentru ce-ar fi bucurie şi liniştire / să ştiu a stelelor liniştire, / deşi luminile aleargă peste străzi, a nebunie. / De-această bucurie a liniştirii vom ridica mănăstire de cuvinte, – / şi-n fiecare va fi o stea: inima ta, a ta şi inima mea".

Autohtonismul, tradiţiile folclorice, coloritul bucovinean şi exotismul altor tărâmuri, adesea virtuale, fantastice, se îmbină în mod neobişnuit (uneori bizar) în versurile „iconarilor". Visul şi viaţa se împletesc şi dau „una dintre cele mai originale ţesături" (Perpessicius). Pluteşte pretutindeni în această poezie, pe alocuri ermetizată, o atmosferă prevestitoare a unui sfârşit tragic, ce nu va întârzia să vină.

Meritul cel mai de seamă al literaturii „iconarilor" constă în faptul că ei au dat curs liber (nestăvilit de tradiţie) poeziei lirice în Bucovina, au deschis în faţa ei orizonturi nebănuite. În 1933 M. Streinul şi I. Vesper iniţiază colecţia „Iconar" care în curând se va transforma în editură. Aici apar peste 30 de plachete şi volume, multe dintre care au atras atenţia criticii literare. Liviu Rusu înfiinţează revista „Iconar" (1935) la care colaborează mulţi dintre poeţii acestei grupări.

În afară de poezia lirică condeierii bucovineni din anii '20–'30 ai secolului XX mai cultivă cu insistenţă şi unele specii şi modalităţi artistice ale satirei şi umorului, cum este, în special, epigrama, epitaful, parodia ş.a. Un iscusit epigramist a fost marele filolog Vasile Bogrea. Cărţi de epigrame au publicat George Voevidca, avocatul Eusebiu Hotinceanu (acesta din urmă editează mai multe plachete de catrene: *Mustul fiert* (Cernăuţi, 1927), *Picături de mintă* (Cernăuţi, 1937), *La punct!* (Cernăuţi, 1939), dintre care unele ar putea fi incluse într-o eventuală antologie a epigramei bucovinene. Bunăoară, epigrama adresată *Unui medic*: „Noi ştim că operezi prea bine / Şi cu-n talent ceva mai rar! / Dar mai ales când este vorba / Să operezi la buzunar".

Spre finele anilor '30 apar primele romane moderne scrise în Bucovina, având ca subiecte evenimente din viaţa zbuciumată a

acestui ţinut. Semnificative în plan istoric-literar şi etnografic sunt romanele lui Mircea Streinul *Ion Aluion* (Editura „Mitropolitul Silvestru" din Cernăuţi) şi *Primăvara în Ţara Fagilor* de Iulian Vesper (Editura „Fundaţia pentru literatură şi artă" din Bucureşti). Ca şi în poezie, autorii cultivă o manieră suprarealistă; predomină situaţii-limită şi caractere bizare. Unele dintre cele mai valoroase realizări ale prozei bucovinene sunt şi romanele lui M. Streinul *Drama casei Timoteu, Prăvălia diavolului* ş.a. În 1939 apare opera istorică şi literară a lui I. Vesper *Viaţa lui Mihai Viteazul*, iar în ultimul an de război – povestirea sa *Chipuri domneşti*. Mai târziu, în 1956, I. Vesper publică romanul *Glasul* în care locurile acţiunii sunt cele natale, bucovinene.

Perioada interbelică aduce în literatura română din Bucovina şi unele realizări dramatice, ce-i drept, mai modeste în comparaţie cu poezia, proza, publicistica şi istoria literară. În 1924 la Cernăuţi apare (la tipografia Luceafărul) piesa istorică în trei acte şi două tablouri *Arcaşii lui Ştefan cel Mare* de At. Mitric-Ramură – un poem dramatic foarte aproape de tradiţiile legendare despre marele voievod. Poetul George Voevidca publică în revista „Făt-Frumos" (1929, nr. 5) satira într-un act *Supremul argument*. Operele dramatice mai importante ale unor autori originari din Bucovina vor veni însă mai târziu (*La locul numit Direptate* de Traian Chelariu) ş.a.

Se dezvoltă în mod considerabil şi arta traducerii, în special datorită lui Nicolae Tcaciuc-Albu (*Flori din răsărit*, Cernăuţi, 1933), Neculai Roşca ş.a.

În anii '20–'30 şi la începutul anilor '40 viaţa literara a Bucovinei cunoaşte momente de vârf, de nebănuită intensitate şi varietate stilistică (neoclasici, poporanişti, sămănătorişti, modernişti etc.). La Cernăuţi şi în alte localităţi bucovinene apar numeroase reviste literare. În afară de „Junimea literară", „Iconar", „Făt-Frumos", „Codrul Cosminului" şi alte periodice mai rezistente imperativelor timpului, au mai apărut şi multe altele: „Tribuna literară", „Freamătul literar", „Pana literară",

„Îndrumarea”, „Țara Șipeniţului”, „Orion”, „Orizont”, „Plai”, „Satirul”, „Izvodiri”, „Crai Nou” ș.a., în care, alături de scriitorii pomeniţi mai sus, îşi publică operele George Ionaşcu, care în afară de poezie a scris, mai târziu, şi un roman – *Pustiul roşu*, E. Ar. Zaharia, George Stratoi, Dragoş Vitencu, Aurel Vasiliu, Aurel Putneanu, Barbu Sluşanschi, Panait Nicolae, Ştefan Bucevschi ș.a., care „au pornit o poezie de largi concepţii” (M. Streinul). Îşi încep activitatea literară tinerii cernăuţeni Aurel Tudor (1919, Clocucica – 4.V.1944), Aurel Fediuc (1919–1942) ș.a. Zborul lor de pasăre peste plaiul bucovinean le-a fost însă de scurtă durată...

După al Doilea Război Mondial în scrisul românesc din nordul Bucovinei, plasa Herţei (actuala regiune Cernăuţi), ca şi în cel din Basarabia, urmează ani grei sau, mai bine zis, decenii sumbre de reîncătuşare, mult mai feroce decât în epoca de ocupaţie habsburgică, a cuvântului românesc, căruia i se impun caracterele nefireşti (pentru limba noastră) ale grafiei slavone (ruseşti). Intervine un vacuum cauzat de o bruscă întrerupere a „mişcării literelor” româneşti, a tradiţiilor culturale şi naţionale. Floarea intelectualităţii româneşti de aici (printre care şi toţi scriitorii) a trecut cu traiul în România, a emigrat în alte ţări; cei care n-au reuşit să plece din regiunea Cernăuţi au fost deportaţi în „Siberii de gheaţă”, de unde nu s-au mai întors la baştină; generaţia tânără, firavă şi lipsită de orice sprijin, a putut să se impună ca forţă creativă, rezistentă în faţa avalanşelor de intervenţii străine spiritului românesc, abia spre finele anilor ’50 începutul anilor ’60 (în perioada aşa-numitului “dezgheţ hruşciovist”).

Prin 1958 se înfiripă un mic cenaclu literar al tinerilor condeieri din regiunea Cernăuţi condus de Vasile Leviţchi, unicul pe atunci român din nordul Bucovinei care se afla în ajunul apariţiei primei sale plachete de versuri (editată în 1959 la Chişinău). În cadrul cenaclului (îi ziceau „reuniune literară”) au început să se grupeze scriitori de diferite vârste: din aceeaşi generaţie cu V. Leviţchi (născut în 1921) – Ion Găiniceru, Alexandru Burlă, criticul şi istoricul literar Alexandru Sadovnic,

mai tineri Viorica Chibac-Cuciureanu, Ilie Damaschin, Ion Bejenaru, Ion Chilaru, Dumitru Hrinciuc, foarte tinerii Ion Gheorghiță, Grigore Bostan (primul – student la Universitatea din Cernăuți, iar al doilea – elev la Liceul Pedagogic din același oraș), apoi mult regretatul Ilie Motrescu, Mircea Lutic și alții care vor veni pe parcursul anilor.

Reuniunea literară din Cernăuți a fost prima (după 1944) grupare a scriitorilor români din nordul Bucovinei. Ea a funcționat ca un important laborator de creație pe lângă redacția ziarului regional „Bucovina Sovietică" (din 1967 „Zorile Bucovinei") mai cu seamă în anii '60, cât timp redactor al acestui cotidian a fost poetul Vasile Levițchi; aici se discutau manuscrise ale viitoarelor cărți, se pregăteau pagini literare (care apăreau lunar) etc. Membrii Reuniunii literare (cenaclului) au editat culegerile colective de versuri *Plaiul doinelor* (Editura Carpați, Ujgorod, 1968), *Glasuri tinere* (Editura Carpați, Ujgorod, 1971) și altele. Trecut în 1969 sub conducerea lui Ion Chilaru (noul redactor al ziarului „Zorile Bucovinei"), cenaclul s-a dezmembrat treptat.

La începutul anilor '70 o nouă generație de poeți, studenți ai Universității din Cernăuți, Arcadie Suceveanu, Ilie Tudor Zegrea, Ștefan Hostiuc, Vasile Tărâțeanu, Simion Gociu, „încurajați în acțiunile lor de profesorii universitari (poeți și ei) Vasile Levițchi și Grigore Bostan, reușesc să dea naștere unei adevărate mișcări literare de expresie și vibrație românească" (Arcadie Suceveanu, *Copilul cuvântului sau aventura sublimării poetice*. Prefață la volumul lui Șt. Hostiuc *Clepsidra reveriei*, Editura Alexandru cel Bun, Cernăuți, 1996, p. 5). Se încearcă (și parțial se realizează) o sincronizare nu numai cu tradițiile naționale clasice, ci și cu valorile cele mai originale ale scrisului românesc din sec. XX (Lucian Blaga, Ion Barbu, Tudor Arghezi ș.a.), mai cu seamă cu cele contemporane (Nichita Stănescu, Ana Blandiana, Ioan Alexandru, Grigore Vieru, Nicolae Dabija, Mircea Dinescu, Mircea Cărtărescu ș.a.). În anii '70–'80 se restrânge considerabil sfera influențelor directe; sunt valorificate, asimilate în mod selectiv, „creator",

unele concepte estetice şi modalităţi de expresie modeme şi postmoderne.

Vorbind de vibraţia literelor româneşti din nordul Bucovinei în deceniile şapte-opt ale secolului nostru, nu putem trece cu vederea realizările multiple în domeniul traducerii din literatura universală, rusă, ucraineană (Vasile Levițchi, Mircea Lutic, Grigore Crigan, Zinovia Peniuc, Ion Creţu ş.a.).

Dintre lucrările de publicistică şi proză trebuie să fie remarcate: romanul Viorică Chibac-Cuciureanu *La răspântia Boianului* (1970), colecţia de schiţe *Constelaţia tinerelor talente*, volumul de proză umoristică a lui V. Levițchi *O, sfântă naivitate!* (1973) şi, mai cu seamă, nuvelele şi schiţele lui Dumitru Hrinciuc, Grigore Crigan, proza lui Mihai Prepeliţă, Dumitru Covalciuc ş.a.

În acest context literar, bucovinean sau bucovinean-basarabean, se înscriu şi numele unor poeţi, prozatori şi critici literari originari din actuala regiune Cernăuţi care, de fapt, n-au părăsit niciodată locurile natale, rămânând în permanenţă ataşaţi sufleteşte de „dulcea Bucovină", de Cernăuţii, prin care şi-au purtat paşii. Ne stau drept mărturie nu numai revenirile la baştină (în sens direct al cuvântului), ci şi multe opere ale poeţilor Ion Vatamanu, Arcadie Suceveanu, Mihai Prepeliţă, Nicolae Spătaru, Mihai Morăraş; prozatorilor Serafim Saka, Constantin Popovici (Romancăuţi, Secureni); criticilor şi istoricilor literari Nicolae Bileţchi (Oprişeni, Hliboca), Dumitru Coval (Sângera, Noua-Suliţă), Dumitru Apetri (Târnauca, Herţa) ş.a.

Sfârşitul deceniului al IX-lea şi ultimul deceniu al sec. XX sunt marcate de încercări febrile şi îndrăzneţe ale intelectualităţii româneşti din regiunea Cernăuţi de a-şi reafirma drepturile, ca populaţie autohtonă, la istoria de aproape două milenii, pe aceste locuri, la o viaţă spirituală deplină, fără restricţii şi oprelişti făţişe sau ascunse de ochii lumii. În 1989 ia fiinţă Societatea pentru cultura românească „Mihai Eminescu" din Cernăuţi, având drept menire supremă renaşterea şi dezvoltarea limbii materne, revenite la haina ei firească – grafia latină, tradiţiile culturale atât

de bogate în trecutul acestui spaţiu de expresie artistică românească. Încep să apară (din 1990) unele publicaţii periodice care vor contribui la revalorificarea creaţiei poetice orale, moştenirii literare, precum şi la evaluarea noilor talente. Avem în vedere, îndeosebi, revistele şi ziarele: „Plai românesc" (apare din 1990, redactori Vasile Tărâţeanu, apoi din 1995 Ştefan Broască), „Glasul Bucovinei" (apare trimestrial din 1994, redactor Alexandrina Cernov), „Ţara Fagilor" (almanah literar-cultural, apare anual din 1992, alcătuitor Dumitru Covalciuc), „Codrul Cosminului" (apare de trei ori pe an din 1994, redactor Dumitru Covalciuc), „Arcaşul" (apare lunar din 1995, director Vasile Tărâţeanu), „Concordia" (săptămânal, apare din 1995, redactor Simion Gociu), „Făgurel" (revista copiilor români din Ucraina, apare din 1995, director Simion Gociu), „Almanahul Societăţii pentru cultura românească «Mihai Eminescu»" din regiunea Cernăuţi (1994), „Gazeta de Herţa" (săptămânal, apare din 1993, redactor Simion Gociu, apoi Vasile Bâcu), „Calendarul Creştin Ortodox al Românilor Bucovineni" (apare din 1992, alcătuitor Protoiereul Adrian Acostăchioaie şi Dumitru Covalciuc; coordonator George Muntean), „Filologia Romanică" (în seria Analelor ştiinţifice ale Universităţii din Cernăuţi, apare din 1998, redactor ştiinţific Gr. Bostan) ş.a. Este important faptul că aceste şi alte periodice („Mioriţa", „De la Nistru până la Tisa" redactate de D. Covalciuc) au inserat în paginile lor ample grupaje de scrieri ale condeierilor care încă n-au avut posibilitatea să-şi editeze volume personale (Elena Mariţa, Domnica Gireadă, Vasile Bâcu, Vasile Izvoran-Cernăuţeanu, Ion Cojocaru, Ana Berciuc, Domnica Mihalescu-Luchianiuc, Grigore Petrescu-Rotaru, Ion Balaş, Vadim Bacinschi din regiunea Odesa ş.a.), precum şi eseuri, cronici literare pertinente ale autorilor bucovineni (Şt. Hostiuc, Şt. Broască, Maria Toacă, Ion Creţu ş.a.), studii şi consemnări de istorie literară (Vasile Bizovi, Lora Bostan, Alexandrina Cernov, Gheorghe Haficiuc, Ilie Luceac, Mircea Lutic, Dragoş Olaru ş.a.).

În 1993 apare la Chișinău (Editura Hyperion) prima (după 1940) și cea mai amplă antologie de *Folclor din Ţara Fagilor* (prefață de Grigore Bostan; schițe etnofolclorice și materiale de Nicolae Băieșu, Grigore Bostan, Grigore Botezatu, Ion Buruiană, Vasile Chiseliță, Victor Cirimpei, Dumitru Covalciuc, Iulian Filip, Andrei Hâncu, Efim Junghietu și Sergiu Moraru); se reeditează, în colecția „Bucovina literară", *Istoria literaturii române din Bucovina, 1775-1918* de Constantin Loghin – Ed. Alexandru cel Bun, Cernăuți, 1996, sub îngrijirea Alexandrinei Cernov; se încearcă o sinteză a procesului literar din Bucovina pe parcursul a două secole în volumul *Literatura română din Bucovina* întocmit de Gr. Bostan și Lora Bostan (multiplicată de autori în 1995, 1996).

În ultimul deceniu văd lumina tiparului și câteva mărturii zguduitoare despre ororile regimului sovietic – cărți revelatoare pentru modul în care românii din nordul Bucovinei și ținutul Herței au știut să-și păstreze credința, limba maternă și tradiția strămoșească în acea epocă de „gândire arestată", în perioada primului (1940–1941) și celui de-al doilea (1944–1953) genocid sovietic din Țara Fagilor. Cea mai elocventă cronică artistică a rezistenței și supraviețuirii spiritului românesc în gulagurile staliniste din Siberia e cartea țărăncii din Mahala Aniţa Nandriș-Cudla *20 de ani în Siberia: destin bucovinean* apărută în 1991 la Editura Humanitas din București (premiată ulterior de Academia Română). Alte memorii cu aceeași tematică aparțin țăranului din Tereblecea Dumitru Nimigeanu – *Însemnările unui țăran deportat din Bucovina* (ed. I, Paris, 1958; ed. II, Timișoara, 1993) și universitarului Ilie Popescu-Grijincu […] – *Drumul spre Golgota* (Iași, 1994).

Periodicele bucovinene din ultimii ani au găzduit multe memorii ale martorilor oculari ai masacrului românilor de la Fântâna Albă (aprilie 1941), foștilor deținuți ai gulagurilor staliniste din Siberia, Kazahstan, Extremul Nord, Donbas ș.a. (Almanahul „Țara Fagilor", revista „Codrul Cosminului" ș.a.).

Izvoarele spiritualității noastre, tăinuite în străfundul rocilor, nu puteau să nu răbufnească, să nu iasă la lumină mai devreme

sau mai târziu... În pofida lipsei unor organisme culturale solide (Centru cultural, bibliotecă naţională cu carte românească atât de necesară scriitorilor, editură de stat, manuale şcolare competitive, la nivelul celor din România etc. etc.), viaţa literară a românilor din regiunea Cernăuţi continuă cu o anumită perseverenţă, cu îndârjire şi îndărătnicie. Edificatoare în acest sens este apariţia unei noi generaţii de tineri înzestraţi cu harul scrisului – a „nouăzeciştilor de Cernăuţi" (cum i-a numit tânărul critic literar Lia Gociu). În primăvara anului 1993 acest freamăt literar s-a constituit într-un cenaclu ce poartă numele lui Mircea Streinul (conducător dr. Lora Bostan), membrii fondatori ai căruia sunt Nicolae Şapcă, Rodica Ursuleac, Ion Bâcu, Dumitru Mintencu, Lia Popov, Gheorghe Ungureanu, Doina Bojescu, Vitalie Zâgrea, Svetlana Iavorschi ş.a. Peste doi-trei ani de şcoală literară, de familiarizare cu poezia românească şi universală din zilele noastre, aceşti tineri au ieşit în lume cu placheta *Mănăstire de cuvinte* (editată în 1996 cu sprijinul Anei Blandiana, alcătuitor Lora Bostan), şi-au publicat versurile în „Convorbiri literare", „Literatura şi Arta", „Bucovina literară", „Glasul Bucovinei", „Plai Românesc", „Concordia", „Septentrion literar" şi în alte periodice. Au debutat editorial Arcadie Opaiţ Ştefan Broască, Gheorghe Gorda, Nicolae Şapcă, Liviu Rusu, Zinaida Smochină-Rotaru, Silvia Caba-Ghivireac, Sergiu Bespalco, Gheorghe Moiş (din regiunea Transcarpatică) ş.a.

Încercările, experimentările literare constante ale „nouăzeciştilor de Cernăuţi" se înscriu, parţial, în contextul tradiţiilor iconariste, dar şi în cel al noilor „valuri" de poezie postmodernă; se conturează mai multe caracteristici individuale ale scrisului lor ce, în ansamblu, poartă însemnele paradoxale (şi pe alocuri încă vagi) ale acestui sfârşit de secol şi mileniu.

La promovarea talentelor literare va contribui şi revista „Septentrion literar", organ al Reuniunii Scriitorilor Români din Cernăuţi (preşedinte Ilie T. Zegrea) care a început să apară din 1999 cu sprijinul Uniunii Scriitorilor din România, avându-i drept

colaboratori pe unii scriitori şi critici literari de prestigiu, precum şi cenaclurile literare de la săptămânalul „Concordia", din liceele „Gheorghe Asachi", Herţa, (conducător – tânăra poetă Elena Apetri); „Mihai Eminescu", Carapciu pe Şiret; „Ion Neculce", Boian-Hliniţa şi şcolile de cultură generală.

Literatura română din actuala regiune Cernăuţi, mai cu seamă poezia, se află astăzi intr-o perpetuă primenire, ajungând să fie cunoscută în întreg spaţiul românesc, în special graţie valoroasei antologii a lui Adrian Dinu Rachieru *Poeţi din Bucovina* (Ed. Helicon, Timişoara, 1996), volumelor selective editate în România şi Moldova.

Versificările plate, locurile comune cedează tot mai mult teren expresiei poetice veritabile, originale. Succesele se datorează experimentărilor tot mai insistente, dar şi orientării constante a poeţilor bucovineni spre tendinţele inovatoare ale liricii româneşti şi universale contemporane.

DISTINCȚIILE ACORDATE
ACADEMICIANULUI GRIGORE BOSTAN

ORDINUL NAȚIONAL
SERVICIUL CREDINCIOS ÎN GRAD DE COMANDOR*

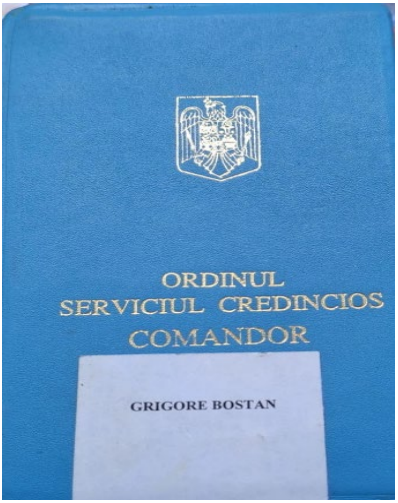

DECRET nr. 568 din 1 decembrie 2000
privind conferirea Ordinului naţional şi Crucii naţionale Serviciul Credincios

EMITENT **PREŞEDINTELE ROMÂNIEI**
Publicat în **MONITORUL OFICIAL nr. 673 din 18 decembrie 2000**

În temeiul art. 94 lit. a) şi al art. 99 alin. (1) din Constituţia României, precum şi al art. 3 alin. (3), al art. 4 alin. (1), al art. 6

* Informaţie acordată de către Vladimir Acatrini, preşedintele Societăţii Bibliotecarilor Bucovinei.

lit. A şi al art. 11 din Legea nr. 29/2000 privind sistemul naţional de decoraţii al României, Preşedintele României decretează:
Articolul 1
Cu prilejul zilei de 1 Decembrie, Ziua Naţionala a României, se conferă Ordinul naţional Serviciul Credincios unor cetăţeni ai Republicii Ucraina, după cum urmează:

I. Ordinul naţional Serviciul Credincios în grad de Comandor;
- domnului academician dr. **Bostan Grigore**, şeful Catedrei de filologie română şi clasica de la Universitatea din Cernăuţi, pentru numeroasele şi substanţialele sale lucrări filologice şi de folclor, precum şi pentru contribuţia sa deosebită la renaşterea spirituală a românilor din regiunea Cernăuţi; […]

Articolul 3
Prezentul decret intră în vigoare la data de 1 decembrie 2000.
PREŞEDINTELE ROMÂNIEI
EMIL CONSTANTINESCU
În temeiul art. 99 alin. (2) din Constituţia României, contrasemnam acest decret.
PRIM-MINISTRU
MUGUR CONSTANTIN ISARESCU
https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/25713

Ordinul Naţional „Serviciul Credincios" este un ordin onorific al României. A fost creat iniţial în 1878 ca Medalia naţională „Serviciul Credincios", în timpul domniei lui Carol I. În 1906 la medalie a fost adăugată Crucea Naţională „Serviciul Credincios". În timpul regelui Carol al II-lea, în 1932, ordinul a fost înfiinţat, iniţial doar cu trei grade: mare cruce, mare ofiţer şi comandor şi a fost plasat ierarhic deasupra „Stelei României". Pe 18 februarie 1937 Ordinului i s-a adăugat gradul de colan şi cel de ofiţer. Crucea şi medalia cu acelaşi nume şi-au modificat forma, fiind organizate fiecare pe câte trei clase. Între 1940 şi 1948, fără a fi desfiinţat ordinul, a fost decernată doar medalia. În 1948 ordinul a fost

desfiinţat de autorităţile comuniste, împreună cu celelalte decoraţii ale Casei Regale. Ordinul „Serviciul Credincios” a fost reînfiinţat pe 31 martie 2000, alături de Medalia naţională „Serviciul Credincios” şi Crucea Naţională „Serviciul Credincios”. Decoraţia actuală are mici diferenţe faţă de versiunea din 1932: ordinul este plasat ierarhic sub „Steaua României”; el are cele cinci grade „clasice” (mare cruce, mare ofițer, comandor, ofițer și cavaler), lipsindu-i gradul de colan și având în plus gradul de cavaler. Are însemne deosebite pentru civili și militari, precum și de război.

Grade.

Ordinul are cinci grade: mare cruce, mare ofițer, comandor, ofițer și cavaler. Numărul cetăţenilor români care pot primi acest ordin este fixat la 5.550, fiind repartizaţi astfel:

- mari cruci: 120 pentru civili și 30 pentru militari;
- mari ofițeri: 240 pentru civili și 60 pentru militari;
- comandori: 480 pentru civili și 120 pentru militari;
- ofițeri: 1.200 pentru civili și 300 pentru militari;
- cavaleri: 2.400 pentru civili și 600 pentru militari.

https://ro.wikipedia.org/wiki/Ordinul_Na%C8%9Bional_%E2%80%9EServiciul_Credincios%E2%80%9D

MEDALIA COMEMORATIVĂ
„150 DE ANI DE LA NAŞTEREA LUI MIHAI EMINESCU”

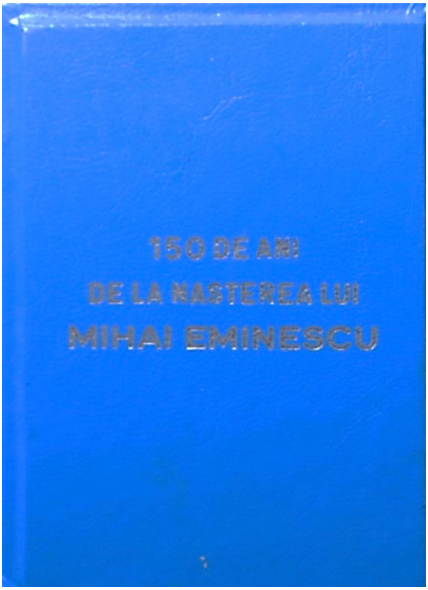

DECRET nr. 341 din 7 august 2000
privind conferirea medaliei comemorative
„150 de ani de la naşterea lui Mihai Eminescu”

EMITENT **PREŞEDINTELE ROMÂNIEI**
Publicat în **MONITORUL OFICIAL nr. 463 din 22 septembrie 2000**

În temeiul art. 94 lit. a) şi al art. 99 alin. (1) din Constituţia României, precum şi al art. 2 alin. (1) şi (2) din Ordonanţa de urgenţă a Guvernului nr. 194/1999 privind instituirea medaliei comemorative „150 de ani de la naşterea lui Mihai Eminescu”, Preşedintele României decretează:

Articolul UNIC

Pentru contribuţiile importante aduse la studierea şi difuzarea operei eminesciene se conferă medalia comemorativa „150 de ani de la naşterea lui Mihai Eminescu" următorilor:

1. **Grigore Bostan**, membru de onoare al Academiei Române, şeful Catedrei de filologie română şi clasica a Universitatii de Stat din Cernauti; […]

PREŞEDINTELE ROMÂNIEI
EMIL CONSTANTINESCU

În temeiul art. 99 alin. (2) din Constituţia României, contrasemnam acest decret.

PRIM-MINISTRU
MUGUR CONSTANTIN ISARESCU

https://legislatie.just.ro/Public/FormaPrintabila/00000G2QW1U5JRR1CJN2KJNXFM5BB4PO

Medalia comemorativă „150 de ani de la naşterea lui Mihai Eminescu" a fost instituită pentru a marca importanţa excepţională pe care a avut-o pentru civilizatia şi limba română poetul naţional Mihai Eminescu.

Medalia comemorativă „150 de ani de la naşterea lui Mihai Eminescu" se conferă, cu ocazia aniversarii a 150 de ani de la naşterea poetului Mihai Eminescu, cetăţenilor români sau străini care au avut contribuţii importante la promovarea, susţinerea şi răspândirea operei eminesciene.

Este o piesa circulara cu bordura uşor reliefata, surmontată de inelul circular prin intermediul căruia se ataşează panglica. Pe avers se află portretul aurit al poetului Mihai Eminescu, tânăr. Marginal, separat de restul câmpului cu un cerc de stele, se află legenda circulară „1850 - 15 IANUARIE - 2000". Pe revers se află legenda "150 DE ANI DE LA NAŞTEREA LUCEAFĂRULUI POEZIEI ROMÂNEŞTI". În partea inferioară se află o ramură de laur şi un toc din pană de gască, încrucişate.

https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/20233

MEDALIA „MIHAI EMINESCU”

Republica Moldova
PREŞEDINTELE REPUBLICII MOLDOVA
DECRET nr. 1521 din **15-06-2000**
privind conferirea medaliei „Mihai Eminescu”

Publicat: **23-06-2000 în Monitorul Oficial nr. 73, articol nr. 524**

În temeiul literei a) a articolului 88 din Constituţia Republicii Moldova şi al Legii cu privire la distincţiile de stat ale Republicii Moldova

Preşedintele Republicii Moldova DECRETEAZĂ:

Pentru merite în procesul de renaştere naţională, contribuţie semnificativă la promovarea moştenirii literare a lui Mihai Eminescu şi afirmarea valorilor spirituale naţionale, se conferă medalia „Mihai Eminescu”: […]
BOSTAN Grigore – profesor la Universitatea de Stat din Cernăuţi, Ucraina. […]

PREŞEDINTELE REPUBLICII MOLDOVA
PETRU LUCINSCHI
Chişinău, 15 iunie 2000 № 1521-II.
DPRM1521/2000

Medalia „Mihai Eminescu” este o medalie de stat din Republica Moldova. În ierarhia priorităţii medaliilor este a patra, imediat după Medalia „Meritul Civic” şi înainte de Medalia „Nicolae Testemiţanu”.

Medalia „Mihai Eminescu” se conferă pentru merite deosebite în activitatea de creaţie.
Descriere:
Creată la 30 Iulie – 1992.
Medalia „Mihai Eminescu” se confecţionează din tombac în formă de cerc cu diametrul de 30 mm, pe care se află efigia în relief a poetului Mihai Eminescu. În partea stângă a medaliei este imprimată în relief inscripţia „Mihai Eminescu”.

Medalia se fixează de baretă, lată de 25 mm, acoperită cu o panglică de moar având dungi simetrice de culoare albastră, albă, verde şi la mijloc o dungă galbenă.
https://ro.wikipedia.org/wiki/Medalia_%E2%80%9EMihai_Eminescu%E2%80%9D

Наукове видання

«ГРИГОРІЙ БОСТАН – 20-та РІЧНИЦЯ ВІДХОДУ У ВІЧНІСТЬ»

Матеріали ІІІ Міжнародного колоквіуму
«Актуальні проблеми румунської філології»
(Чернівці, 15 листопада 2024 року)

Б 855 «Григорій Бостан – 20-та річниця відходу у вічність» Матеріали ІІІ Міжнародного колоквіуму «Актуальні проблеми румунської філології» (Чернівці, 15 листопада 2024 року) / за заг. ред. Крістінії Паладян. Чернівці : Чернівец. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2025. 204 с.

ISBN 978-966-423-985-8

У цьому збірнику зібрано матеріали, представлені на Міжнародному колоквіумі «Актуальні питання румунської філології», заході, присвяченому пам'яті Григорія Бостана, академіка, професора, поета, письменника, фольклориста, літературного критика, завідувача кафедри румунської та класичної філології Чернівецького національного університету протягом 25 років. Він уособлював у собі велику постать румунського інтелектуала, який все своє життя віддав науковій та педагогічній справі.

Підписано до друку 26.06.2025. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Друк різографічний.
Умов.-друк. арк. 11,2. Обл.-вид. арк.12. Зам. Н-003п.
Видавництво та друкарня
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича.
58002, Чернівці, вул. Коцюбинського, 2.
e-mail: ruta@chnu.edu.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 891 від 08.04.2002

ISBN 978-966-423-985-8